

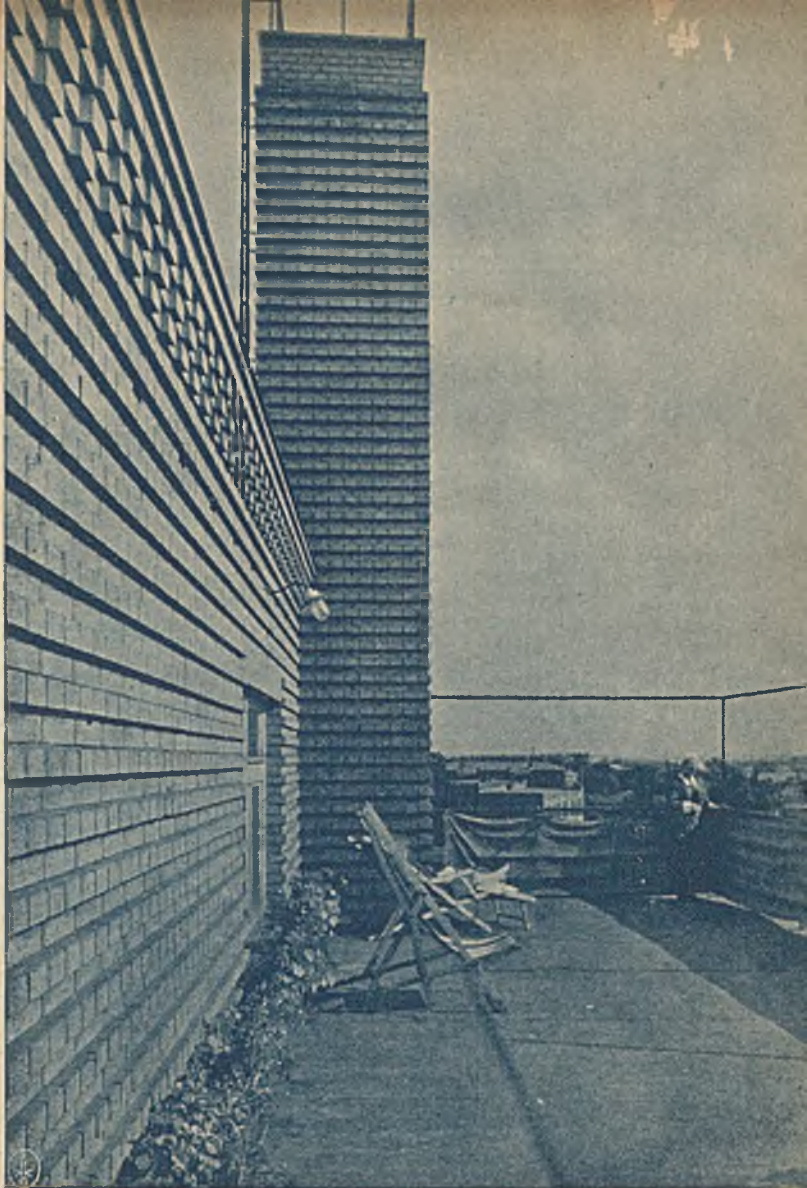
ARCHITEKTURA

I BUDOWNICTWO

ROK VI
1930

P.1088/30

8

w a r s z a w a

WYRÓB KRAJOWY

ROK ZAŁOŻENIA 1900.

D. SCHMEIDLER

ZAKŁADY TERRABONA I TERRAZO

KRZESZOWICE POD KRAKOWEM

TELEFON 39

ŚW. OCHR. URZ. PATENT NR. 16910.

Jedyna reprezentacja „TERRABONA” sp. z o. o., Warszawa, ul. Kredytowa 10, tel. 518-11

PIERWSZE W POLSCE ZAKŁADY SZLACHETNEJ WYPRAWY FASADOWEJ I SZTUCZNEGO KAMIENIA

WYKONANO W POLSCE PRZESZŁO MILJON MTR. KW. FASAD W „TERRABONIE”
WŁASNE KAMIENIOŁOMY MARMURKÓW O RÓŻNEM ZABARWIENIU NATURALNEM
W ROKU 1930 WYKONANO I WYKONUJE SIĘ W „TERRABONIE” CA. 150.000 M².

OSTRZEGA SIĘ PRZED NAŚLADOWNICTWEM.

OSTRZEGA SIĘ PRZED NAŚLADOWNICTWEM.

ARMATURY PHILIPSA

DO OŚWIETLENIA

BIUR, SZKÓŁ, FABRYK,
SZPITALI, GARAŻY, WY-
STAW SKLEPOWYCH,
GMACHÓW, POMNI-
KÓW, PLACÓW I ULIC

DO KAŻDEGO CELU

SPECJALNY TYP ARMATURY

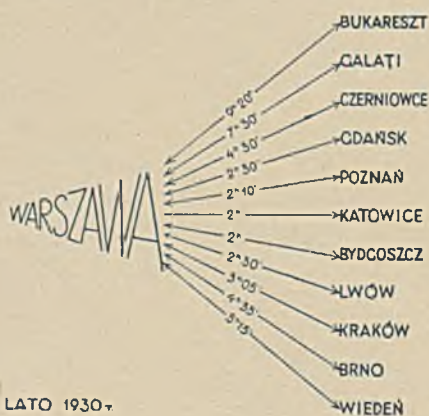
PROJEKTY OŚWIETLENIOWE
I KOSZTORYSY NA ŻĄDANIE WYSYLAJĄ

POLSKIE ZAKŁADY PHILIPSA S. A.

WARSZAWA, KAROLKOWA 36/44.

CZAS PODRÓŻY POWIETRZNEJ —
PRZEWOZ PASAŻERÓW, POCZTY, TOWARÓW
NA LINIACH P.L.L. „LOT” WYNOŚI:
(NA LINIACH NIEBEZPOŚREDNICH LOT ŁĄCZNIE Z POSTOJAMI)

Co

wszystkich
zachwycą

i

wszystkich
zadowolnia?

Podróż

powietrzna

Informacje otrzymasz

w Warszawie, Polskie Linie Lotnicze „LOT”,
ul. Marszałkowska 138, tel. 5-71, 5-72, 5-73, oraz
we wszystkich większych biurach podróży.

BIURO TECHNICZNE
ZAJĄCZKOWSKI, SZEWCZYKOWSKI i S^{KA}
INŻYNIEROWIE

OGRZEWANIA CENTRALNE,
WODOCIĄGI I KANALIZACJA,
P R A L N I E, Ł A Ź N I E,
KUCHNIE PAROWE, SUSZARNIE,
ODKURZANIA, DEZYNFEKCJE

WARSZAWA

ŚLISKA 9, TEL. 165-12, 89-12

PROJEKTY

KOSZTORYSY

ZAKŁAD MALARSKI
L. CIESIELSKIEGO

WARSZAWA, ŻÓRAWIA Nr. 45. Tel. 78-35.

ZDROWIE, KOMFORT, CISZĘ i OSZCZĘDNOŚĆ

ZAPewnIAJĄ

PŁYTY IZOLACYJNO-BUDOWLANE

CELOTEX

LEKIE, CIENKIE, ŁATWE W ROBOCIE, NIE PRZEPUSZCZAJĄ DŹWIĘKÓW, CHŁODU LUB GORĄCA I WILGOCI.

Wylączne przedstawicielstwo na Polskę i wolne miasto Gdańsk

E. DUTLINGER i A. BOROWIK

WARSZAWA, PRÓŻNA 10

TELEFONY: 260-55, 24-65, 439-58, 5-12, „CELOTEX“ 57-26

NAGRODZONY ZŁOTYM MEDALEM na Wystawie Budowlanej
VI Targów Wschodnich we Lwowie 1926 r.

HYDROFUGE CASTOR

zabezpiecza od **WILGOCI** przeciekania, wstrzymuje ciśnienie **WODY** we wszystkich przypadkach, jako to: izolacji rezerwoarów, murów, kanałów, basenów, tuneli, tarasów, fasad, szczytów i fundamentów

HYDROFUGE CASTOR

dodaje się do zaprawy cementowej

Posiada na składzie:

**PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
MAURYCY KARSTENS**

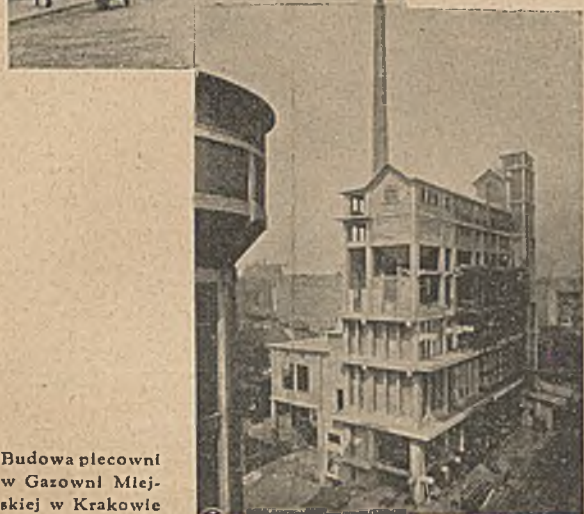
SPRZEDAŻ: w Warszawie: Koszykowa 7, tel. 27-95. W Krakowie: Biuro CASTOR, Kleparz 5, tel. 218. W Katowicach: inż. Kazimierz Wretowski, Gen. Zajączka 19, tel. 14-15. W Poznaniu: Tow. Akc. Materiał Budowlany, Sew. Mielżyńskiego 33, tel. 29-76 i 38-74

W Londynie przy placu Piccadilly Circus, największa z istniejących kolej podziemna została uszczelniona HYDROFUGE CASTOREM

P. 256/62

Bursa Młodzieży
Przemysłowej
i Rękodzielniczej
Kraków ul. Skar-
bowa.

Budowa piecowni
w Gazowni Młoc-
skiej w Krakowie

KONSTRUKCJE
ŻEL.-BETONOWE
WYKONAŁ

Inż. STEFAN POLAŃSKI

AUTORYZOWANY
INŻ. CYWILNY
KONC. BUDOWNICZY

K R A K Ó W
UL. WIELOPOLE 15
TELEFON 0085

DACHY SZKLANE

(ŚWIETLIKI)

BEZ KITU. POLSKI SYSTEM „WIWA”. TRWAŁOŚĆ. LEK-
KOŚĆ. SZCZELNOŚĆ. TAN-
NIOŚĆ. DOKŁADNE WY-
KONANIE. WSZYSTKO Z
KRAJOWEGO MATERJAŁU
POWAŻNE REFER. WYKO-
NANIA ROBÓT. ODZNA-
CZENIA NA WYSTAWACH.
T. W. A. T.

TRANSMISJA WYTWÓR., ART. TECHN.

WARSZAWA, UL. ZŁOTA 48 TEL. 51-96

GUDRONITOWY LEPNIK POSADZKOWY

DO PRZYKLEJANIA KLEPKI
POSADZKOWEJ NA BETONIE

Zabezpiecza posadzkę od wpływów wilgoci i czyni ją
elastyczną. — Nadzwyczaj trwały, łatwy w użyciu. Sto-
suje się bez rozgrzewania, szybko tężeje.

„GUDRONIT” WŁ. CISZEWSKI

WARSZAWA, Krak. Przedmieście 17.

Tel. 11-45, 150-45.

WIELKI
ZŁOTY
MEDAL
P. W. K.
W POZNANIU

KRAKOWSKI
ZAKŁAD
WITRAŻÓW,
OSZKLEŃ
I MOZAJKI

S. G. ŻELEŃSKI

KRAKÓW, Al. KRASIŃSKIEGO, TEL. 106-16

BUDUJCIE OGNIOTRWALE!

KAŻDY PRZEZORNY I DBAJĄCY O SWÓJ DOBYTEK OBYWATEL kryje dach swego domostwa i zabudowań gospodarskich nie słomianą strzechą, ani też gontami, lub podobnymi łatwopalnymi materiałami, lecz tylko ogniotrwałą blachą ocynkowaną. Nie wolno bowiem oszczędzać tam, gdzie chodzi o uchronienie się od najgroźniejszego żywiołu, jakim jest ogień. Jedna iskierka, lub tak częste w czasie burz letnich uderzenia piorunów zamienić mogą kwitnące gospodarstwo w kupę popiołu, niszcząc ciężki wysiłek i trud całego życia.

Dach pokryty

BLACHĄ ŻELAZNĄ OCYNKOWANĄ
marki „C. K. H. KRÓLEWSKA HUTA”

daje pełną gwarancję odporności na ogień i wszelkie wpływy atmosferyczne

BLACHA ŻELAZNA OCYNKOWANA marki „C. K. H. Królewska Huta”
jednocząca w sobie wszystkie zalety najlepszego, ogniotrwałego materiału dachowego,

NAGRODZONA ZOSTAŁA:

ZŁOTYM MEDALEM i MED. GRAND PRIX na Wystawie Wzorów w Rzymie w 1926 r.
ZŁOTYM MEDALEM i MED. GRAND PRIX na Wystawie Ekonom. w Paryżu w 1927 r.
ZŁOTYM MEDALEM na Pierwszych Targach Północnych w Wilnie 1928 r.
SREBRNYM MEDALEM na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu 1929 roku.

BLACHĘ ŻELAZNĄ OCYNKOWANĄ marki „C. K. H. KRÓLEWSKA HUTA”
NABYWAĆ MOŻNA W SKŁADACH ŻELAZA, SPÓŁDZIELNIACH ROLNICZO-HANDLOWYCH,
KOOPERATYWACH I T. P. ZAMÓWIENIA MOGĄ TEŻ BYĆ PRZESYŁANE WPROST DO
FABRYKI. WZORY, OFERTY I KOSZTORYSY WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE BEZPŁATNIE.

Prosimy zwracać baczną uwagę na powyższy znak fabryczny i wystrzegać się naśladownictw

POLSKIE ZAKŁADY PRZEMYSŁU CYNKOWEGO
SPÓŁKA AKCYJNA W BĘDZINIE

STOSUJCIE DO OGRZEWANIA WILLI, GARAŻU, BIUR, MIESZKAŃ etc.

NAJOSZCZĘDNIEJSZE
OGRZEWANIE CENTRALNE WODNE

„E S W U”

NIE WYMAGAJĄCE PIWNIC — DO KTÓREGO KOTŁY I GRZEJNIKI
DOSTARCZA

ODLEWNIA ŻELAZA I FABRYKA MASZYN

ST. WEIGT i S-ka

W ŁODZI, ul. SENATORSKA 22, TEL. 102-87, 188-60.

Dom mieszkalny przy Skwerze Kościuszki w Gdyni. Kondygnacji 5, mieszkań 8 o czterech pokojach z wszelkim luksusem, składów 2 z mieszkaniami.

N. KALINOWSKI i SYN

SP. z O. O.

Przedsiębiorstwo Budowlane — Biuro Architektoniczne

GDYNIA

GDAŃSK

SKWER KOŚCIUSZKI

LANGGARTEN 79

TEL. 1829.

TEL. 25787.

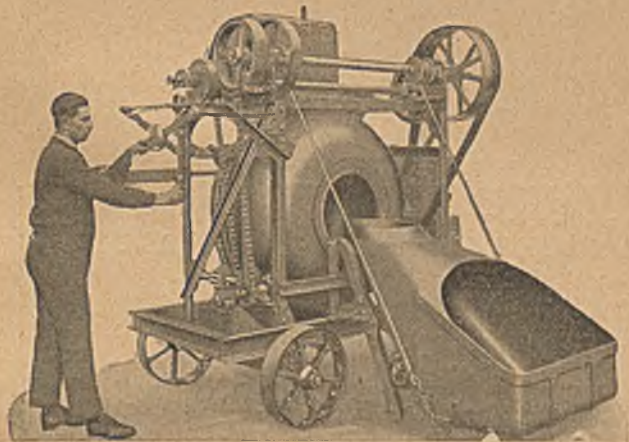
Wykonuje wszelkie prace na- i podziemne, budowa domów, will, gmachów, mostów i t. d.

Wykonywanie wszystkich projektów i obliczeń.

SZYBKOSPRAWNA BETONIARKA

„NEOROLL”

z wbudowaną windą budowlaną

Pojemność 150 albo 250 ltr.

Specjalnie celowa dla średnich i większych budów.

KOSZTORYSY I PROSPEKTY BEZPŁATNIE

BIURO TECHNICZNE

Inż. JÓZEF WEINGRÜN

Kraków, Groble 19, tel. 12145.

Znak fabryczny

POLSKA FABRYKA
FARB I LAKIERÓW

EDWARD LUTZ

S-ka z ogr. por.

KRAKÓW XXII, Kalwaryjska 66

Poleca następujące artykuły specjalne:

SIKURIT

czyni beton, cement i zaprawę hydrauliczną wodoszczelnymi.

NIGRIT

wypróbowana powłoka ochronna na beton i żelazo. Zastosowanie specjalne: na przetamowania, baseny zbiornikowe, budowle rzeczne, urządzenia kanalizacyjne i filtrów, fundamenty, budowle wodne cementowe, tunele, kanały dymowe i t. p. Na wszelkie części, konstrukcje żelazne, dla wyżej wymienionych i podobnych urządzeń, znajdujące się w ziemi, lub też wystawione na stałe działanie wilgoci.

MIKROSOL H.

nie dopuszcza do wytwarzania się grzybów domowych, drzewnych, pleśni, wilgoci murów i t. p.

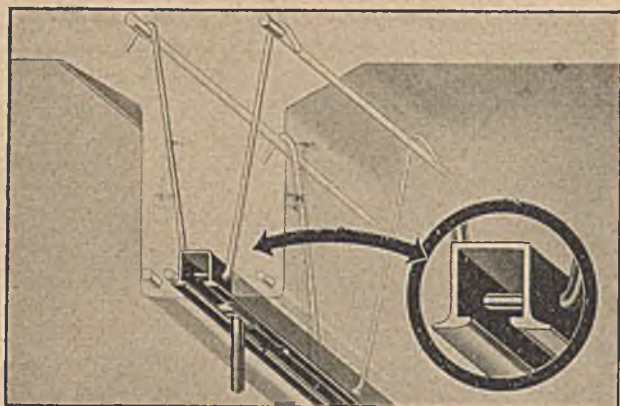
JAPOŃSKA EMALJA PEF

najlepszy lakier emaljowy na mur, okna i drzwi. Daje się zmywać, wytrzymuje wpływy atmosferyczne.

FARBA BESSEMEROWSKA

marki „KOWADLO” znana na całym świecie najlepsza farba do powłóczenia wszelkich konstrukcji żelaznych celem zabezpieczenia ich przed rdzewieniem.

POZATEM WSZELKIE FARBY I LAKIERY
DO SPECJALNYCH CELÓW.

SZYNY KOTWOWE

WPUSZCZANE W BELKI STROPOWE ŻELBETOWE CELEM DOWOLNEGO ZAWIESZANIA PĘDNI, MASZYN I T. P.

LISTWY WĘGŁOWE SYST. „WEMA“

Z OCYNKOWANEJ, DZIUROWANEJ BLACHY OCHRONIAJĄCE NAROŻNIKI OD OBIJANIA

D O S T A R C Z A :

„WEMA” SP. Z O. O. RUDA ŚL.

Odnaczona medalem na P. W. K.

PRZEDSTAWICIELSTWA: GŁÓWNE W WARSZAWIE, INŻ. SZALKOWSKI UL. ŚWIĘTOKRZYSKA 28, m. 16, TEL. 34-63. POZNAŃ, TARNÓW, KRÓLEWSKA - HUTA.

ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA
Klisze 100
 do Reklam Gazetowych
 Cenników, Prospektów,
 Zdjęć fotograficznych dla celów reprodukcji.
 Rysunki, projekty reklamowe
 i wydawnicze wykonywane.
 P. Borkenhagen.
 Tel. 1.11-72

O G Ł A S Z A J C I E S I Ę
 W M I E S I Ę C Z N I K U

„ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO”

ZAKŁADY WYROBÓW MECHANICZNYCH I KONSTRUKCJI ŻELAZNYCH

J. KRYGIEL i Sp.

Sp. z o. o.
 WARSZAWA
 ul. Redutowa 10
 (dom własny)
 tel. 53-18.

WYROBY OZDOBNE KUTE.
 KONSTRUKCJE ŻELAZNE
 BUDOWLANE.

FABRYKA MEBLI STYLOWYCH

WARSZAWA, ul. Sienkiewicza 5

MAGAZYN FABRYCZNY

WARSZAWA, ul. Królewska 9
 Telefon 33-30

M. ZALEWSKI i S-ka

dawniej Sp. Akc. „DYMMEK”

Odnaczona medalem na P. W. K.
„WEMA” POLSKA FABRYKA DACHÓW SZKLANYCH
 SP. Z O. P. RUDA ŚL.
 TRWAŁOŚĆ DACHY SZKLANE WODOSZCZELNOŚĆ
BEZ KITU

Opadanie skroplin do wnętrza budynku wykluczone.
 ZASTĘPSTWA: Głównie w WARSZAWIE Inż. Wł. Szalkowski, Świętokrzyska 28/16, tel. 34-63.
 POZNAŃ, TARNÓW, KRÓLEWSKA HUTA.

POSADZKI ASBESTOWO-DRZEWNE „KSYLOMENT”

Jednolite, bez szpar, ciepłe, elastyczne, ogniotrwałe dla Szpitali, Sanatoriów, Hoteli, Teatrów, Fabryk, Lokali biurowych i mieszkalnych

POLECA **EDMUND SZMIDT**
 WARSZAWA, UL. GRÓJECKA 56. TELEFONY: 328-39 I 311-08.

WYROBY BETONOWE „LASTRICO”

Stopnie, parapety, płyty, posadzki i t. p.
 Wyroby żelbetowe i szlako-betonowe, jak płyty do ścian przedziałowych, słupy, rury, płyty chodnikowe i t. p.

WYTWÓRNIĄ WYROBÓW
 BETONOWYCH I KSYLOLITOWYCH

HERAKLITH

tania, lekka, ogniotrwała, wysoce izolacyjna

PŁYTA BUDOWLANA

PRZEWODNIK CIEPŁA: 8 — 10 razy korzystniejszy, aniżeli przy murze z cegiel, 3 razy korzystniejszy, aniżeli przy płytach gipsowych.
Współczynnik przewodnictwa ciepła muru z **heraklithu** wynosi 0,066.

OGNIOTRWAŁOŚĆ: Na płytach **heraklithowych** można topić żelazo płomieniem ostrym bez ich uszkodzenia.

STOSUNEK CIĘŻARÓW: Heraklithu do cegły wynosi: 1 : 2.
Heraklithu do płyt gipsowych wynosi: 1 : 2.

PORÓWNANIE CZASU PRACY: 1 m² muru cegły o grub. 38 cm. wymaga: 4 godziny robocze murarzy i pomocników murarskich,
1 m² ściany z heraklithu 10 cm. o czterokrotnie wyższej ekonomii cieplnej, potrzebuje dla wybudowania i ustawienia konstrukcji nośnej tylko 2 godziny.

WIELKOŚĆ PŁYT: 200 × 50 cm.

GRUBOŚĆ PŁYT: 2½, 5, 7½, 10, 12½, 15 cm.

HERAKLITH jest doskonałym podłożem na tynk, jest elastyczny i stały w objętości, zawsze suchy, odporny na robactwo, łatwy do przybijania gwoździami i do pilowania i posiada bardzo wysoką wytrzymałość

Zastosowanie heraklithu jest nieograniczone: do budowy całych domów, mansard, nadbudówek pięt, ścian działowych, sufitów, izolacji domów fabrycznych, stajen, chłodni, lodowni etc.

Dotychczas zużyto 5.000.000 m² heraklithu dla rozmaitych budowli na całym świecie.
Dalsza dzienna produkcja wynosi 15.000 m².

Prosimy żądać u poniżej wymienionych reprezentantów bezpłatnie wyjaśnień, prospektów, szkiców konstrukcyjnych, ewentualnych kosztorysów.

AUTORYZOWANE PRZEDSTAWICIELSTWA:

Fa T-wo Handlowo Przemysłowe M. Zagajski S. A. Warszawa, Żórawia 3.
Rejon zastępczy: województwa: Warszawskie, Poznańskie, Pomorskie, Lubelskie i Kieleckie.

Fa Mieczysław Zagajski S. A. Katowice, ul. Mickiewicza 12.
Rejon zastępczy: Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie i okręg Częstochowski.

Fa Edward Rzechaczek, Biała koło Bielska, ul. Graniczna 1/3
Rejon zastępczy: Śląsk Cieszyński, okręg Krakowski.

Fa Bracia Mund, Lwów, ul. Sykstuska 23.
Rejon zastępczy: województwa: Lwowskie, Stanisławowskie i Tarnopolskie

G. Piotrowski. Wilno, ul. Trocka 11 m. 9.
Rejon zastępczy: województwa: Wileńskie, Nowogródzkie i Poleskie.

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych i Budowlanych „KONSTRUKTOR”

SP. Z OGR. ODP.

ROBOTY: BUDOWLANE, DROGOWE, KOLEJOWE I WODNE
KONSTRUKCJE ŻELAZO-BETONOWE I B E T O N O W E
DZIAŁ INSTALACJI: ROBOTY KANALIZACYJNO-WODOCIĄ-
GOWE I OGRZEWANIA CENTRALNEGO

ŁÓDŹ, AL. KOŚCIUSZKI Nr. 1 TELEFON 160-28.

14 klasowa Szkoła Powszechna im. Grzegorza
Piramowicza w Pabjanicach.

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT
INŻYNIERYJNO-BUDOWLANYCH

„EDWARD HANS, PABJANICE”

FIRMA, ZAŁOŻONA W ROKU 1909 PRZEZ EDWARDA HANSA,
WYKONYWA WSZELKIE PRACE, WCHODZĄCE W ZAKRES CAŁOKSZTAŁTU
ROBÓT INŻYNIERYJNO BUDOWLANYCH, ZIEMNYCH, NAZIEMNYCH, USTROI
ŻELAZO-BETONOWYCH I T. P.

POSIADA WŁASNĄ STOLARNIĘ MECHANICZNĄ, ORAZ
SRLĄD MATERJAŁÓW BUDOWLANYCH.

Firma wykonała szereg budowli, z których ważniejsze:

- 1) Młyny parowe i łuszcarnia ryżu dla Tow. Akc. „Spójnia” w Pabjanicach.
- 2) Szpital powiatowy w Łasku.
- 3) Kinematograf Miejski w Pabjanicach.
- 4) Miejski Zakład Kąpielowy „ ”
- 5) Pabjanicka Fabryka Mebli Biurowych.
- 6) Most żelbetowy na rzece Dobrzyńce.
- 7) 14 klasowa Szkoła Powszechna w Pabjanicach.
- 8) Budynki przemysłowe dla Pabjanickiej Fabr. Papieru „R. Sacugera”.
- 9) „ ” dla Farbiarni i Wykończ. „Dobrzyńka”.
- 10) Kilkanaście tkalni mechanicznych.
- 11) Gorzelnia w majątku „Dlutów”.
- 21) Dom Obywatelski dla Stowarzyszenia „Rolnik” w Pabjanicach.
- 13) Szkoła Rzemiosł w Pabjanicach.
- 14) 7 klasowa Szkoła Powszechna w Dlutowie.
- 15) Szkoła w Woli Zaradzyńskiej.
- 16) Dom Ludowy w Buczku.
- 17) Sala Gimnastyczna w Łasku
- 18) Dom dla bezdomnych dla Magistratu m. Pabjanic.
- 19) Szereg will podmiejskich i domów mieszkalnych.

Dom Obywatelski dla Stow. „Rolnik”
w Pabjanicach.

Dnia 8-go września 1930 roku zmarł tragicznie

Ś. P. **JERZY RACZYŃSKI,**

Inżynier-architekt

Doktor Nauk Technicznych

Adjunkt Zakładu Architektury Polskiej

Profesor Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.

MOWA ŻAŁOBNA, WYGŁOSZONA NAD TRUMNĄ Ś. P. JERZEGO RACZYŃSKIEGO PRZEZ DZIEKANA WYDZIAŁU ARCHITEKTURY NA CMENTARZU POWĄZKOWSKIM W DNIU 11 WRZEŚNIA 1930 R.

W imieniu Senatu Akademickiego Politechniki Warszawskiej, jako Dziekan Wydziału Architektury staję oto przed Wami, żałobni słuchacze, staję nad doczesnymi szczątkami, ażeby pożegnać drogiego towarzysza pracy, którego pasmo życia tak przedwcześnie i nagle przerwane zostało niezbadanym wyrokiem Opatrzności.

Ś. P. Jerzy Raczyński, Inżynier - Architekt, Doktor Nauk Technicznych, zastępca profesora na Katedrze Historji Architektury i Sztuki Średniowiecza Politechniki Warszawskiej, zmarły w trzydziestym ósmym zaledwie roku życia — był wychowawcem Wydziału Architektury Politechniki naszej. W Politechnice tej, początkowo jako asystent Zakładu Architektury Polskiej, później jako jego Adjunkt, przeszedł wszystkie szczeble naukowe, które z tytułu uzdolnień, zamiłowań i niezmordowanej jego pracy, kwalifikowały Go na pierwszorzędną siłę naukową, otwierały mu wielkie pole działania dla dobra Uczelni i nauki polskiej.

ziedziną ukochaną młodego badacza była Historia Architektury i wszelkie nauki pomocnicze, odnoszące się do tego przedmiotu. Sumienne, gruntowne przygotowanie naukowe, które ś. p. Raczyński zdobył pod kierunkiem Mistrza i nauczyciela swego, Profesora Oskara Sosnowskiego w Zakładzie Architektury Polskiej, dało mu niewzruszone podstawy do późniejszych badań samodzielnych. Wyniki tych badań ogłoszone zostały drukiem. Na podstawie pracy pod tytułem „Centralne barokowe kościoły województwa lubelskiego” uzyskuje ś. p. Raczyński stopień Doktora Nauk Technicznych. Praca p. t. „Przyczynki do ciesielskich konstrukcyj dachowych w Polsce”, będąca wynikiem wieloletnich poszukiwań w kraju i studjów porównawczych, przynosi mu zaszczytny tytuł Docenta Habilitowanego Politechniki Warszawskiej.

Uzyskanie stypendjum Funduszu Kultury Narodowej umożliwia mu wyjazd do Wiednia, gdzie przez ½ roku w Zakładzie Historji Sztuki Uniwersytetu tamtejszego pod kierunkiem Profesora Józefa Strzygowskiego uzupełnia swoją wiedzę w zakresie poznania najnowszych naukowych metod badawczych.

Wybitna znajomość przedmiotu, szeroki horyzont myślowy i wyjątkowy szacunek, który budzi ogólnie jego wszechstronne uzdolnienie i niezmordowana pracowitość, skłaniają Radę Wydziału Architektury do powołania Go na rok Akademicki 1929-30 do wykładania na Katedrze Historji Architektury i Sztuki Średniowiecza, w charakterze zastępcy profesora.

Wreszcie w roku bieżącym Senat Akademicki Politechniki z inicjatywy Wydziału Architektury wystąpił do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z wnioskiem o mianowanie ś. p. Raczyńskiego na zaszczytne stanowisko Profesora na powyższą Katedrę, zajmowaną uprzednio przez ś. p. Józefa Dziekońskiego. Tak więc w przededniu nominacji na to stanowisko, gdy ś. p. Raczyński trwale miał być złączony z naszą Instytucją, gdy warsztat swój naukowy miał ostatecznie ugruntować na terenie Uczelni, śmierć nieubłagana kładzie kres jego życiu młodemu.

Strata, którą ponosimy, ciężką żałobą okrywa w pierwszym rzędzie Wydział Architektury, bo był naszym drogim uczniem, bo wzrósł i dojrzał w naszych murach ten, który teraz oto miał stanąć w jednym z nami szeregu.

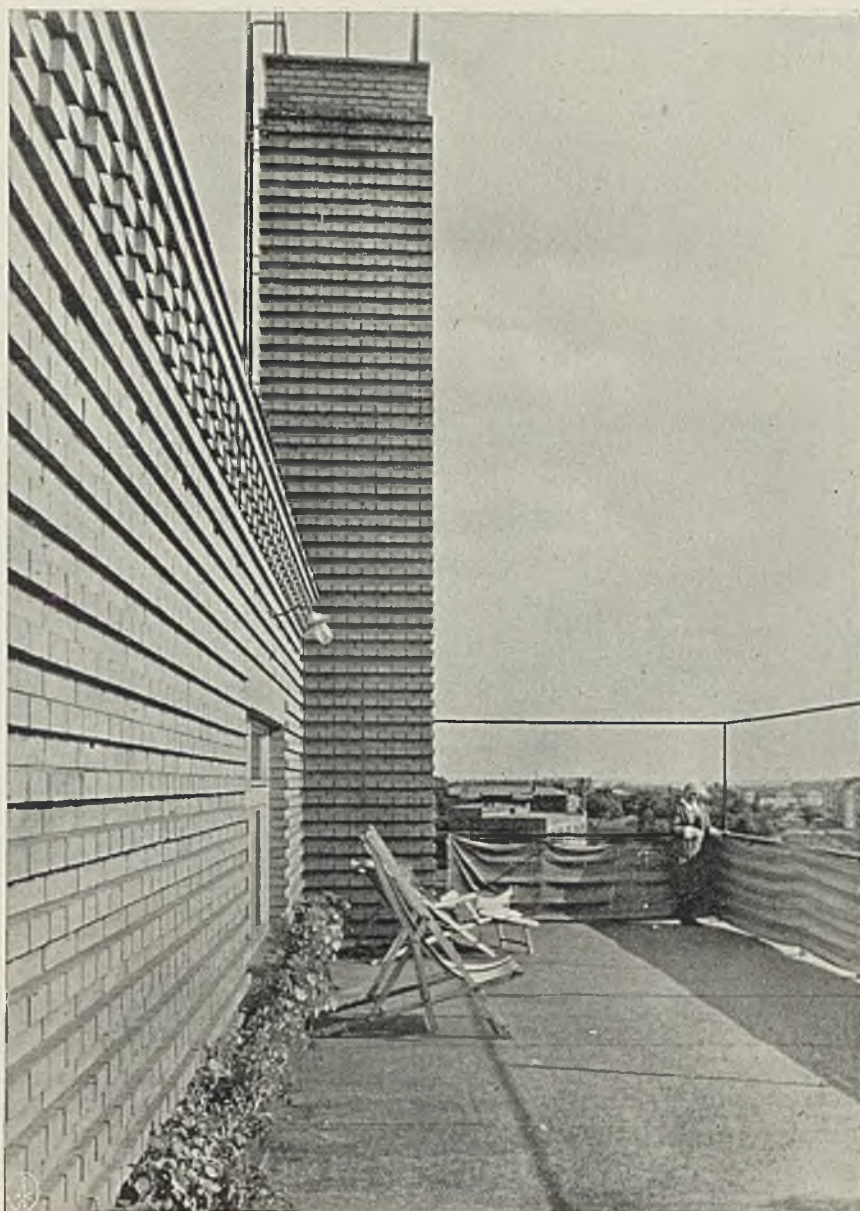
Nauka polska, posiadająca bardzo jeszcze nielicznych pracowników w dziedzinie Historji Architektury, traci w ś. p. Zmarłym cenną siłę, która torowała nowe drogi, a młodzieży akademickiej wskazywać miała nowe metody badań.

Wysokie właściwości umysłu ś. p. Jerzego Raczyńskiego, jego wiedza, inteligencja i wysoka kultura intelektualna opromienione były zaletami duszy i ogrzane ciepłem serca. Zwłaszcza to prawe serce, które tak nagle bić przestało, szczególnie było czułe i wrażliwe; prawdziwie gorąco ukochało Boga, Polskę i Piękno. Więc też pamięć, którą pozostawiasz wśród nas, drogi i nie zapomniany Kolego, długo wśród nas przetrwa, a Twój czysty, kryształowy charakter zawsze będzie wzorem dla młodych pokoleń.

Zygmunt Kamiński.

1. Arch. Romuald Gutt (Warszawa).
Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

Taras nad czwartym piętrem.

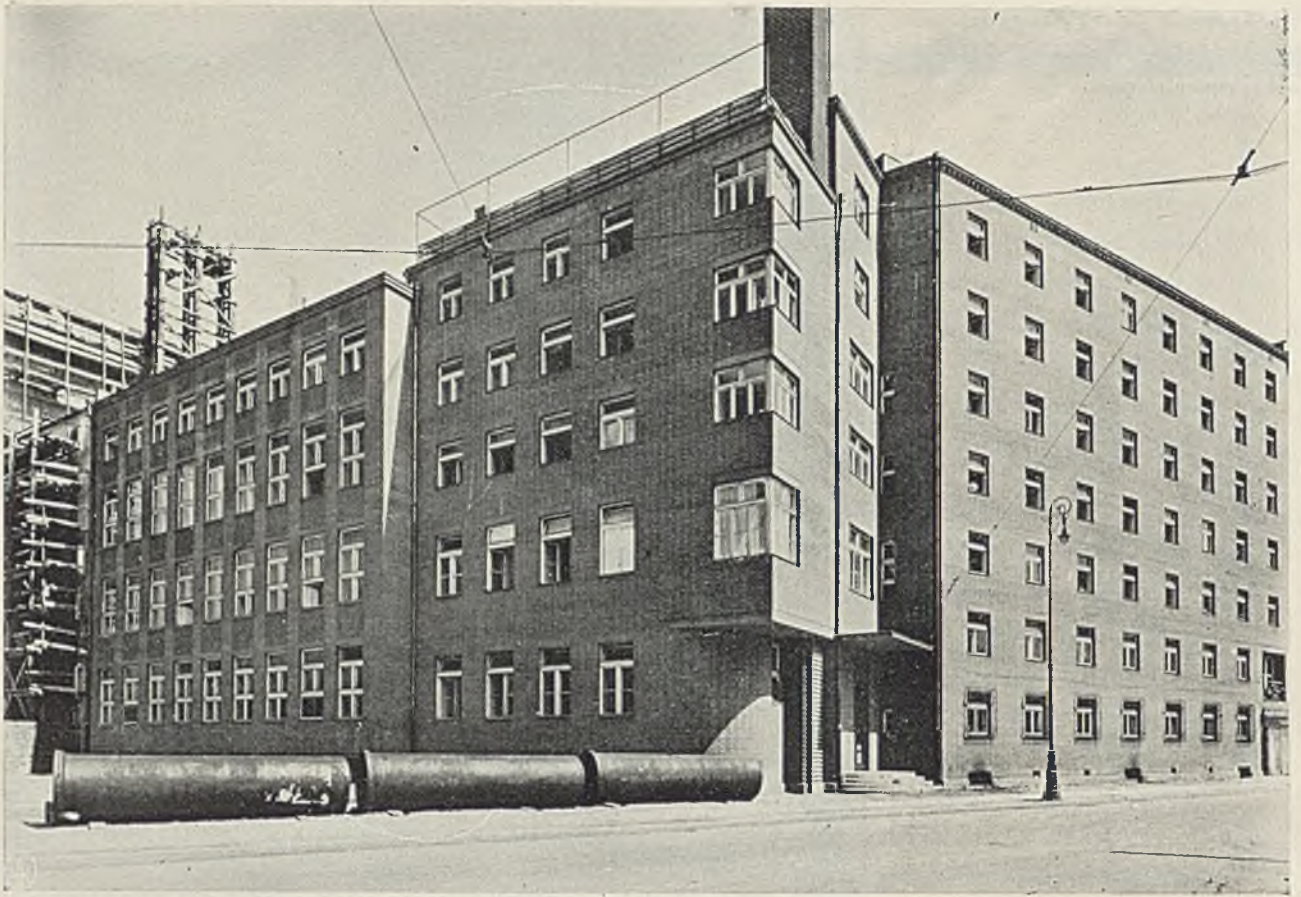
WARSZAWSKA SZKOŁA PIEŁĘGNIARSTWA

Warszawska Szkoła Pielęgniarek wybudowana została w/g projektu i pod osobistym kierownictwem architekta Romualda Gutta, w latach 1927—28. Budowa subsydjowana była przez fundację Rockefellera w sumie 100 tysięcy dolarów. Resztę kosztów pokrył Skarb Państwa.

Gmach, usytuowany przy zbiegu ulic Chalubińskiego i Koszykowej, składa się z dwóch części. Szkolna, przewidziana na 150 uczennic a obejmująca także sale recepcyjne, mieści się w skrzydle od ul. Chalubińskiego. W części mieszkalnej znajdują się pokoje dla 100 uczennic, nauczycielek i mieszkania służby. Część ta, usytuowana przy ul. Koszykowej, przewiduje

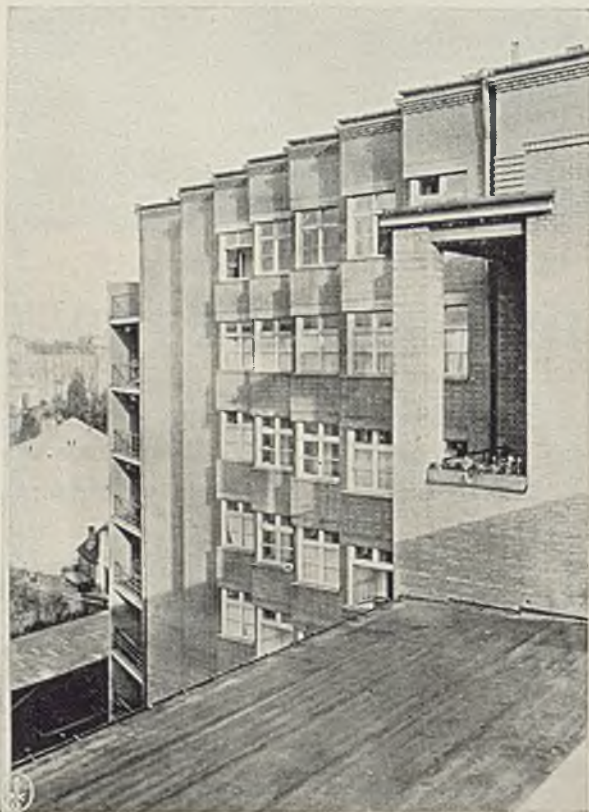
dalszą rozbudowę internatu do pełnej ilości 150 uczennic. Centralnie umieszczona klatka schodowa obsługuje jednocześnie oba skrzydła, mimo różnicy wysokości poszczególnych pomieszczeń.

Budynek wykonała firma „Ludomir Kobusz i S-ka“ z cegły na zaprawie półcementowej. Stropy międzypiętrowe żelbetowe, nad suterrenami syst. „Kleina“. Elewacje licowane cegłą cementową. Schody główne żelbetowe okładane dębem, boczne schody z czerwonego „lastrico“. Tynki wewnętrzne wapienne. W kuchniach, umywalniach, w. c. i t. p. ubikacjach—ściany obłożone płytkami z białej glazury; podłogi

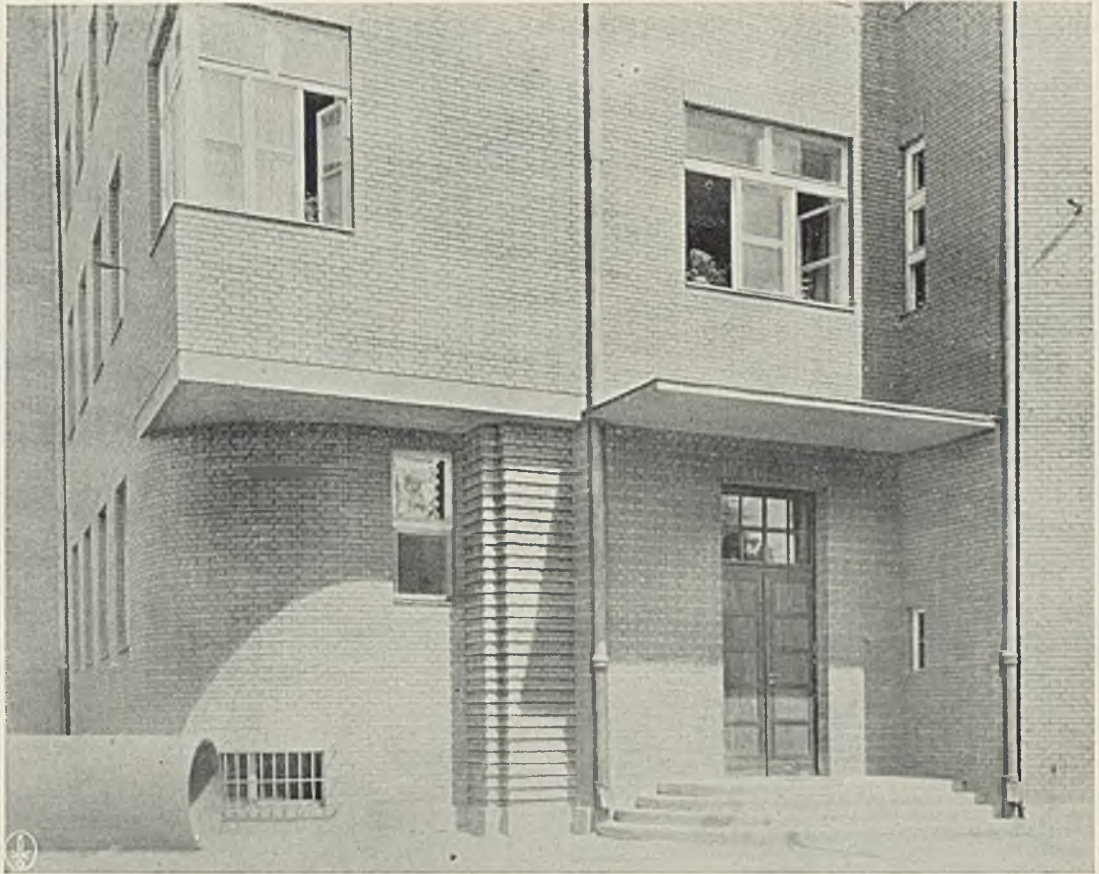
Roboty [kanalizacyjne, wodociągowe, przygotowanie wody gorącej, urządzenie pralni i kuchni mechanicznych parowych wyk. f. „Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka” (Warszawa).

Prace malarskie wvk. f. „L. Ciesielski” (Warszawa).

2 — 3. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

Widok od ul. Koszykowej i Chałubińskiego, oraz widok od podwórza.

4. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa. Wejście główne.

z terrakoty. Ścianki, dzielące umywalnie i natryski — z płyt marmurowych.

Posadzki w suterrenach cementowe, z wyjątkiem jadalni, gdzie użyto „skalodrzewu“. W pokojach mieszkalnych i salach podłoga z klepki dębowej na lepniku, w infirmerji — linoleum, w pomieszczeniach służbowych wąskie deski sosnowe.

Okna skrzynkowe, z wyjątkiem narożnikowych, gdzie zastosowano z powodzeniem — szwedzkie. Wszystkie okna mają, na specjalne żądanie, górne przewietrzniki (oberlufty).

Drzwi w salach reprezentacyjnych — sosnowe bejcowane, pozostałe malowane olejno.

Dach konstrukcji drewnianej kryty filcem gudronitowym.

Kubatura budynku wynosi 22.412 m³, licząc od podłogi suterren do stropu najwyższego piętra.

Koszt robót budowlanych zł. 1.027.006.—

Koszt robót instalacyjnych t j. ogrzewanie centralne, wodociągi, kanalizacja, kuchnia parowa i pralnia, suszarnia

dźwig osobowy telefony, wewnątrz zł. 510.200.—

Koszt ogólny budowy wynosi zł. 1.537.206.—

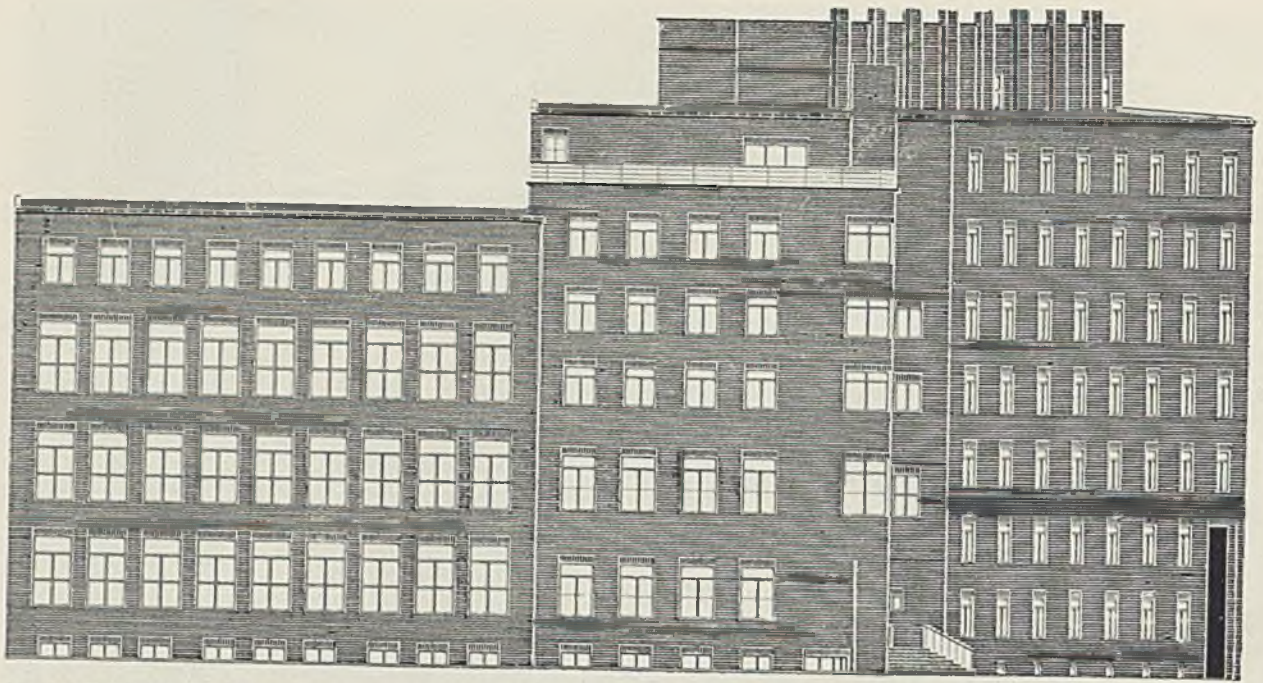
Koszt 1 m³ budynku bez instalacyj zł. 45.80

Koszt 1 m³ budynku z instalacjami zł. 68.60

Wykaz kosztów poszczególnych robót budowlanych:

1)	Roboty ziemne	16659.15
2)	„ murarskie i tynkowe	365659.93
3)	„ dekarские i blacharskie	25708.00
4)	„ cicielskie	38480.57
5)	„ posadzkowe	66105.98
6)	„ stołarskie	112754.85
7)	„ ślusarskie	53172.54
8)	„ szklarskie	8600.80
9)	„ kamieniarskie	37588.26
10)	„ malarskie	39454.84
11)	„ żelbetowe	204025.84
12)	„ różne (reparacje po instal., belki żel., izolacje i t. p.)	58795.41

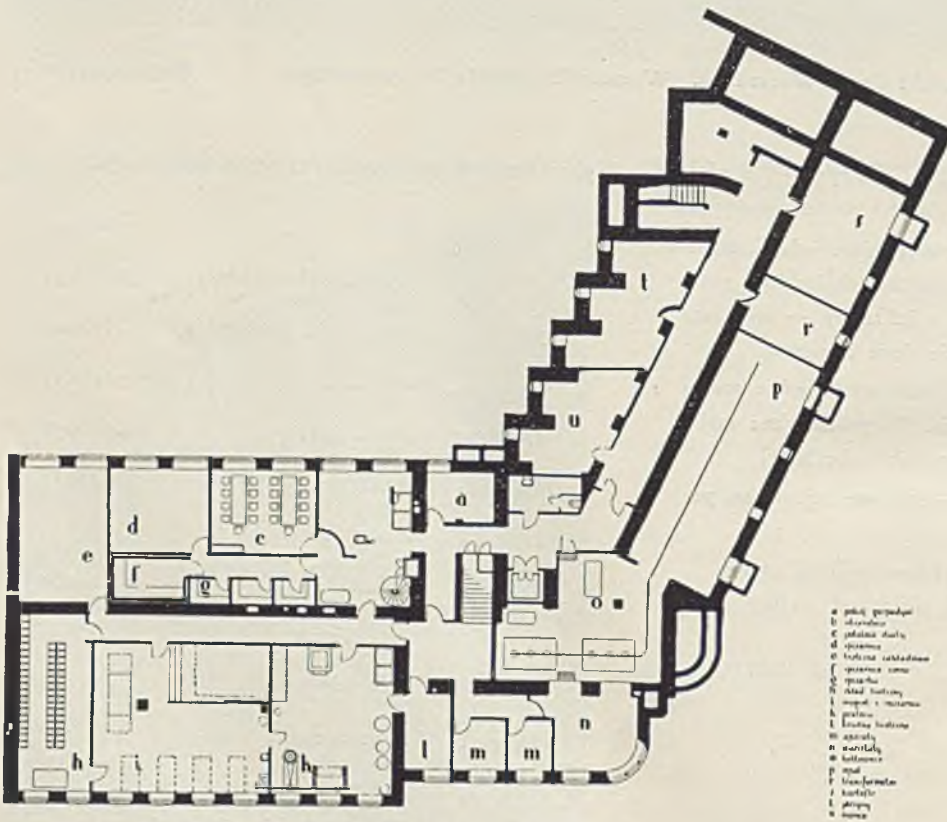
Razem 1027006.17

VL. CHALUBIŃSKIEGO.

VL. KOSZYKOWA.

Elewacja.

- a. plac porządku
- b. składowe
- c. pokój dla
- d. sypialnia
- e. kuchnia
- f. sypialnia
- g. sypialnia
- h. sypialnia
- i. sypialnia
- j. sypialnia
- k. sypialnia
- l. sypialnia
- m. sypialnia
- n. sypialnia
- o. sypialnia
- p. sypialnia
- q. sypialnia
- r. sypialnia
- s. sypialnia
- t. sypialnia
- u. sypialnia
- v. sypialnia
- w. sypialnia
- x. sypialnia
- y. sypialnia
- z. sypialnia

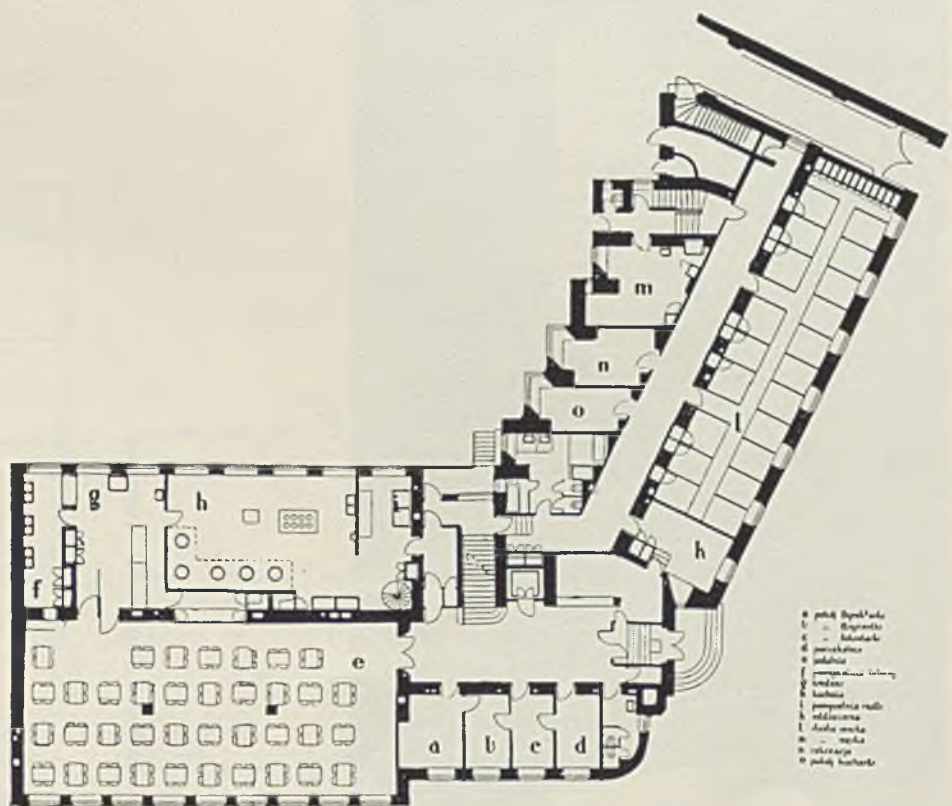
Plan 1:400.

5 — 6. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

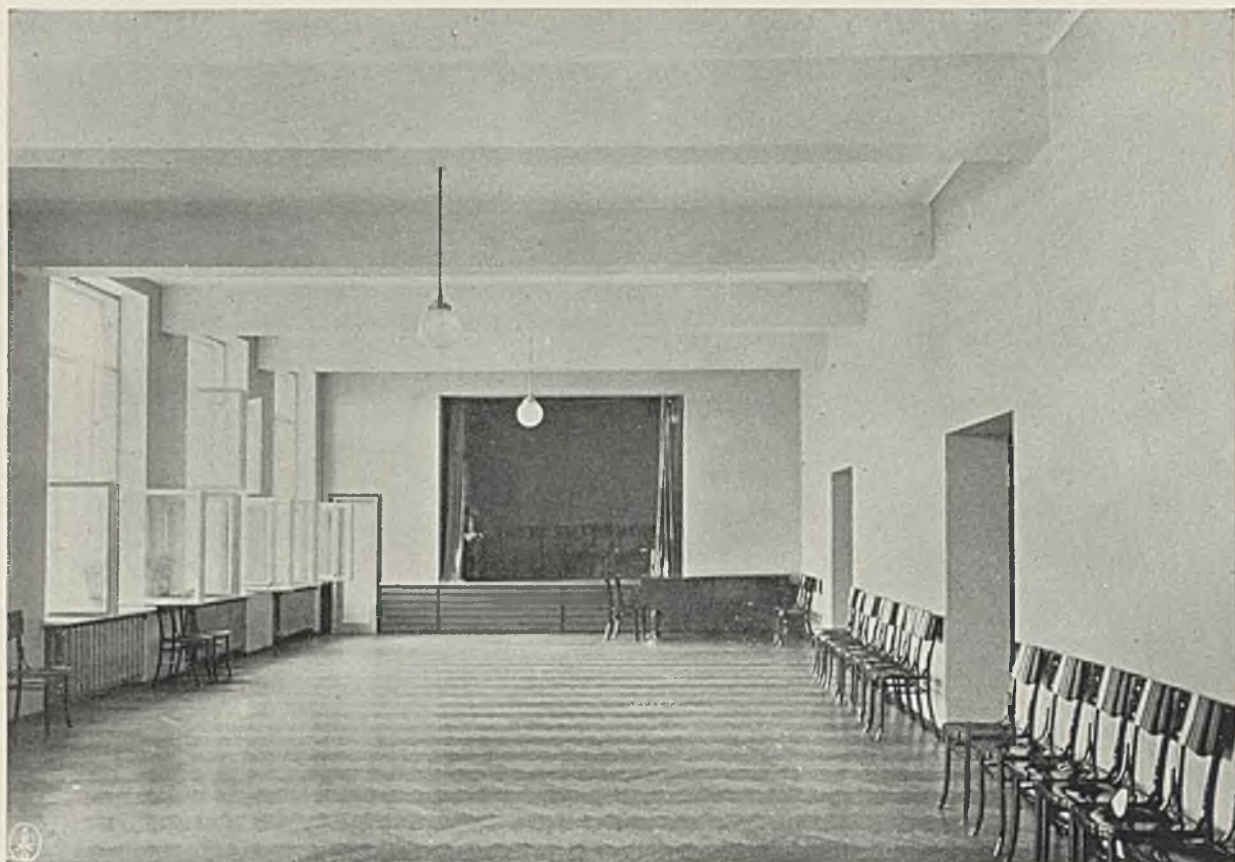

Jadalnia na parterze.

Rzut parteru. 1:400.

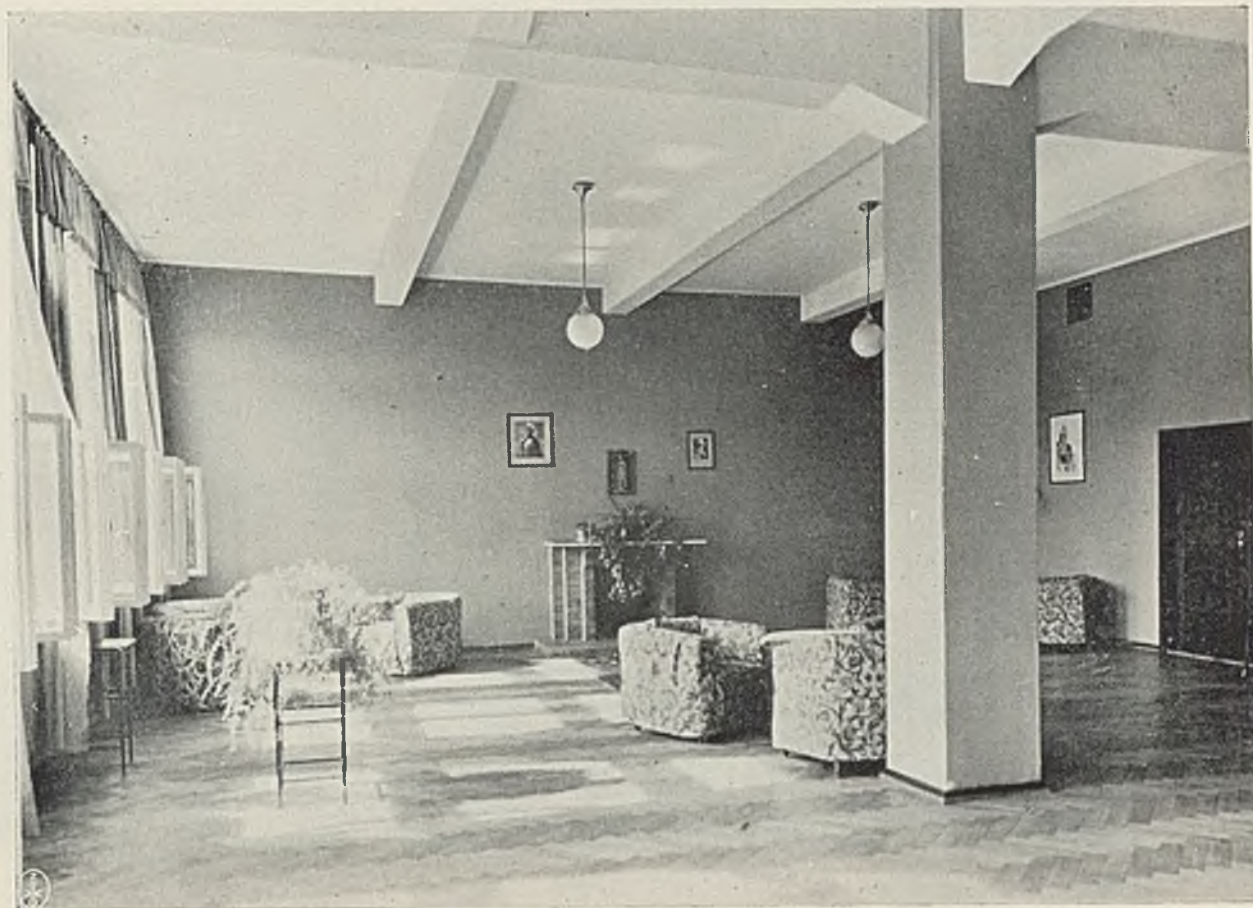

7 — 8.
Arch. Romuald Gutt (Warszawa).
Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

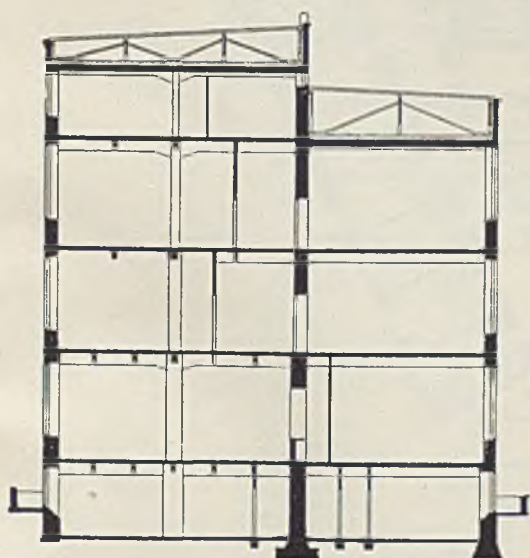

9—10. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

Sala gimnastyczna na I-em piętrze i fragment wejścia na piętro.

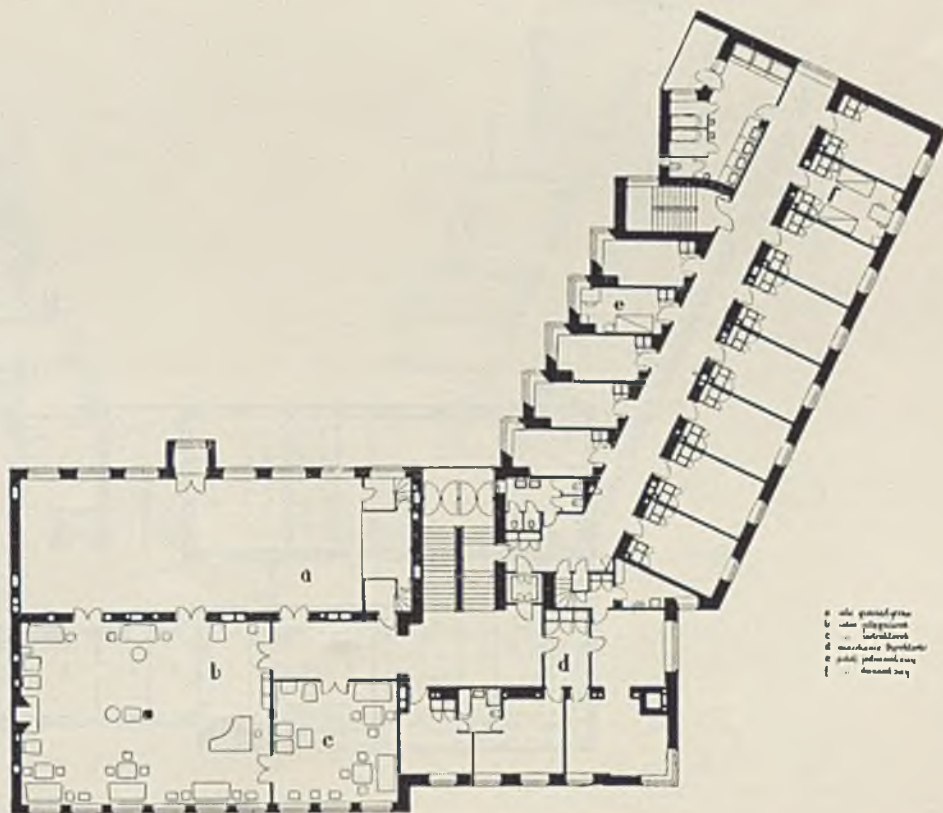
Salon pielęgniarek na I piętrze.

b-b

Przekrój.

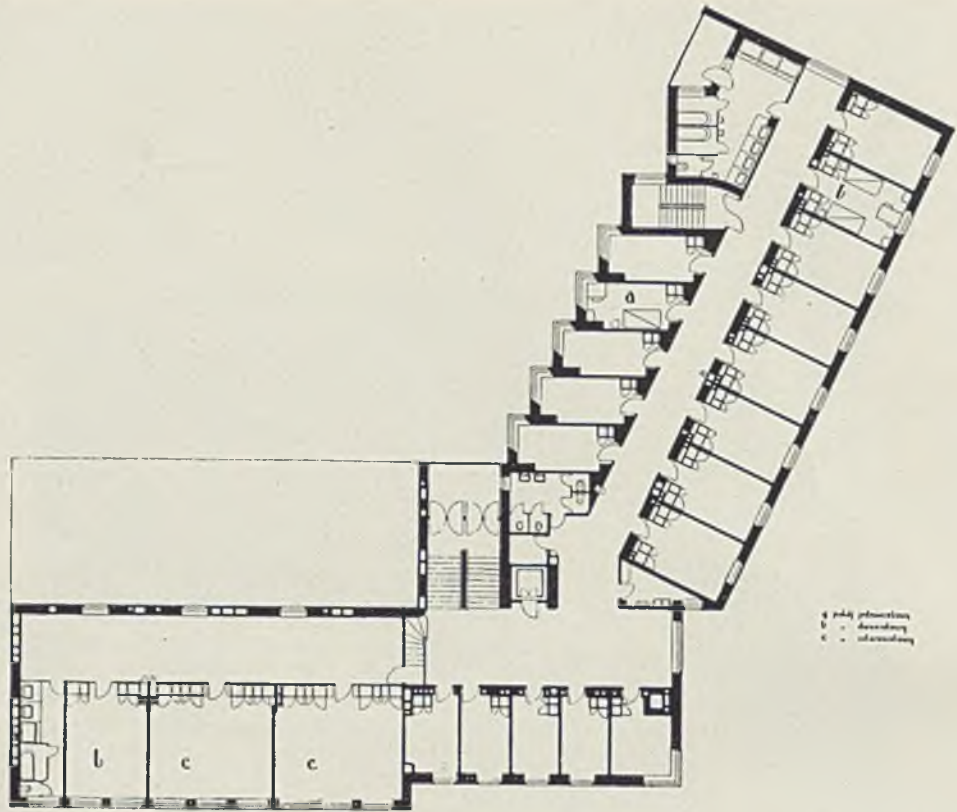
Rzut I piętra. 1:400.

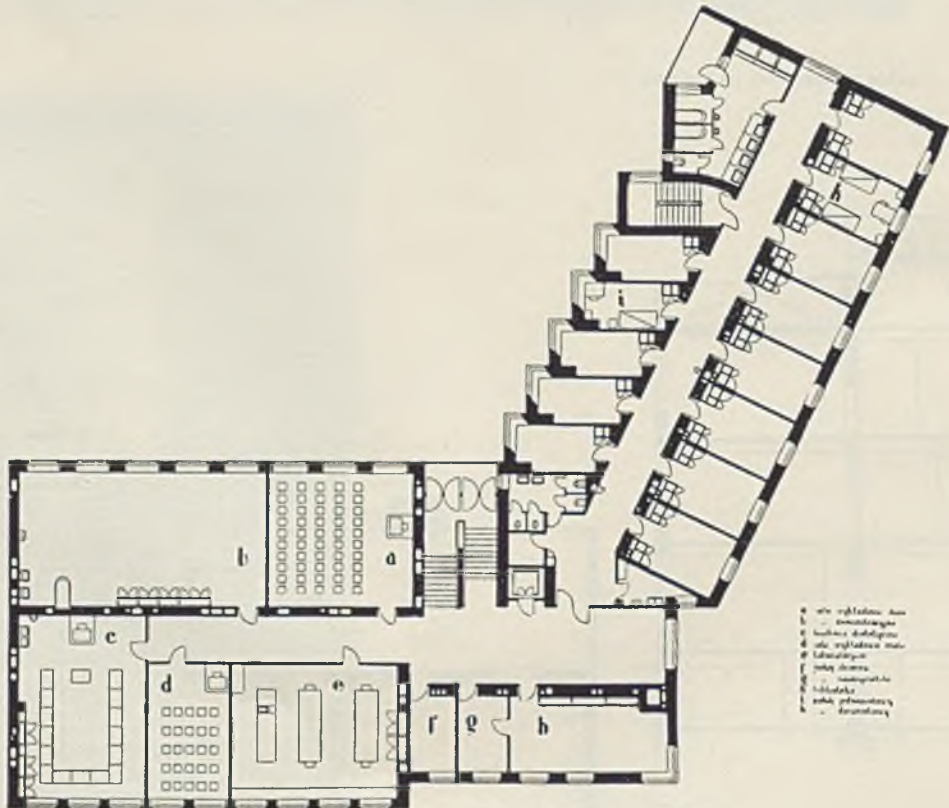
a - sala gimnastyczna
b - salo pielęgniarek
c - izolatki
d - mieszkanie dyrektora
e - gabinet pedagożki
f - sanitariaty

11 — 13. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

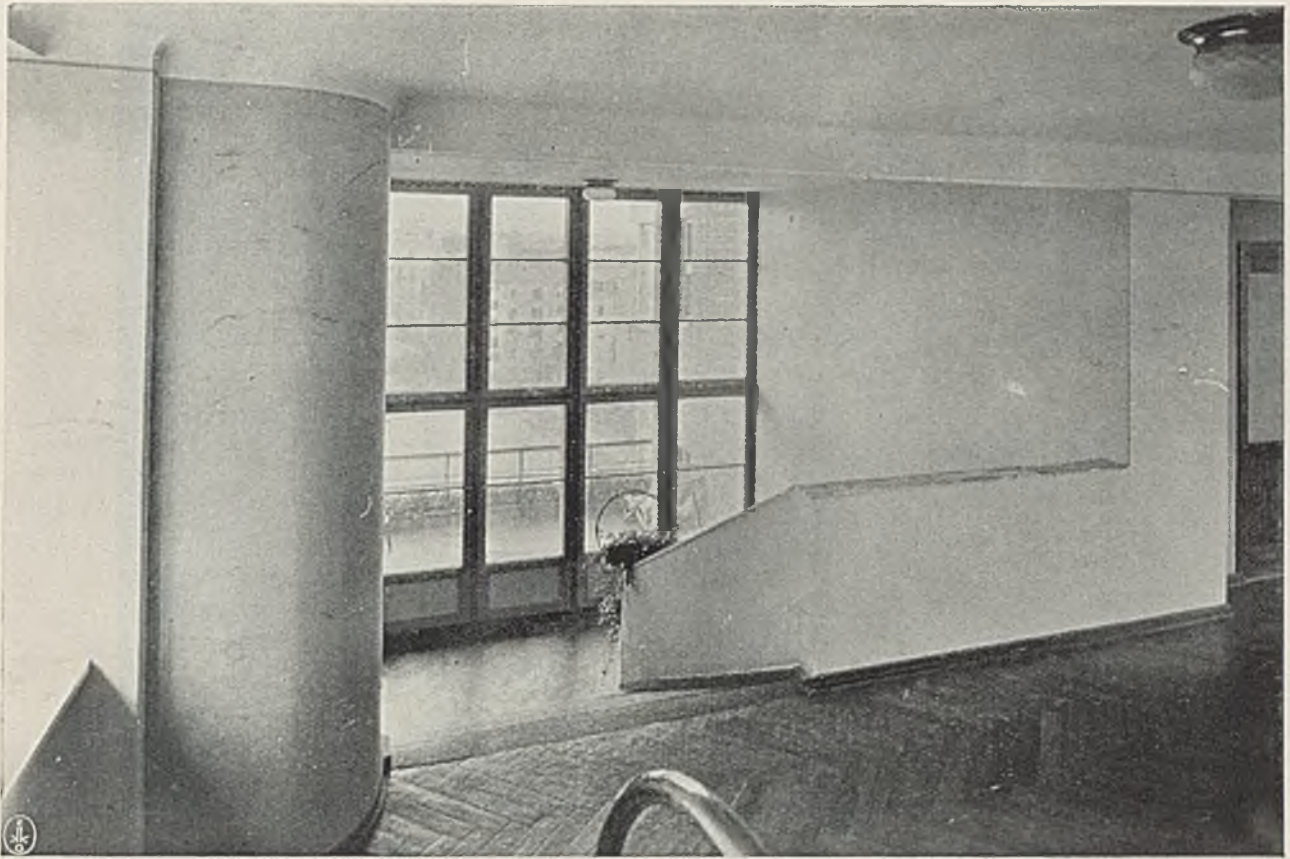
Rzut III piętra. 1:400.

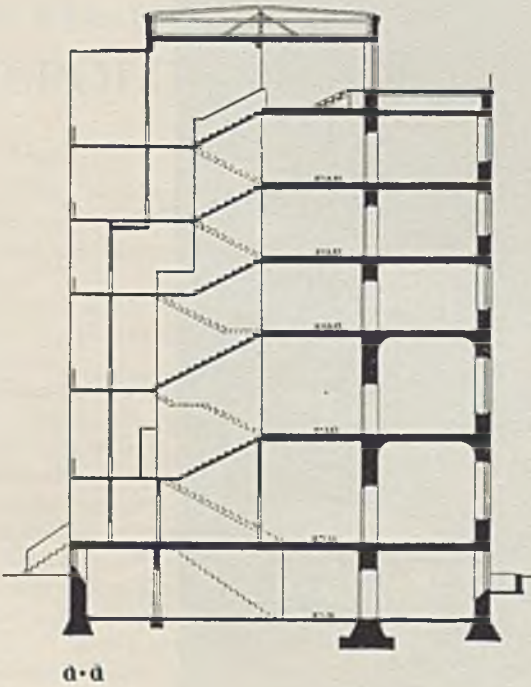
Rzut II piętra. 1:400.

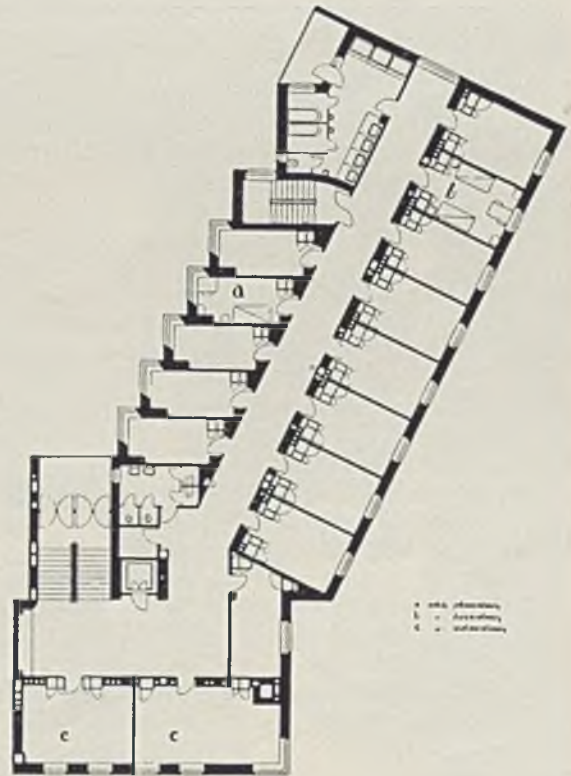
14 — 15. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

Widok klatki schodowej z korytarza IV-go piętra.

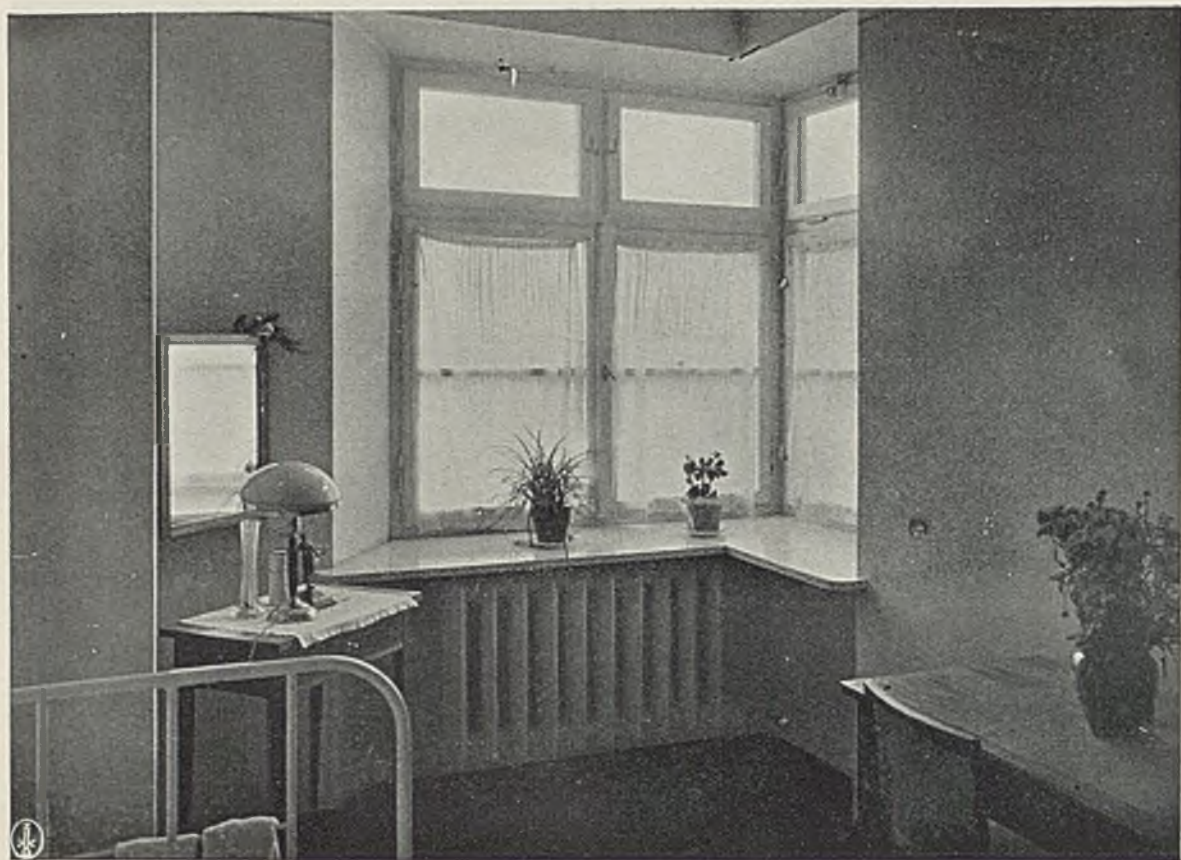

Przekrój 1:400.

Rzut IV piętra. 1:400.

16 — 18. Arch. Romuald Gutt (Warszawa). Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa.

19—20. Arch. Romuald Gutt (Warszawa), Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa. Pokoje 1 i 2 łózkowe.

1. Jeden z wielu pięknych żelbetowych mostów szwajcarskich.

JAN KARŻEWSKI

WSPÓŁCZESNA ARCHITEKTURA SZWAJCARSKA

I. Wstęp.

Współczesna architektura szwajcarska mało jest naogół znana, — sami Szwajcarzy, poza fachowcami, mało się swą twórczością na polu architektury interesują a jeszcze mniej się na niej znają.

W ostatnich latach znalazło się w Szwajcarii kilku teoretyków, którzy zaczęli zwracać uwagę społeczeństwa na zagadnienia budowlane.

Niektórzy z nich zdają się traktować swe zajęcie zawodowo, jako krytycy, tak, jak to dotychczas jedynie w dziedzinie muzyki czy literatury miało miejsce. Fach krytyka architektonicznego, analogiczny do zawodu krytyka literackiego, czy muzycznego, ma dużą przyszłość przed sobą, gdyż w całej Europie zainteresowanie architekturą stale wzrasta.

Od twórczych, czynnych architektów jedynie wyjątkowo oczekiwać można krytycznych czy popularyzacyjnych pism.

Rzeczą architektów jest projektowanie i budowanie — i w orzecznie dobrej architektury; krytycy zaś mogą im tę twórczość ułatwiać, lub utrudniać.

Wybitnymi popularyzatorami i krytykami architektonicznymi na terenie Szwajcarii są obecnie Peter Meyer, Bernoulli, Gantner, Giedion i kilku innych. Dwaj pierwsi są też czynnymi architektami.

Peter Meyer, obecny redaktor pisma „Das Werk“, w szeregu artykułów, drukowanych w pismach zawodowych oraz w prasie niefachowej, stara się popularyzować umiarkowanie-nowoczesną architekturę.

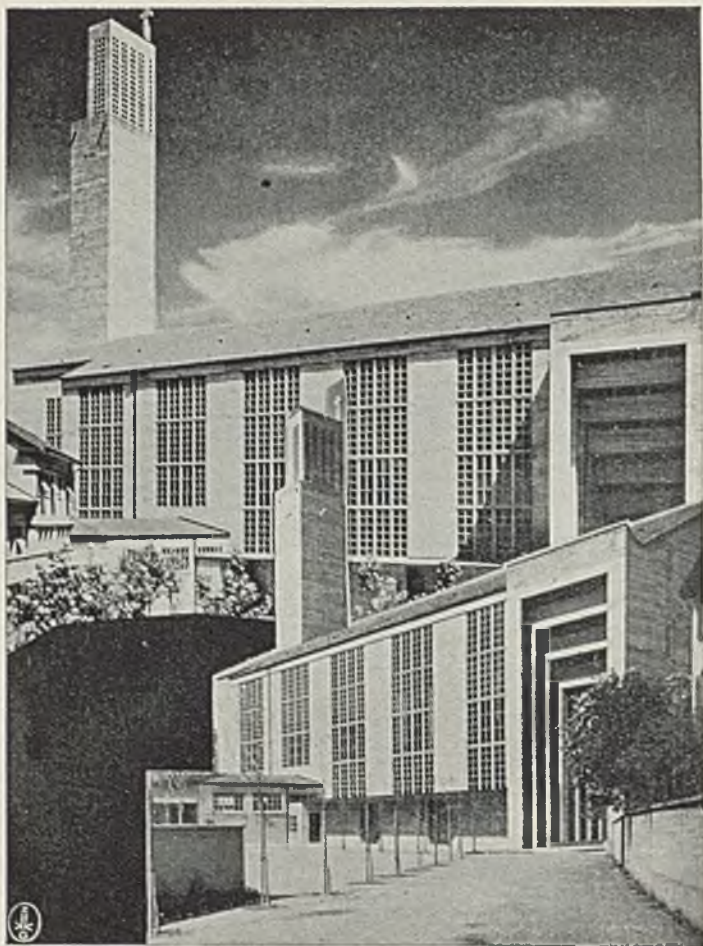
W roku 1928 wydał w Zurychu dwie przystępne broszury: — „Moderne Schweizer Wohnhäuser“ i „Moderne Architektur und Tradition“. (Wyd. Girsberger'a).

Pisane dla niefachowców — powoli, ostrożnie — oswajają czytelnika z nowszymi pojęciami, czy zasadami współczesnej architektury.

Szwajcarja — pisze Meyer — odzwierciadlała w swych budowlach wszystkie nadzieje i rozczarowania ogólnoeuropejskiego przedwojennego pogmatwania stylów, pozostając zawsze konserwatywnie powściągliwą, co jest cechą organiczną szanującej się, lecz pozbawionej własnych twórczych pomysłów... „prowincji“.

Na szwajcarskie budownictwo monumentalne ostatnich dziesiątków lat nie bez wpływu były budowle Wystawy paryskiej. Różne dworce (Luzerna), hotele, sale koncertowe, teatry — naśladują przeladowane i pretensjonalne przykłady francuskie owych czasów.

Pod wpływem teorii Viollet-le-Duc'a — źle pojętych — tworzono następnie różne pseudo-romantyczne, czy pseudo-go-

2. Arch. Moser (Zurych). Kościół św. Antoniego w Bazylei. R. 1925. Widok od strony dziedzińca.

tyckie dziwolągi, jak np. Muzeum Historyczne w Bernie, czy też rozmaite Palasy w St. Moritz, czy Caux, — hotele upstrzone wieżami i wieżyczkami i udawać mające zamki feudalne. Budownictwo mieszkalne było długo pod wpływem Niemiec, — Muthesius'a, Monachjum, a następnie Ostendorf'a.

Wówczas to powstawały wille, naśladowujące barokowe, czy klasycystyczne pałacyki.

Kolumny, kolumnienki, narzucona symetria, amfilady reprezentacyjnych pokojów. Domki-palace, wyjęte z oprawy wielkich parków i postawione przy małomiejskiej ulicy.

Po Ostendorf'ie przyszła kolej na chłopski Bauernstil, z Monachjum — via Bailly Scott — płynący.

Zaczęło się nadużywanie stylu szaletów - kolib drewnianych. Śliczne te nieraz oryginały zniekształcano w naśladownictwie, karykaturyzując proporcje, — robiąc wielopiętrowe, murowane domy o formach, zapożyczonych z parterowych drewnianych chałup, — rozmaite stacje kolei elektrycznych, czy hotele, naśladowujące góralskie chaty.

Robiono to pod hasłem „Heimatschutz'u“.

„Heimatschutz“ jest instytucją, opiekującą się zabytkami przeszłości i krajobrazem. Poza temi jednak zadaniami — komisje, złożone często z przypadkowych ludzi, niefachowców nie mających żadnych kwalifikacji artystycznych, grają też rolę urzędowych lokalnych „rad artystycznych“, mających decydujący wpływ na współczesną twórczość budowlaną.

Dzięki temu nieraz tu jeszcze — szczególnie w mniejszych ośrodkach — zaobserwować można refleks monachijskich kierunków, dawno już w Niemczech przebrzmiałych. Do dziś

dnia znaleźć można członków Heimatschutz'u, którzy usiłują hamować bieg rozwoju architektury, czyniąc to niewątpliwie w najlepszej wierze.

Ludzie ci dowiadują się poniewczasie, że kontynuują przebrzmiały program niemiecki, nie zaś narodowy.

Doskonalem odzwierciedleniem atmosfery i stosunku ogółu do twórczej architektury w Szwajcarii są artykuły byłego redaktora „Das Werk“ — profesora Bernoulli, pisane pod pseudonimem „Fensterriegel“, — drukowane w ubiegłych rocznikach tego pisma.

Znakomite te satyry warto by przetłumaczyć i wydać po polsku.

Po wojnie zaczęły przenikać z Francji nowe teorie i nowe prądy.

Szwajcar z La Chaux de Fonds — Charles E. Jeanneret, osiadły w Paryżu głośny teoretyk i architekt, znany pod nazwiskiem Le Corbusier, rozpoczął propagandę i popularyzację nowej architektury.

Nie wdając się w ocenę pism Corbusier'a, stwierdzić trzeba, że książki jego, które wywarły niewątpliwie duży wpływ na architekturę współczesną, — nie pozostały bez echa w ojczyźnie ich autora.

Nawiasem mówiąc, właśnie w Szwajcarii, nie uważają Corbusier'a za „wynałazcę“ nowego stylu.

„Jest on, dzięki swej artystycznej wrażliwości, łatwo reagującej fantazji, ruchliwemu temperamentowi artystycznemu — tym człowiekiem, który potrafił uchwycić i wyrazić w najbardziej bezpośredni sposób nastroje, które już przed

5 — 6. Arch.: Oeschger, Kaufmann i Hostettler. —
Biblioteka krajowa i Urząd patentowy w Bernie.
Zdjęcia z budowy. Rok 1930.

Fotoamat. M. Meier.

nim i bez niego istniały oraz wypowiedzieć głośno to, co wielu powiedzieć chciało". Tak — trafnie — ocenia Corbusier'a, tę „centralną postać nowej architektury“, — *Schweizerische Bauzeitung*.

Obecnie, prostota nowoczesności cechuje większość nowopowstających lub projektowanych budowli.

Jednakże kantony południowo-zachodnie są naogół wierne kierunkom akademii paryskiej.

Kolumny, gzymsy, dekoracje, choć niby upraszczane i siłą naginane do wymagań betonu, są nadal częstym motywem budowlanym w Lozannie, czy Genewie.

II. Architekci

Do bardziej znanych, czynnych architektów szwajcarskich należą: — prof. Moser, twórca między inn. kościoła św. Antoniego w Bazylei (rys. 2.); — prof. Bernoulli, autor wielu kolonij mieszkaniowych oraz m. in. projektu Muzeum w Bazylei; — prof. Salvisberg i Brechbühl — autorzy między in. szpitala „Lory“ i budynków uniwersyteckich w Bernie.

Dalej Steger i Egender, twórcy stawianej obecnie Szkoły Zawodowej i Muzeum Rzemiosł oraz nowego Domu Ludowego w Zurychu; — Oeschger, Kaufmann i Hostettler — budujący Bibliotekę Krajową i Urząd Patentowy w Bernie (rys. 3, 4, 5, 6).

Wreszcie M. E. Haefeli, Artaria i Schmidt, Burckhardt, Künzel, Tobler i in., wyspecjalizowani w budownictwie mieszkalnym; — Itten, bracia Brunold, Licht, Gaberell — budujący hotele i sanatoria. Wiele jeszcze nazwisk trzeba by wyliczać, gdyż przy ogromnej decentralizacji życia w Szwajcarii, — każda okolica ma swoich dobrych i znanych architektów.

III. Woba

Wkrótce odbędzie się w Bazylei wystawa budowlana pod nazwą „Woba“. Ma ona być przeglądem rezultatów na polu budownictwa mieszkaniowego Szwajcarii — „pod kątem widzenia technicznym, gospodarczym i socjalnym oraz — propagandą z drowego mieszkania“ (rys. 7—9).

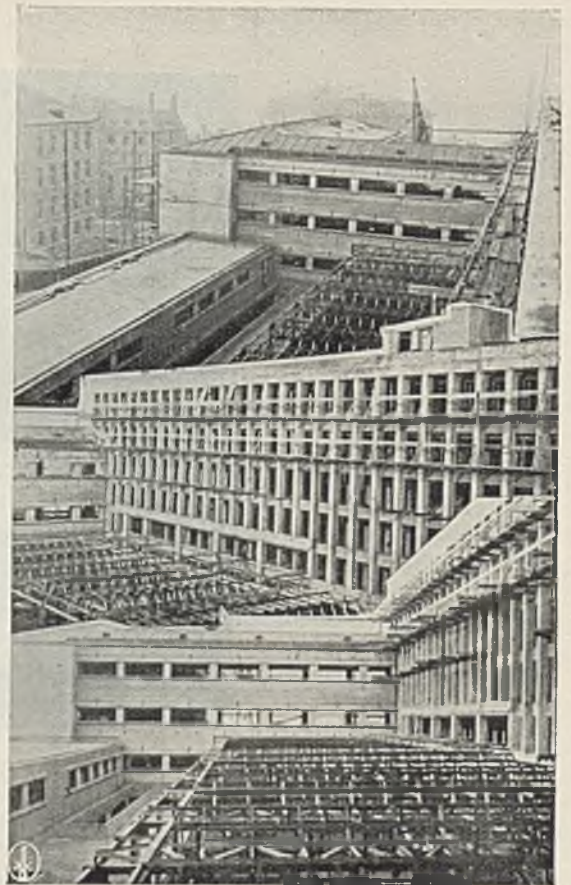
Rewelacji oczekiwać nie należy.

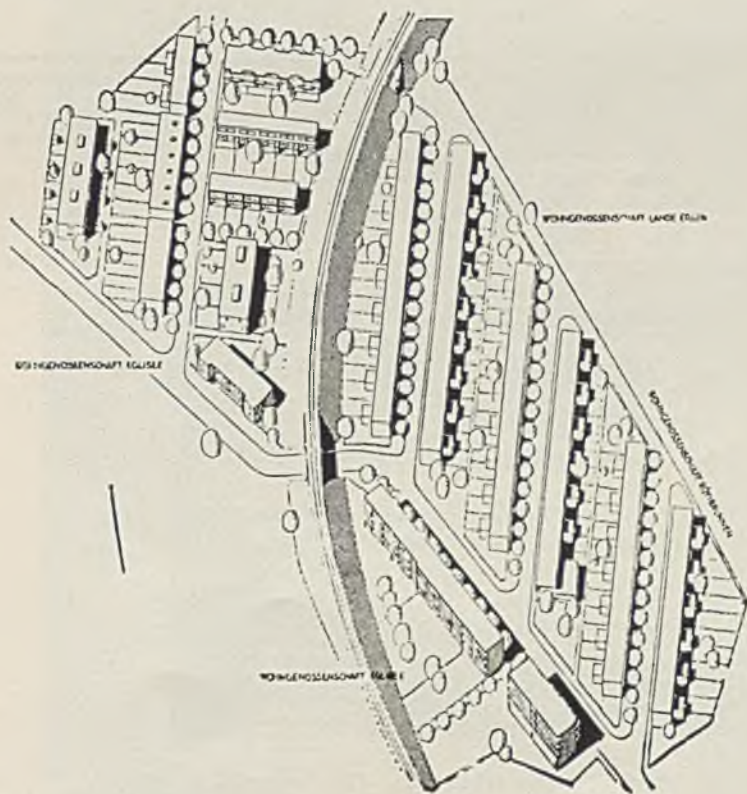
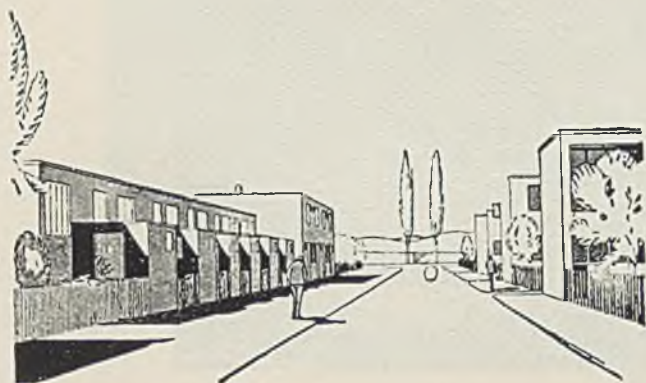
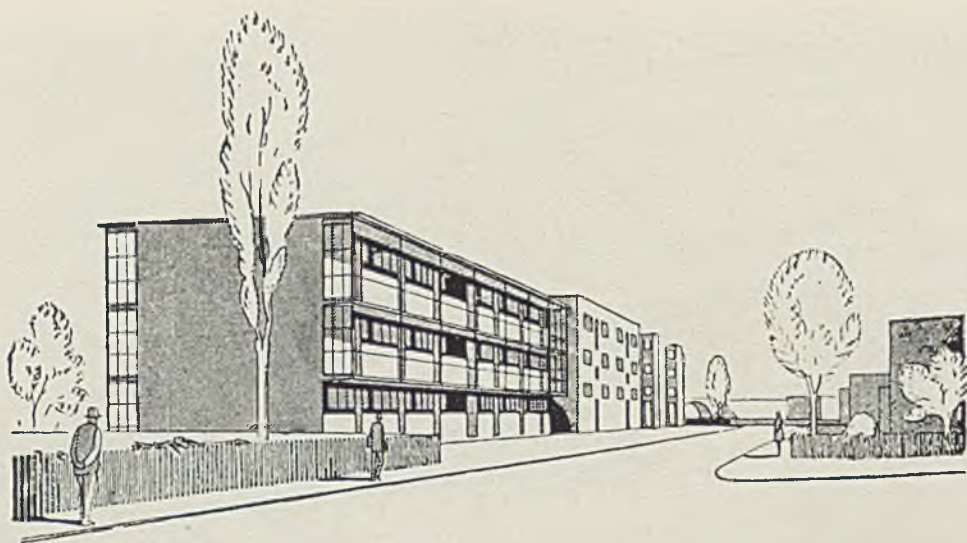
Część wystawy mieścić się będzie w Hali wystawowej, — atrakcją ma być wzorowy hotel, a raczej jego części i elementy.

Najciekawszą częścią wystawy jest kolonja mieszkaniowa, projektowana przez trzynastu architektów szwajcarskich a złożona z 60 domów o 115 mieszkaniach. Są to mieszkania małe — 2, 3, 4-opokojowe; jednoizbowych nie projektuje się.

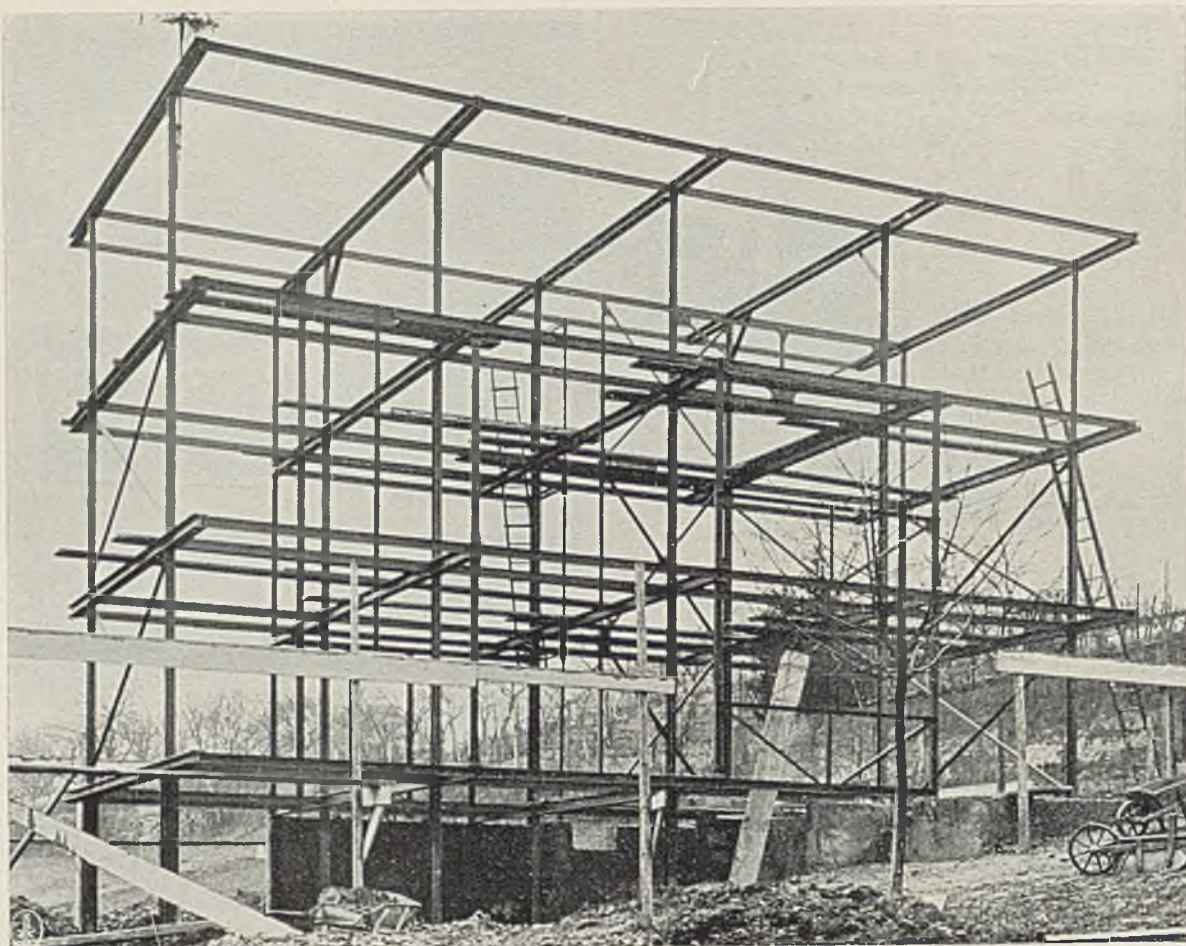
W grupie domów wielopiętrowych wyróżnia się dodatkowo dom trzypiętrowy typu „gankowego“, budowany przez arch. Kellermüllera i Hoffmanna z Zurychu.

W grupie, zabudowanej nisko, — arch. Scherer i Meyer stawiają dom, zawierający mieszkania typu „back-to-back“. Cztery mieszkania zestawione i nieprzewietrzane na przestrzał — typ dawno ze względów higienicznych zarzucony.

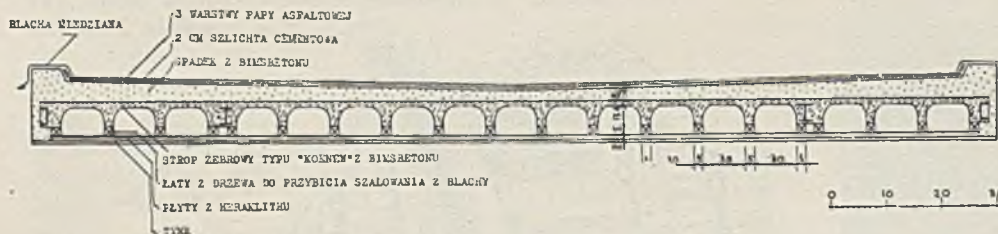

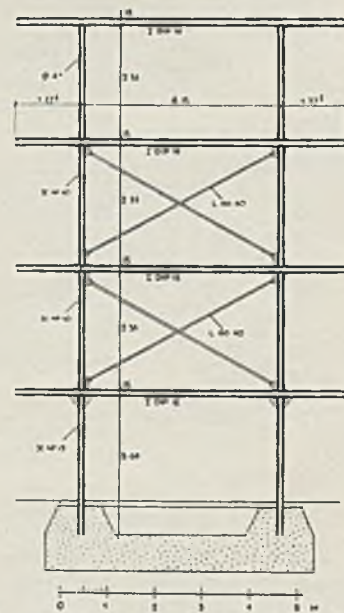
7—9. Wystawa W o b a w Bazylei.

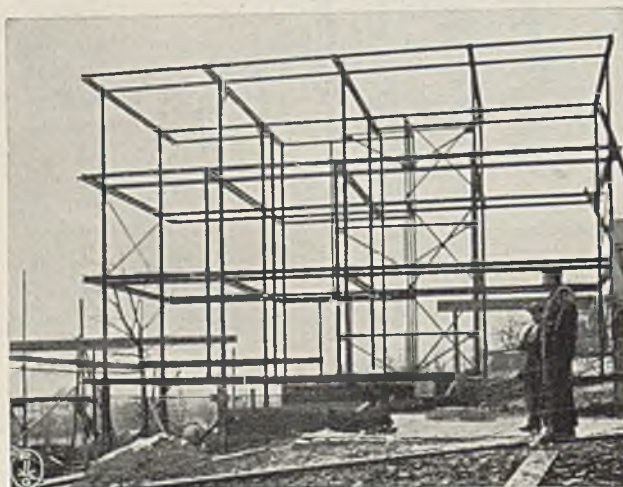
Strop - dach.

Detal rzkieletu.

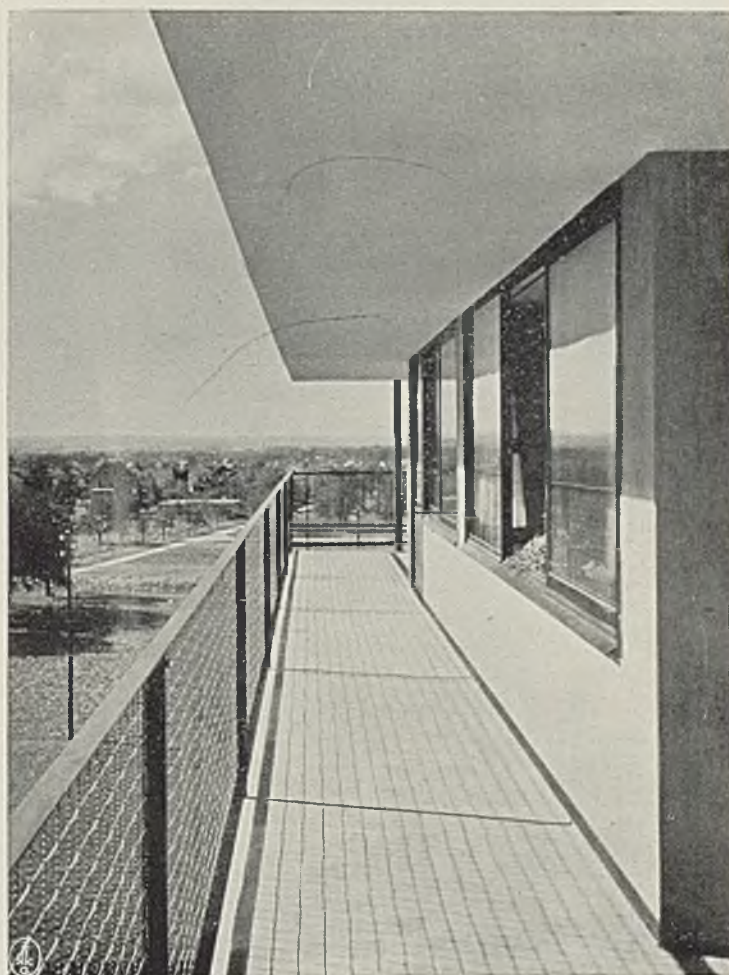
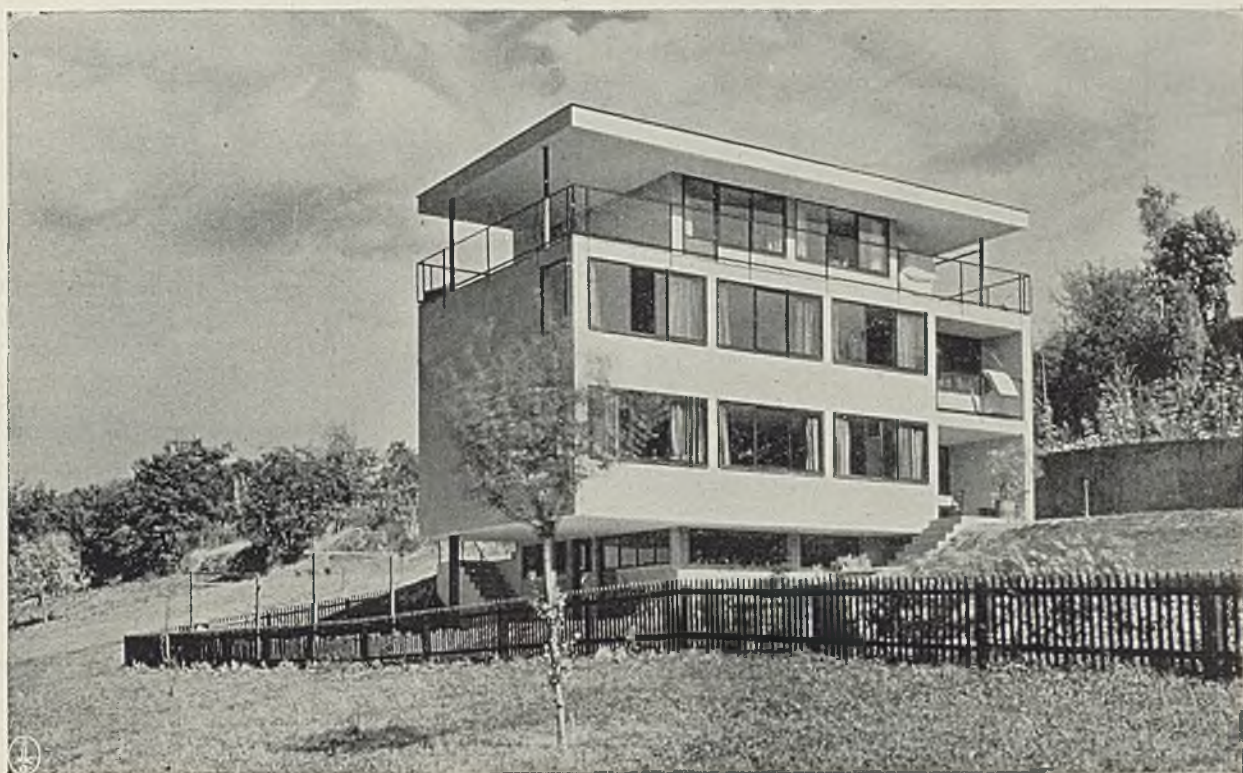

Szkielet domu

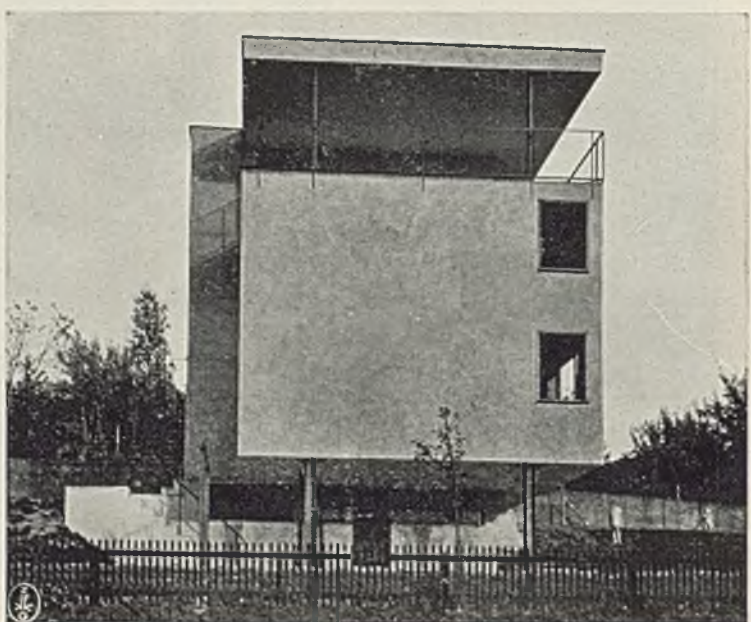
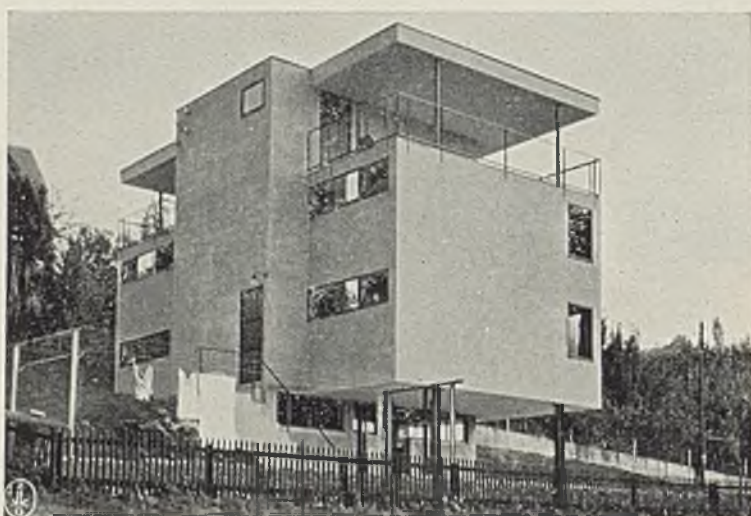
10 — 13. Arch.: Artaria i Schmidt. Dom mieszkalny w Riehen.

Rok 1927.

14 — 15.

Arch.: Artaria i Schmidt (Bazylea). Dom
mieszkalny w Riehen pod Bazyleą. R. 1927.

Sytuacja.

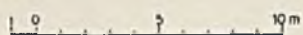
Przekrój.

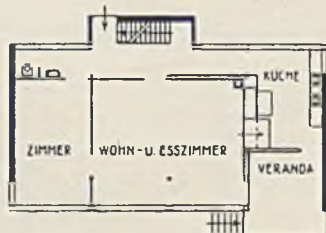
Poddasze.

Piętro.

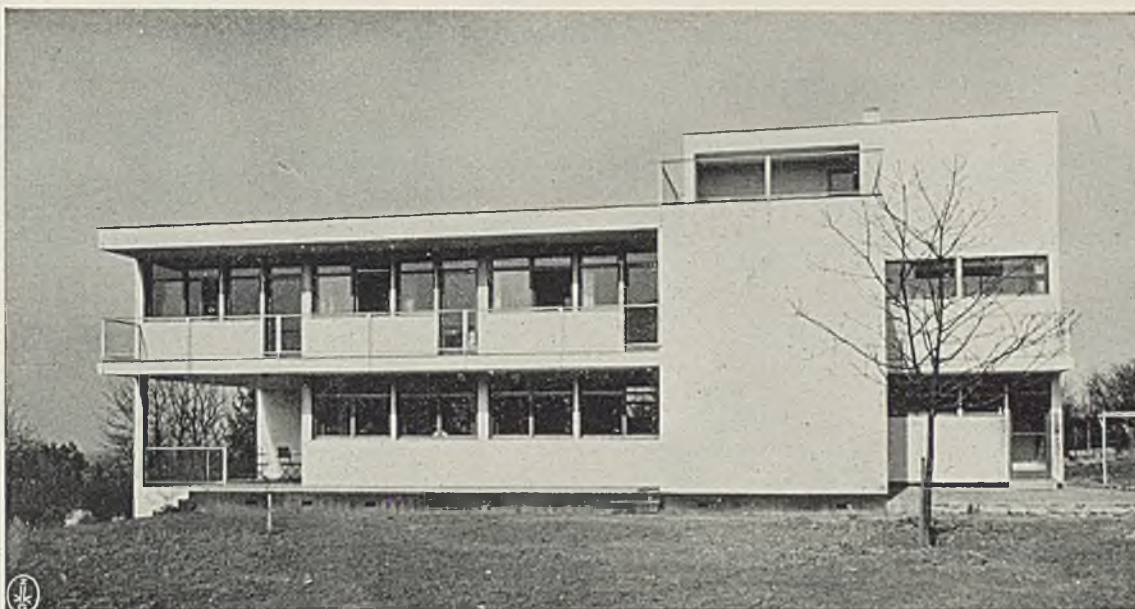
Parter.

Sutereny.

16—24.
Arch.: Artaria i Schmidt (Bazylea). Dom mieszkalny w Riehen pod Bazyleą. R. 1927.

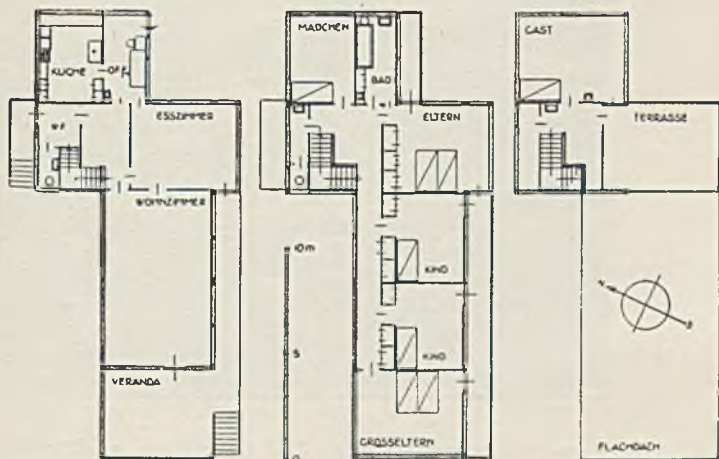
Widok od południa

Szkielet wypełniony.

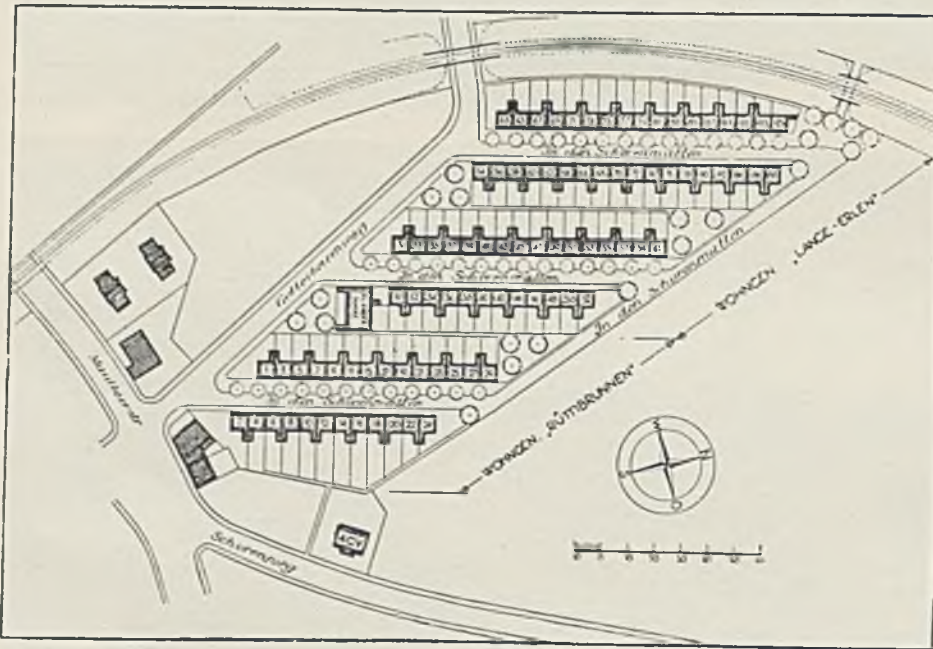
Foto Braun.

Rzuty.

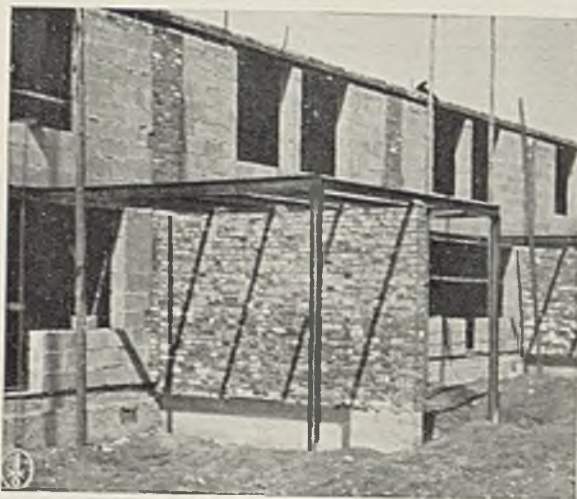

25 — 29. Arch.: Artaria i Schmidt (Bazylea).
Dom Wenkenhalde w Bazylei. Rok 1927.

Sytuacja.

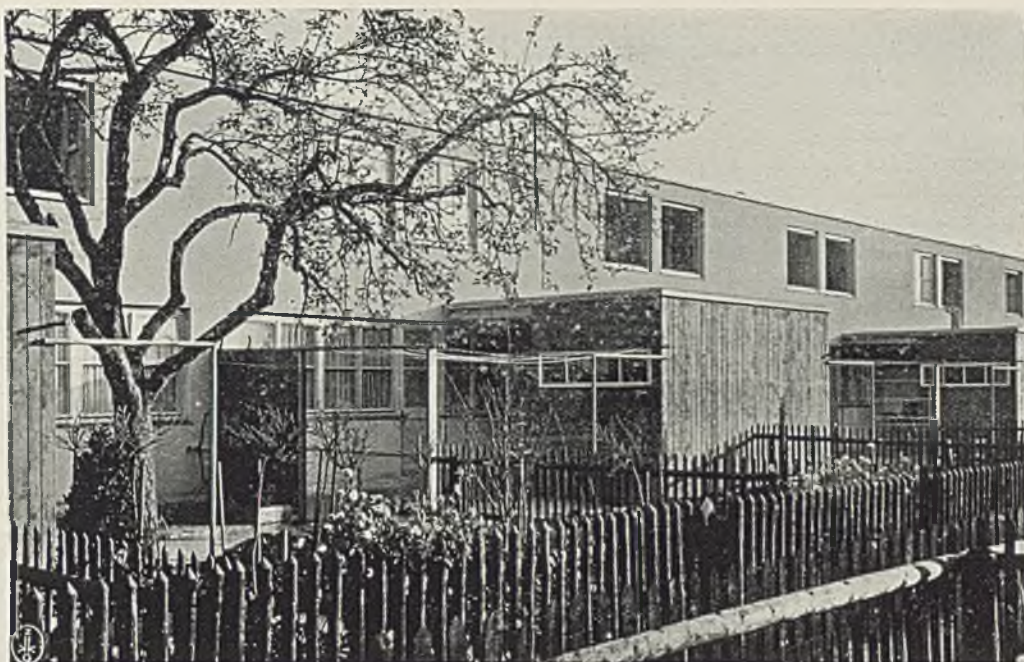
Szkielet wypełniony.

Szkielet wypełniony.

30 — 33. Arch.: Künzel, Artaria i Schmidt (Bazylea). Kooperatywa mieszkaniowa Schorenmatten w Bazylei.

Widok domów.

Rzuty domu.

34 — 36. Arch.: Künzel, Artaria i Schmidt (Bazylea). Kooperatywa mieszkaniowa Schoren-matten w Bazylei.

Dom ten będzie naprawdę wentylowany ponad dach w centralnym punkcie, — jednakże rozwiązanie to nie wydaje się poprawnym, tembardziej, że jest pokazane pod egidą „propagandy zdrowego mieszkania“.

Niestety, próbę podobną robią znani architekci Artaria i Schmidt, rezygnując świadomie z wymagań higieny dla taności.

Mimo to budowa tego najtańszego domu wypadła drożej, niż przewidywano. Najmniejsze mieszkanie tego typu kosztować będzie 850 fr. rocznie.

IV. Bazylea

Bazylea jest miastem, konkurującym z Zurychem co do zacięcia wielkomiejskiego.

Rzecz charakterystyczna, że miasto to, będące pod pewnymi względami najbardziej konserwatywnym miastem szwajcarskim, opancerzonym tradycją arystokratyzmu tutejszych patrycjuszów, — jest jednym z najbardziej nowatorskich, gdy idzie o twórczość architektoniczną.

Coprawda zawsze tak było w historii sztuki, że nowatorstwa — dobrego, dojrzałego, nie jakiejś „secesji“ — bali się najbardziej dorobkiewicz i ludzie „nowi“, którzy i dziś, gdyby mogli, najchętniej budowałiby domy w gotyckim dajmy na to stylu, — rzyjąc nad drzwiami daty z przed 600 lat, — żeby kiedyś komuś zdawać się mogło, że już od tych lat datuje się ich „dawność“.

Oczywiście rozróżniać trzeba pojęcia architektury m o d n e j od nowoczesnej.

Nowoczesność, czy też powiedzmy w s p ó ł c z e s n o ść — jest istotnym wyrazem ducha i charakteru danej epoki.

Każdy z historycznych stylów przeszłości, mający w sobie te zadatki, dzięki którym przeszedł do historii sztuki, był swego czasu stylem nowoczesnym.

Modne odmiany, eksperymenty a nieraz zwyrodnienia każdorazowego stylu nowoczesnego do historii sztuki, — ani przeszłej, ani dzisiejszej — nie wchodzi.

Bazylea zajęła stanowisko przodujące w kościelnej architekturze nowoczesnej przez wybudowanie w r. 1925 betonowego kościoła katolickiego p. wezw. św. Antoniego.

Autorem projektu jest prof. Moser z Zurychu. Projekt rozwiązał bardzo trudną sytuację parceli. Nawa ustawiona równolegle do ulicy. Pod chórem przejście otwarte na dziedzińiec (rys. 2) — z przejścia tego wejście główne do kościoła.

Wnętrze do dziś dnia czeka na witraże i ostateczne wykończenie, które dodadzą nastroju i zaciszości, — już obecnie jednak robi wrażenie imponujące.

Do szczegółowego opisu tej świątyni powrócę, omawiając ogólnie działalność profesora Mosera, — obecnie jednak wypada choć pokrótce wspomnieć o tej pracy.

Kościół nazywany jest przez przeciwników nowatorstwa żartobliwie „Seelensilo“ — silos dla dusz.

Silosy amerykańskie były naogół pierwszymi, na wielką skalę wykonywanymi budowlami z żelbetu, — to też budynki o jasno zaznaczonym charakterze materiału a wykonane z żelbetu, kojarzyć się mogą ze wspomnieniem owych silosów.

Taką samą asocjację przez podobieństwo techniki lub przez pokrewieństwo charakteru wątku wywierać mogły np. nie-rzaz szczytowe elewacje północno-niemieckich gotyckich spichrzów i kościołów, — co zresztą nie odbierało wartości architektonicznych ani jednym ani drugim, jeśli tę wartość wogóle posiadały.

Kościół św. Antoniego uważany jest przez miarodajne sfery tutejsze za dzieło niewątpliwie wybitne.

W Bazylei pracuje obecnie szwajcarska awangarda architektów na polu budownictwa mieszkaniowego.

Wyróżniają się tu przede wszystkim architektki Artaria i Schmidt, pionierzy budowania domów o szkieletie stalowym.

Ilustracją tego systemu są reprodukowane tu domy oraz szczególnie konstrukcyjne (10—13). Tyczą się one domu w Riehen pod Bazyleą (12—24).

Konstrukcja: — szkielet żelazny z przekątnymi usztywnieniami i sztywno wbudowanymi stropami — o polach normalnych 3,15 x 4,15 przy nadwieszeniu z obu końców belek na 1,32 m. — składa się ze słupów 2xC NP 10 na pierwszym piętrze i poddaszu oraz takich samych wzmocnionych na parterze.

Podciągi: — I Dip 14 nad poddaszem oraz I Dip 15 nad parterem i pierwszym piętrzem (plan-rys. 20—24).

Waga ogólna szkieletu wynosi 13 tonn.

Stropy rozpięte między stropami: — żebra typu Koenen z bimsbetonu (11).

Mury zewnętrzne — z pustaków bimsowych 25 cm. grubości. Dach — zwykły strop z warstwą bimsbetonu ze spadkiem ku środkowi domu. Na to dwie warstwy papy bitumicznej na lepniku, przysypane żwirem.

Tarasy z asfaltu grubości 20 cm. na warstwie betonu ze spadkiem, na to brykiety ceglane.

Okna pojedyncze, — podwójnie szklone — przesuwane lub podnoszone. Schody żelazne obłożone linoleum.

Instalacje centralne.

Kubatura — 960 mtr.³

Cena jednostkowa — 58 fr/m.³ Koszt ogólny 75.000 fr., w tem plac — 11.000. Konstrukcja kosztowała 5.400 fr.

Informacyj tych udzielił uprzejmie arch. H. Schmidl.

Dom mieszkalny Wenkenhald (25—29) wykonano podobnie jako szkieletową konstrukcję żelazną. Zbudowany w r. 1927.

Szkielet zmontowano w 10¹/₂ dni.

Jest to system sztywnych ram o polu normalnym 4,19 x 5,22. Słupy o profilu 2xC NP 16, — podciągi 2xC NP 24.

Wypełnienie z pustakowych płyt bimsbetonowych o wym. 25 x 33 cm.

Ściany zewnętrzne: — dwie płyty o grub. 8 cm. z przestrzenią pustą 2 cm. między nimi.

Z takich samych płyt stropy, dach, ściany działowe.

Dach asfaltowy ze spadkiem ku środkowi domu. Pod asfalt-bimsbeton.

Tynk zewnętrzny pomalowany olejno.

Dom zbudowano bez rusztowań.

Koszt ogólny — 75.000 fr., cena jednostkowa 60 fr./mtr.³

Kolonja mieszkaniowa Schoren matten, projektowana przez arch. Künzela, Artarię i Schmidta, została zbudowana częściowo przy pomocy finansowej rządu.

Pomyślana początkowo jako osiedle o zabudowaniu szeregowym „jednorzędowym“ — o domach ustawionych równolegle i zwróconych na południo-wschód, — zbudowana została — wskutek trudności, związanych z przeplanowaniem dróg, — jako kolonja typu dawniejszego — „dwurzędowego“.

Wobec takiego obustronnego zabudowania ulic, powinno się było zaprojektować dwa typy domów, zależnie od sytuacji. Względy oszczędnościowe stanęły temu niestety na przeszkodzie (rys. 31).

Plany proste, przemysłane; kuchnie mieszkalne dobrze rozbite. Nisze kuchenne samodzielnie wentylowane (30—36).

Wanny ustawione w pomieszczeniu, przeznaczonym na pralnię. Przybudówki przed kuchniami, zaciemniające samą kuchenkę i rzucające niepożądany cień na okna pokoju mieszkalnego — nasuwają pewne wątpliwości. (36).

Konstrukcja: — mury działowe między domami są murami nośnymi, — belkowanie równoległe do lica domów.

Stropy między belkami teowymi — systemu Hourdis.

Ściany działowe z cegły 25 cm. grub., zewnętrzne — z bloków bimsbetonowych.

Dachy płaskie ze spadkiem ku środkowi domów.

Kosztorys wykazał, że dach ten wyniósł o 700 fr. taniej na każdym domu od dachu stromego.

Metr sześcienny tych budynków wypadł bardzo tanio — po 44 fr.

Podajemy dalej reprodukcję osiedli, projektowanych przez arch. prof. Bernoulli.

Kolonja pod Zurychem o dachach stromych, postrzępionych oknami mansardowymi, zbudowana została w r. 1926. (37).

Osiedle pod Bazyleą, projektowane z arch. Künzlem, przeznaczone jest „dla wielodzietnych rodzin“. (38).

Wracając do prac Artarji i Schmidta, musimy jeszcze wspomnieć o domu „Kobiet samotnych“ — zwanym „Zum neuen Singer“. (39—42).

Jest to także dom szkieletowy.

Szkielet żelazny z poprzecznymi usztywnieniami.

Pała 3,20 x 5,46.

Podpory przez trzy piętra o wymiarze I NP 14.

Podciągi NP 16.

Szkielet zbudowało pięciu ludzi — bez windy — w ciągu sześciu tygodni. (39—40).

Ściany: — bimsbeton zbrojony — szalowany — o grubości 12 cm., następnie 10 cm. próżni na słupy oraz 5 cm. grub. płyty z bimsu, — razem 27 cm.

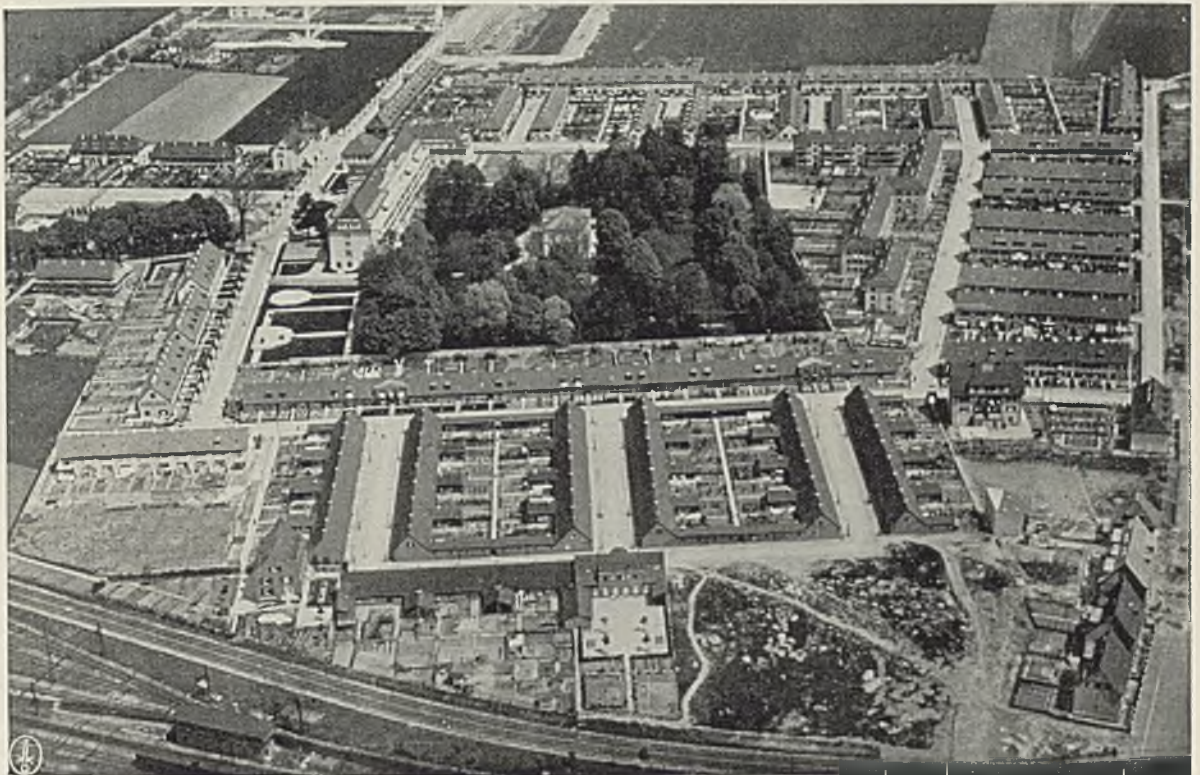
Dach płaski ze spadkiem ku środkowi budynku.

Wszelkie nowoczesne instalacje — ogrzewanie centralne i elektryczne, boiler-thermos elektr. na gorącą wodę. Kuchenki elektr. Telefony i t. p.

Dom ma przede wszystkim pierwszorzędne walory konstrukcyjne. W planie samym, — zasadniczo ciekawym — rażą

37. Arch. Bernoulli (Bazylica). Osiedle w Zurychu.

38. Arch.: Bernoulli i Künzel. Kolonia mieszkaniowa „am Vogelsang” w Bazylei. Rok 1928/29.

świetliki, wentylujące wspólnie kucharki i klozety. Jest to rozwiązanie, uniemożliwiające wogóle wentylację kuchen. (42).
Cena jednostkowa: — 59,5 fr.

Koszt ogólny — wraz z placem — 400.000 fr.

Sposób sfinansowania tej budowy może interesować nasze instytucje społeczne, — dlatego cytuję następujące dane: —

I i II hipoteka na $5\frac{1}{2}\%$ dały 240.000 fr.

Następnie na sumę 120.000 wypuszczono udziały po 1000 fr. jako pożyczkę na 4%, płatną po 10 latach.

Pozatem same lokatorki musiały jeszcze wziąć udziały za 34.000, — podzielone proporcjonalnie do wielkości zajmowanych mieszkań a wynoszące po 1000—2500 fr. za mieszkanie. Udziały te zwracane są w razie wyprowadzki

Pozostałe 6000 pożyczkiły à fonds perdu szwajcarskie zawodowe związki kobiece.

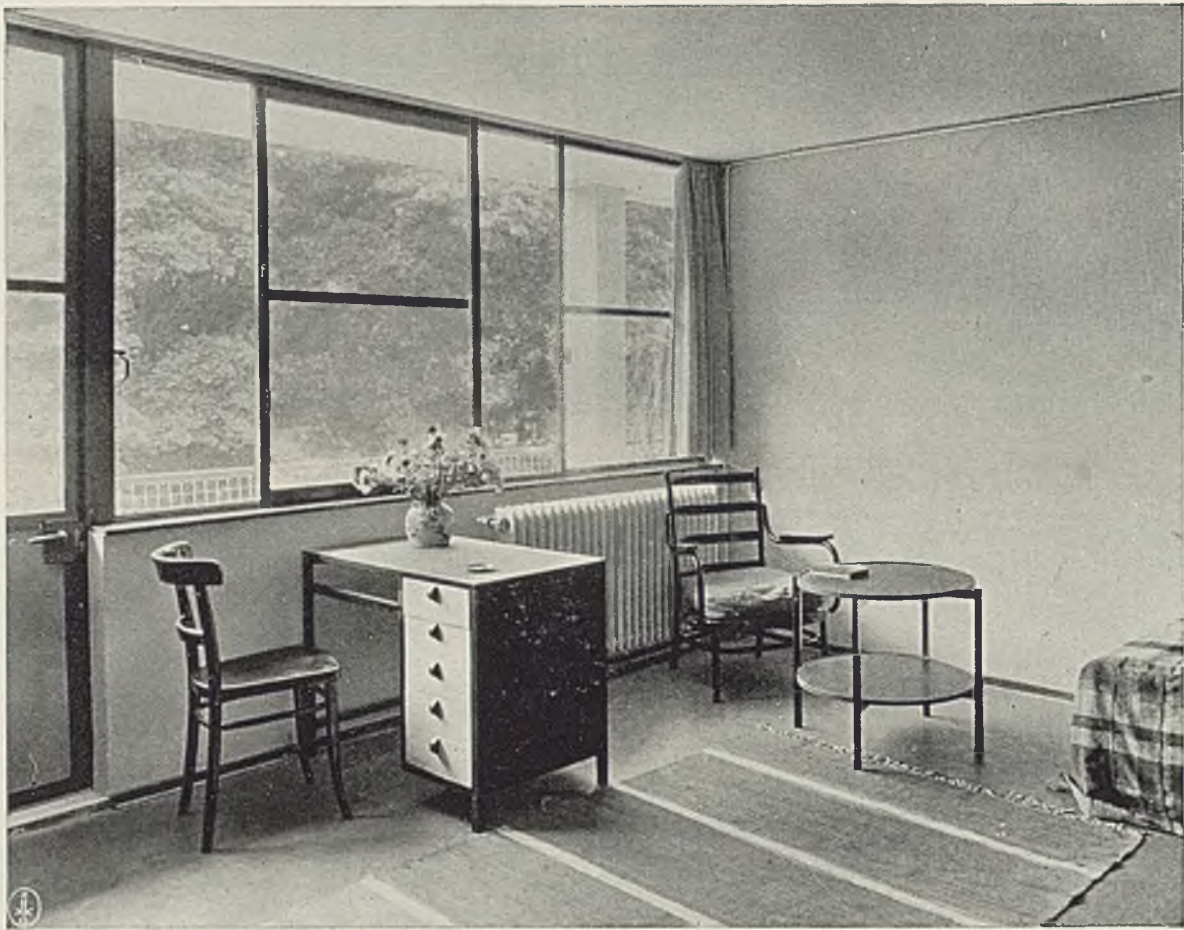
Kooperatywa Neuweg projektowana jest na terenach, przylegających do kolonii Eglisee, gdzie urządzono wystawę Woba. Jest to ostatnia z prac Artarji i Schmid'ta, nigdzie jeszcze nie reprodukowana.

Podajemy kilka perspektyw i planów tego budynku. (43—50).
Dom gankowy z klatkami schodowymi otwartymi.

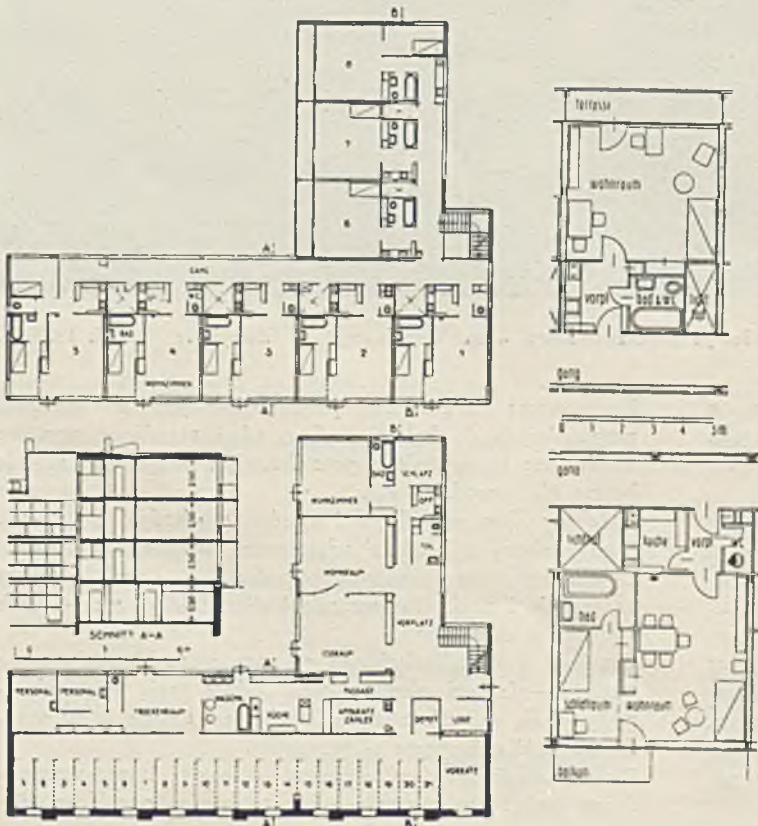
Dobrze rozłożone urządzenia gospodarskie, — pralnie, spusty na śmiecie i t. d. Do suszenia bielizny służyć ma — dach budynku z warsztatami.

Grzejniki w mieszkaniach, jak na nasze stosunki, umieszczone wadliwie—nie pod oknami,—tutaj jednak grają inną rolę:—podgrzewają one całe mieszkanie. Pozatem stosuje się tu wszędzie piecyki elektryczne — przenośne.

Dzięki taniemu prądowi nocnemu — kiedyż u nas wprowadzony będzie ten system? — jest to bardzo popularny, nie-

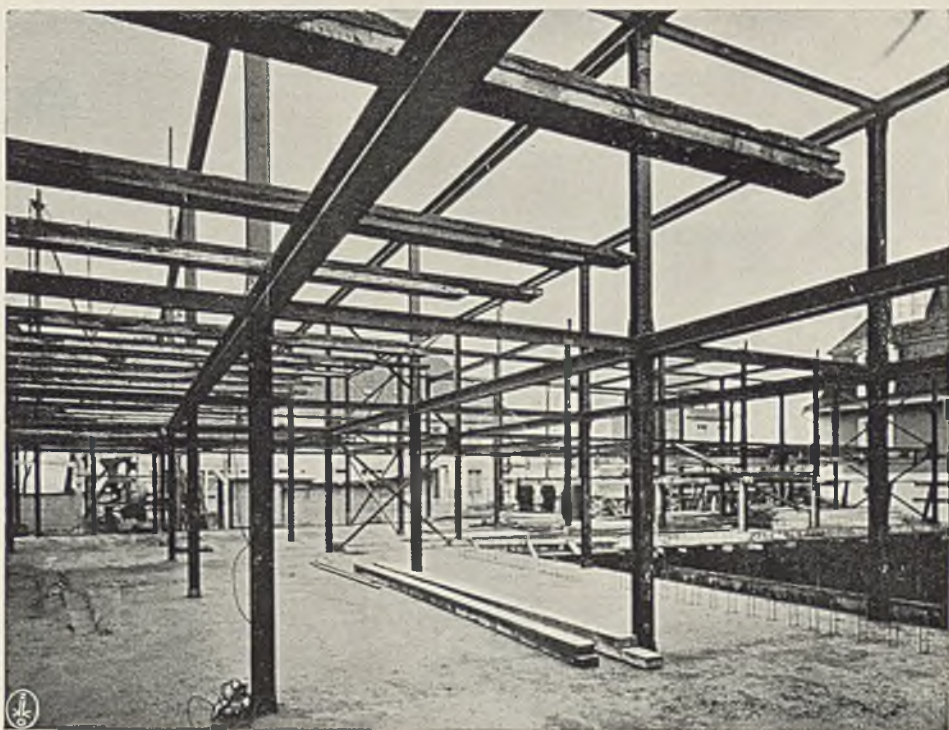
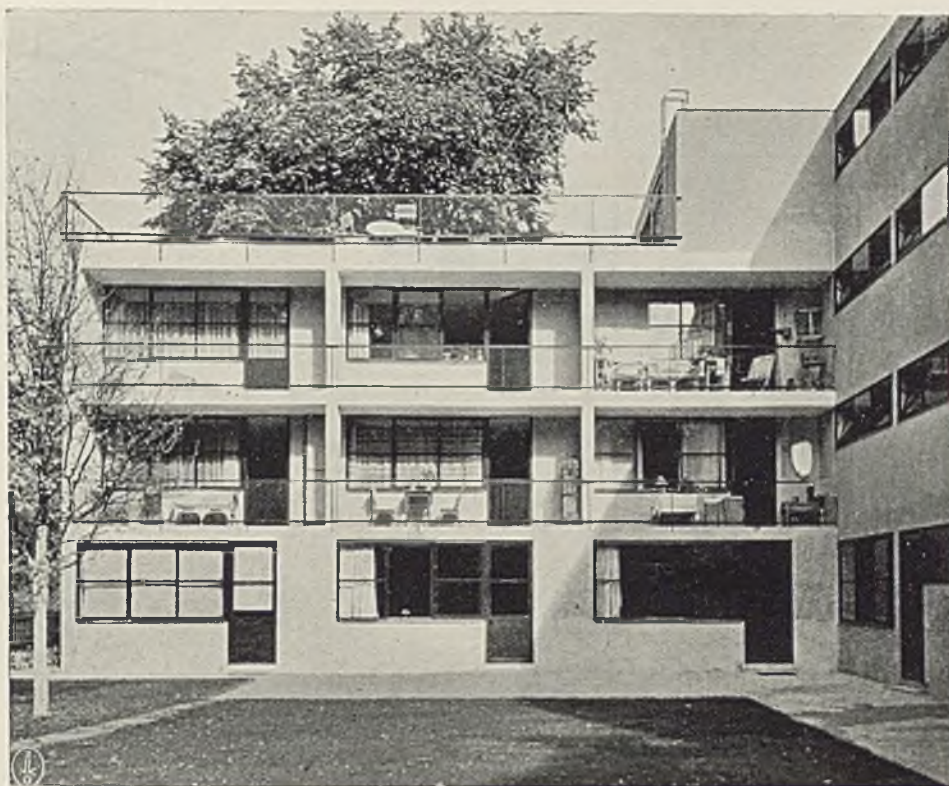

Wnętrze, rzuty i przekrój.

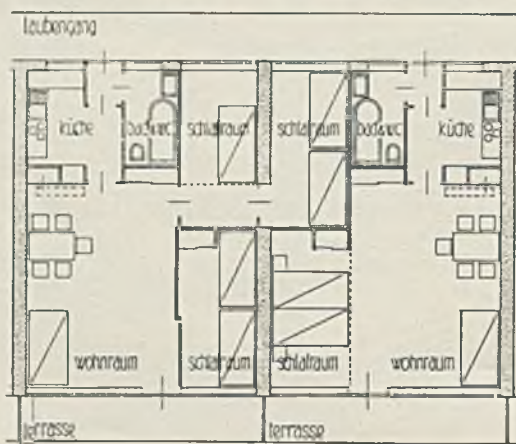
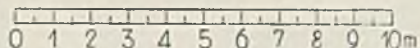

39 — 40.

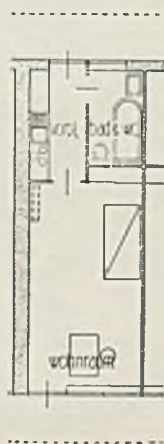
Arch.: Artaria i Schmidt (Bazylea).
Dom kobiet samotnych „Zum neuen
Singer” w Bazylei. Rok 1928/29.

41—42. Arch.: Artaria i Schmidt. Dom kobiet samotnych „Zum neuen Singer” w Bazylei. Rok 1928/29.

Typ IV.

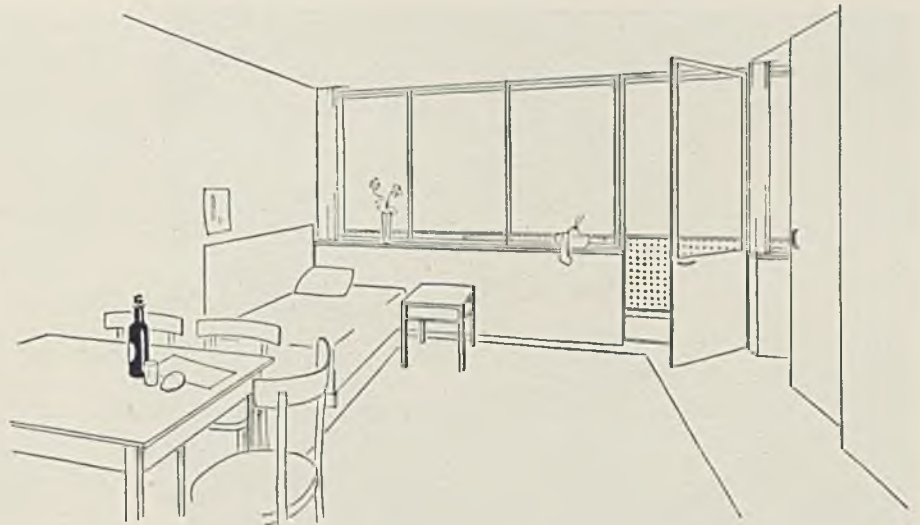

Typ I.

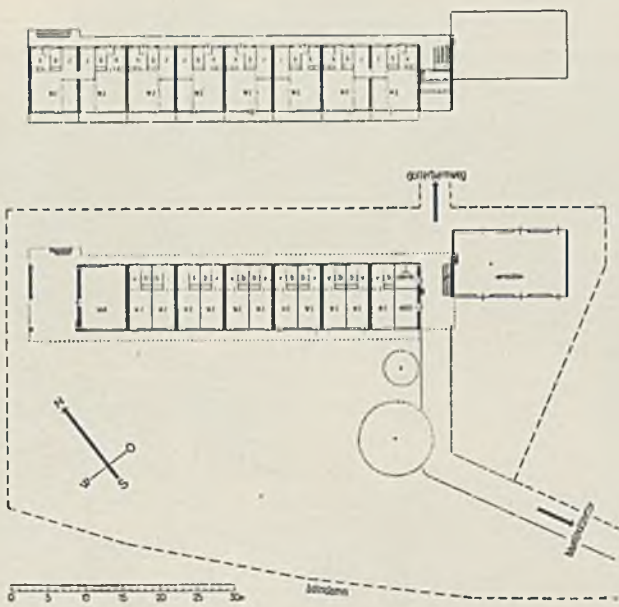

Typ III.

Typ II.

49 — 50. Arch.: Artaria i Schmidt. Kooperatywa mieszkaniowa Neuweg w Bazylei. Rok 1930.

drogi i praktyczny system ogrzewania, stosowany w całej Szwajcarii.

Kooperatywa Neuweg nie jest jeszcze zbudowana wskutek sprzeciwu ze strony władz budowlanych z powodu zaprojektowania piętra trzeciego nie jako poddasza, lecz jako piętra pełnego.

Przy sposobności wspomnieć trzeba, że obecnie w Szwajcarii coraz częściej zdarzają się różnice zdań co do interpretacji przepisów budowlanych w związku z pojęciami „poddasza“ i „gzymsu wieńczącego“.

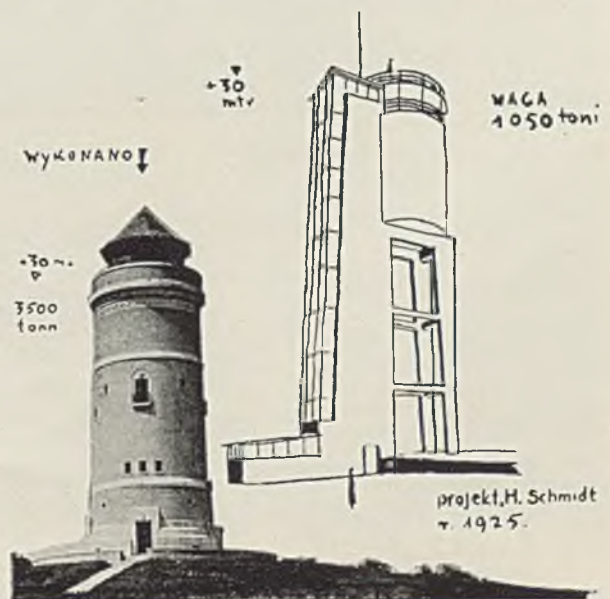
To też wysuwa się tu projekt rewizji paragrafów ustawy budowlanej, do których wchodzi te określenia.

Szczególniej występuje się przeciw poddaszom mieszkalnym — mansardom, które niekiedy przepisy miejscowe — wbrew higienie i tradycji — poprostu zdają się narzucać.

Nas ta polemika specjalnie może interesować, bo art. 182 ust. 3 oraz art. 184 naszej Ustawy Bud. też nie dość jasno rozwiązują te kwestje, gdy chodzi o domy, kryte płasko.

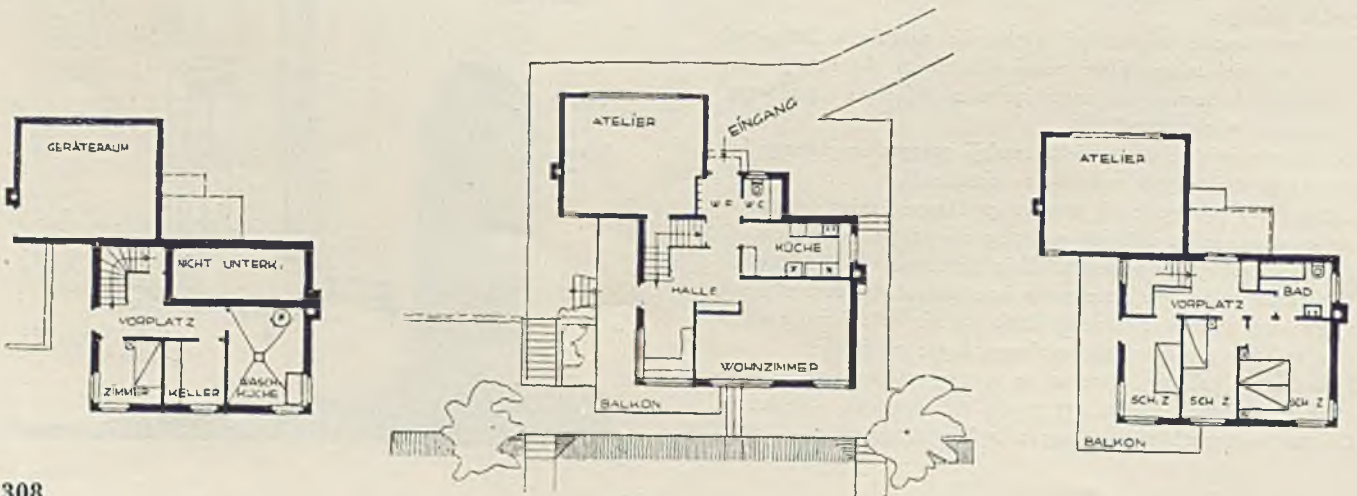
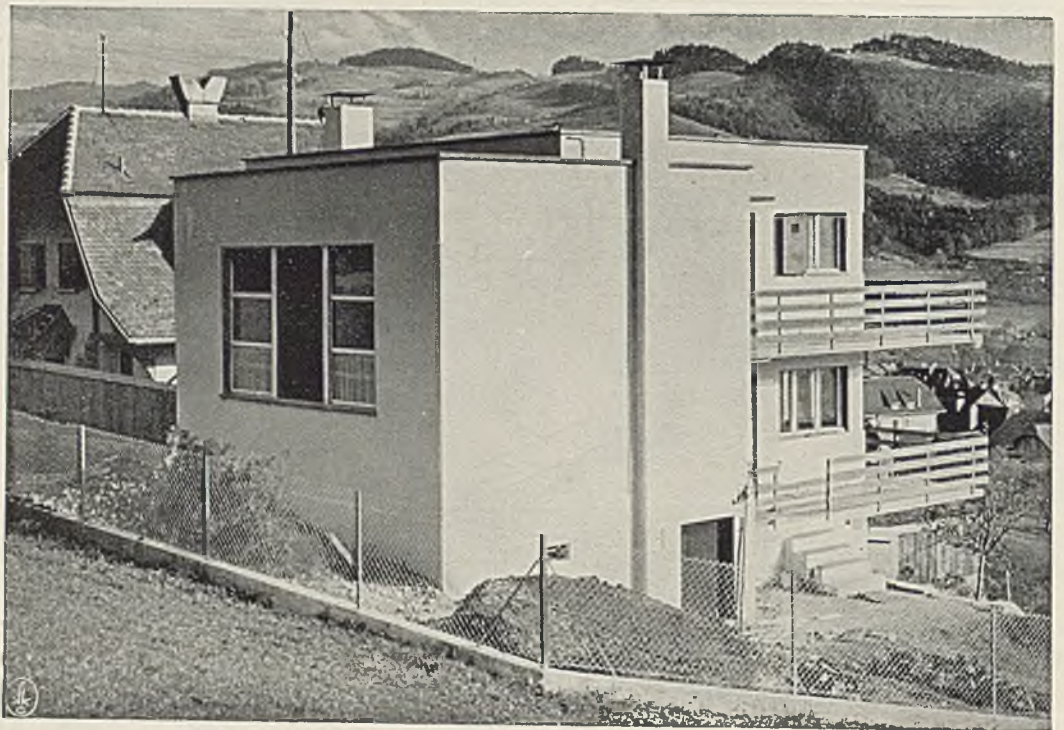
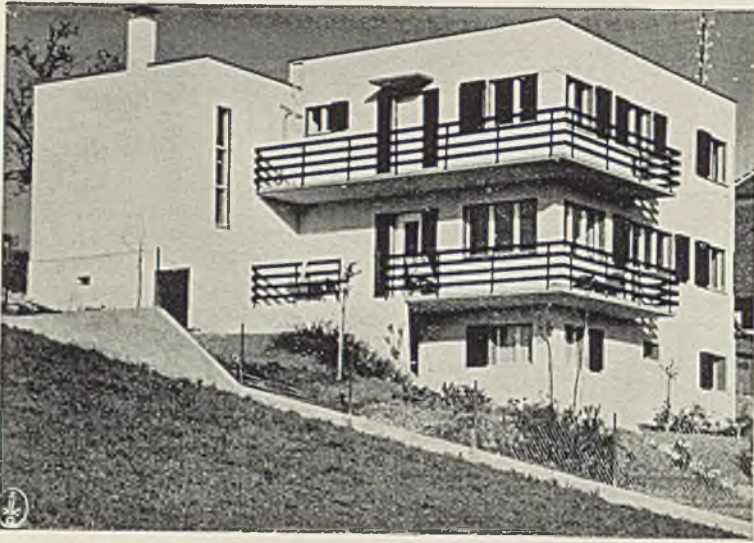
Stosunkowo najlepiej ujęte są te sprawy w przepisach paryskich, podających dozwolony profil zabudowania — gabaryt. Co zaś w ramach tego gabarytu będzie zbudowane: — man-

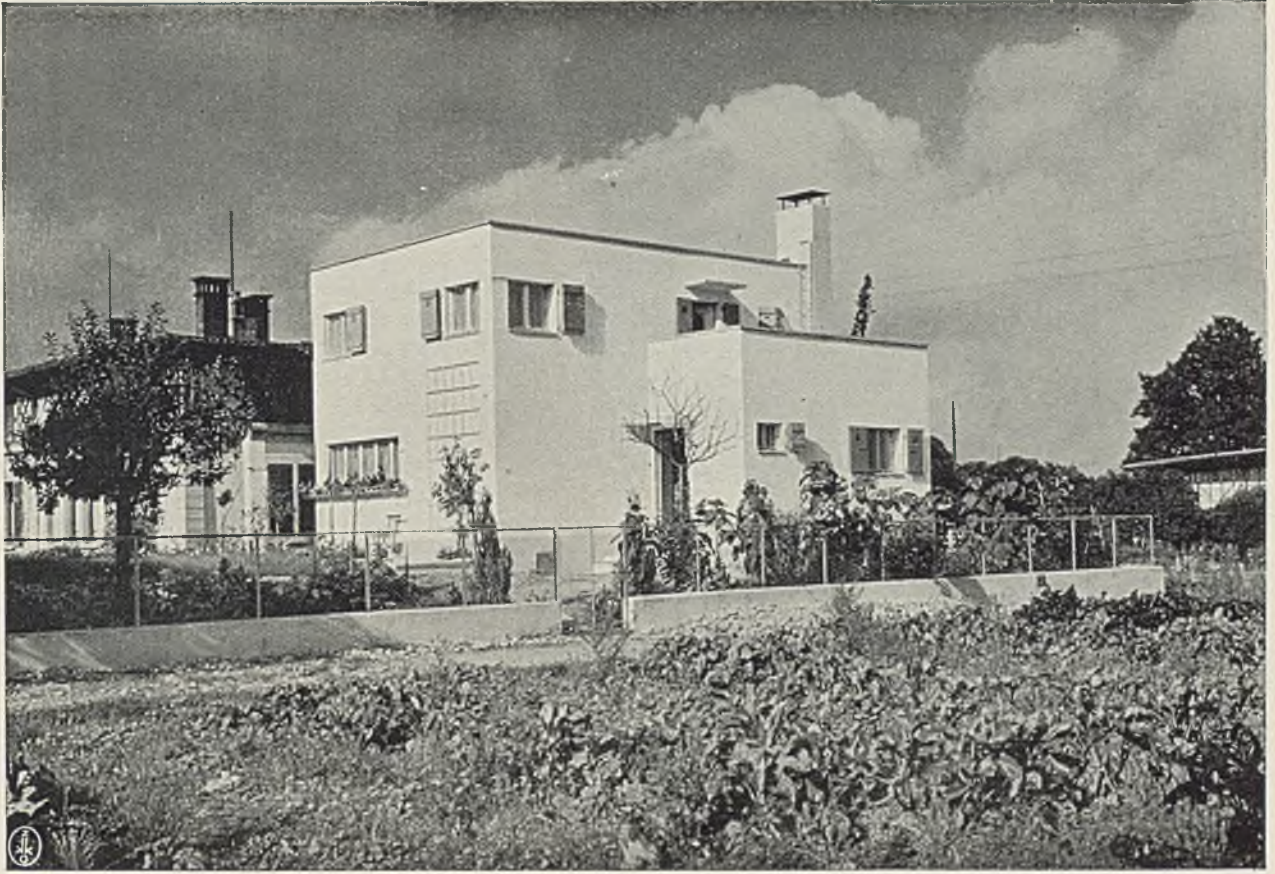
51 — 52. Bazylea. Wieża ciśnień. Rok 1929.

53 — 57.

Arch. Itten (Thun). Dom malarza S. w Steffisburg.

58 — 60. Arch.: Itten i Gysler (Thun). Dom pod Thun.

Rok 1927 — 1928.

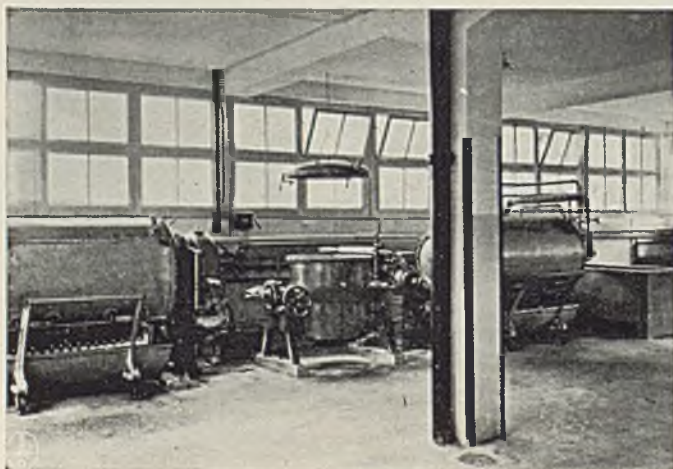
W głębi budynek szpitalny z r. 1925, arch. Wipfla.

Prosektorjum.

Pralnia.

Sala sekcyj.

sarda, dach pełny, uskoki, czy tarasy — pozostaje sprawą projektującego.

Kwestją aktualną teraz w Bazylei jest budowa nowego Muzeum. W roku ubiegłym — poraz trzeci od lat dwudziestu — ogłoszono konkurs na projekt tego gmachu.

Trzeci też z rzędu plac, tym razem przeznaczony pod budowę, leży w dzielnicy banków, — jest stosunkowo mały i nie pozwalałby na żadną możliwość późniejszej rozbudowy.

Na konkurs nadesłano jedną pracę hors concours.

Był to projekt, krytykujący wybór placu, wskazujący teren odpowiedniejszy, bardzo ciekawie — nad Renem, obok katedry — na stoku wybrzeża położony, — otoczony spokojnymi gmachami istniejących bibliotek, muzeów, seminarjów.

Pomysł i projekt wybitny.

Autorem i właściwym, choć nienagrodzonym zwycięzcą konkursu był prof. Hans Bernoulli.

Sprawa budowy do dziś dnia nie jest rozstrzygnięta.

Jednym z większych obiektów, ostatnio budowanych w tym mieście, jest nowa hala targowa. Przypomina ona niedawno wystawioną halę w Lipsku: — wielka, płasko rozpięta kopuła-parasol. Gmach ten jest obecnie w budowie.

Przy omawianiu nowych garaży szwajcarskich powrócę do opisu wielopiętrowego Garażu, zbudowanego w 28 roku w Bazylei, projektowanego przez arch. Baumgartner'a i Hinderman'a przy współpracy żelźnika inż. Issel'a. Dla dopełnienia tego obrazu dodać trzeba bezstronnie przykład nienowoczesnego nowowubudowanego obiektu: — dajemy tu fotografię zbiornika wodnego — Wieży Wodnej, wykończonej przed kilku laty. Jest to jedyna — zdaje się — „latarnia morska“ Szwajcarii. (51—52).

Nazwiska architekta nie podaję.

V. Jeszcze o szkieletach

Obok Artarji i Schmid't'a, Haefeli'ego i in. — jednym ze zwolenników budownictwa szkieletowego jest arch. Itten z Thun (54—64).

„Architektura i Budownictwo“ podawała już reprodukcję jednej z jego prac: — przebudowanego hotelu Alpina w Mürren. (Nr. 1/2. 1930).

Obecnie wykończono w Montanie projektowane przezeń do spółki z arch. Steigerem sanatorium Bella l'ui. (66).

Projekt sanatorium wyk. w 1929 r.

65—66. Arch.: Itten i Steiger. Sanatorium w Montanie. R. 1930.

Widok od południa.

Jest to dom o szkielecie stalowym-spawanym, szwejsowanym. Podaję tymczasem zdjęcie amatorskie tego budynku, pierwszeństwo bowiem reprodukcji ma w tym wypadku jedno z pism szwajcarskich. (65).

W konstrukcji szkieletowej są też budowane ostatnie prace architektów braci Brunold oraz arch. Licht'a w Arosie. Dom handlowy braci Brunold (67—68) ma szkielet żelbetowy, dach płaski ze spadkiem do środka domu.

Wykusz o dużych pięknych otworach okiennych. Szklenie pojedyncze — szyby lustrzane. Okna zrównoważone, — podnoszone. Okna zwykle pojedyncze — szklone podwójnie.

Bardzo szczęśliwie rozwiązane uskoki sklepowe, dzięki którym wszystkie sklepy mają dobrą wartość handlową.

Na piętrach mieszkania.

Wszelkie nowoczesne instalacje.

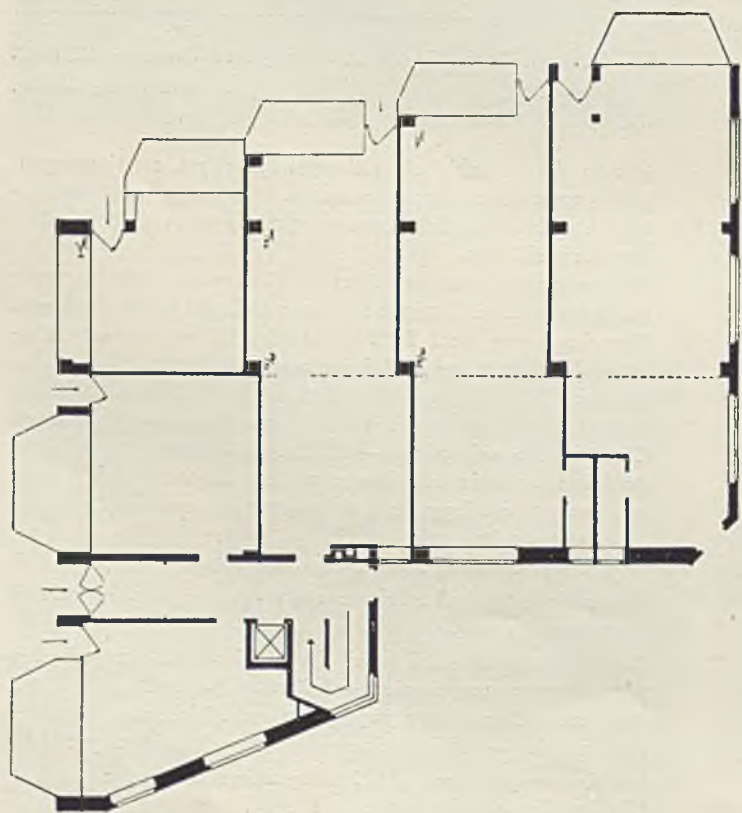
Balustrady przy balkonach ze szkła drutowego, usztywnionego poręczą żelazną.

Obok tego domu stoi hotel dla przejezdnych z urzędem pocztowym w przyziemiu: — „Posthotel“. (69).

Proj. arch. Rocco przy współpracy arch. Licht'a.

Konstrukcja — szkielet żelbetowy, wypełnienie z pustaków bimsbetonowych, dach płaski ze spadkiem do środka.

Obydwa domy wykończono w r. 1929.

67 — 68. Arch. bracia Brunold. Dom handlowy w Arosie. Rok 1929.
Rzut przyziemia i widok od ulicy.

69. Arch. Rocco (Arosa). Hotel przy dworcu w Arosie. R. 1929.

VI. Hotele

Od czasu wojny obowiązuje w Szwajcarii zakaz budowy nowych hoteli lub sanatorjów.

Geneza tego jest następująca. Wskutek wojny największe hotele stanęły wobec perspektywy bankructwa. Państwo udzieliło im wówczas pomocy pieniężnej na przetrzymanie kryzysu. Następnie, zainteresowane w sprawie zwrotu pożyczek, otoczyło te hotele opieką, polegającą przede wszystkim na usunięciu możliwości powstania nowych konkurencyjnych przedsiębiorstw.

Zakaz, do dziś dnia prawnie odnawiany, obowiązuje do r. 1933. O odstępstwa od zakazu trudno, — udziela ich się jednak, gdy np. interes całej miejscowości tego wymaga.

Największe przedwojenne hotele szwajcarskie stoją w Engadinie — w St. Moritz. 1800 m. n. p. m.

Znajduje się tam między innymi pięć domów, mających po 300 do 500 łóżek.

Są to sezonowe przedsiębiorstwa, otwarte dwa razy do roku. Części gospodarcze, kuchnie, instalacje centralne, sale, restauracje tych olbrzymów wymagają też specjalnie dużych rozmiarów. Każdy hotel staje się filją urzędu pocztowego, urzędnicy muszą sortować po kilka tysięcy listów dziennie. Hotel ma swoje sklepy, garaże, warsztaty.

Architektura tych Pałazów posiada wszelkie charakterystyczne cechy przedwojennego eklektyzmu i nieszczerzej poży.

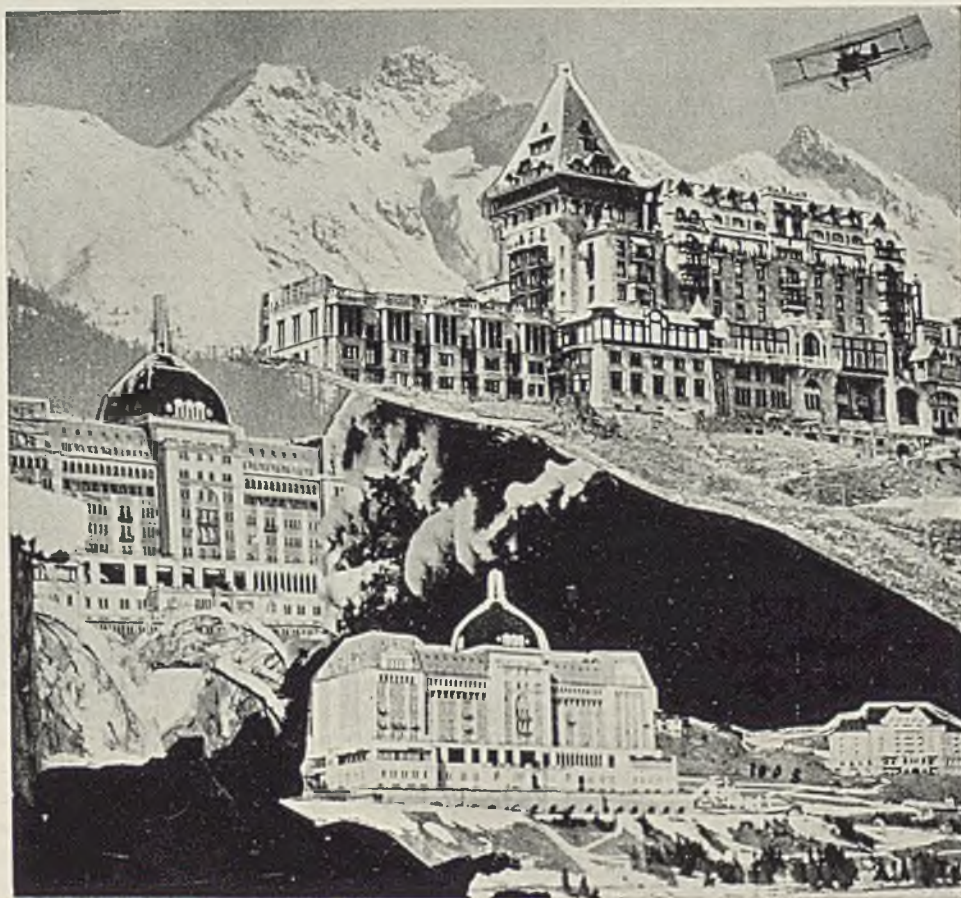
Rysem zasadniczym zdają się być linie i kontury, konkurujące z liniami szczytów i gór, zamiast im się podporządkowywać, zgodnie ze znaną z dawien dawna w historii sztuki zasadą — kontrastu.

Fotomontaż nasz (70) ilustruje to nieporozumienie.

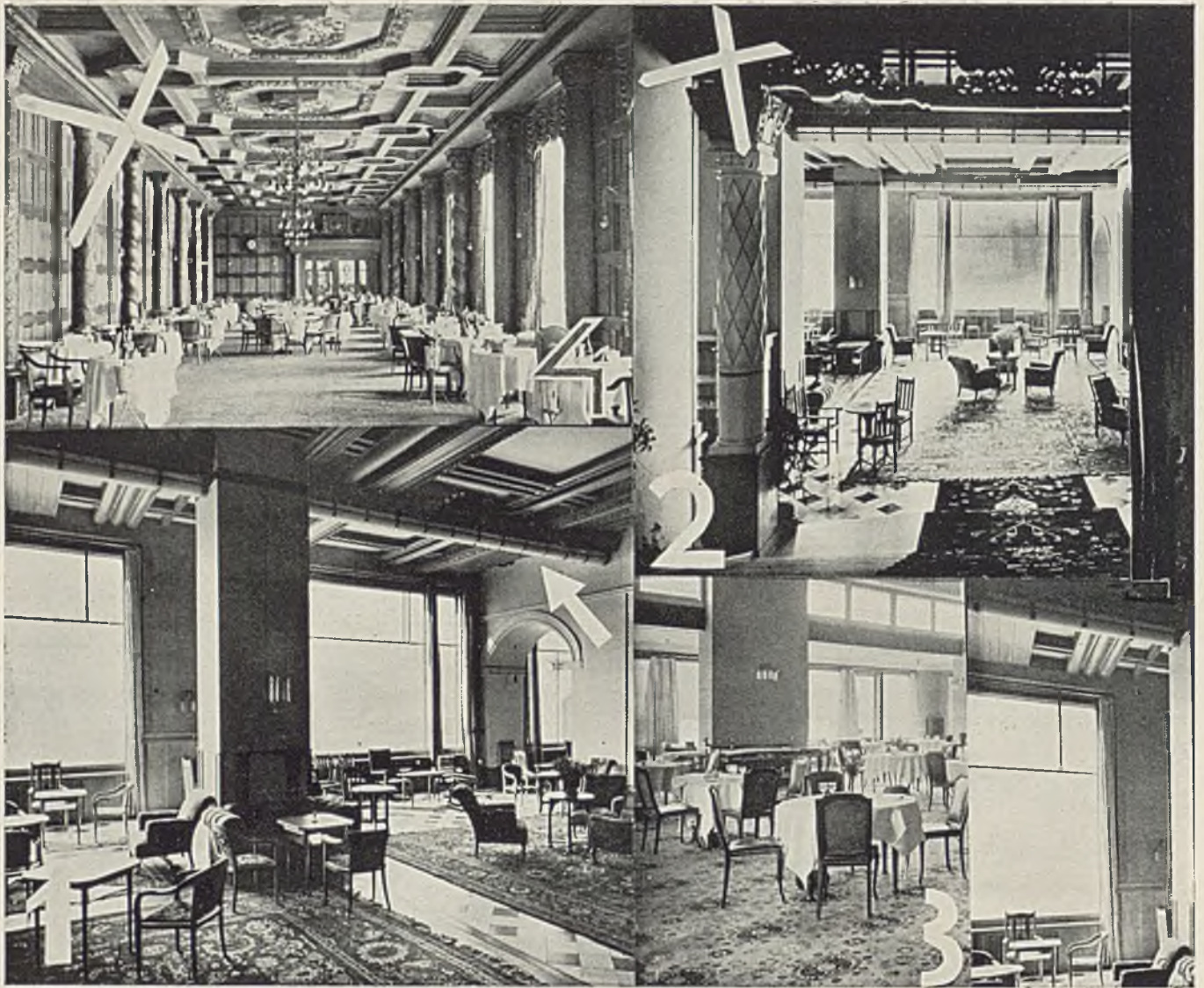
Widzimy na pierwszym planie hotel „Palace” — najstarszy — udający zamek z krępą wieżą. W wieży tej znajdują się zwykle pokoje hotelowe.

Obok tego — „Grand Hotel” z pretensjonalną kopułą i nieodpowiadającą treści monumentalnością przygniata krajobraz a zarazem niweczy pewne bezsprzeczne walory architektoniczne niższych pięter i sytuacji.

Wnętrza niegustowne, mimo pewnego przepychu materiałów. Fotografia — odejmując barwę — wyluskuje ich właściwą wartość artystyczną.

70. Hotele przedwojenne w St. Moritz.

71 — 74.

1-2-3: wnętrza Grand Hotelu w St. Moritz, Arch. Koller. 4: Arch. Koller. Szczegół wnętrza hotelu Suvretta w St. Moritz.

Najwięcej dodatknych szczegółów można znaleźć w Grand Hotelu.

Architekt tego tak śmiało na stoku górskim ustawionego gmachu — inż. Koller — zaprojektował w 1903 roku otwory okienne, przeczuwając dzisiejsze nasze wymagania. (71—73).

Okna te szklone pojedynczo — szyby lustrzane.

Szczególnie dobrze rozwiązana jest weranda „do pisania“, jako jedno wielkie poziome okno o delikatnej sieci metalowych ram.

Sufit hallu nieszczęśliwie „ukrywa“ w teatralnej dekoracji drewnianych, rzeźbionych niby belek wentylację, — zresztą bardzo dobrze technicznie przeprowadzoną.

Lampy podkreślają konstrukcyjne linie podciągów.

Hotel „Suvretta“, którego przeladowaną i nieudaną salę podajemy obok (74) — zbudowany został w r. 1912.

Wnętrza charakterystyczne — bardzo się podobają plutokratom i parwenjuszom amerykańskim!

Plan przyziemia, część gospodarcza — rozwiązane dobrze.

Wszystkie te domy dla względów „estetycznych“ kryte były

stromo. Wysokie dachy maskują nawet te części, które w istocie kryte są — płasko.

Zakaz budowy pozwala na rozbudowę istniejących przedsiębiorstw. Ilustracją sposobów obchodzenia przepisu jest przykład budowy nowego hotelu w Maran nad Arosą. (75—81).

Małą, od kilkudziesięciu lat istniejącą oberżę górską „rozbudowano“ w ten sposób, że dobudowano do niej duży, nowoczesny hotel.

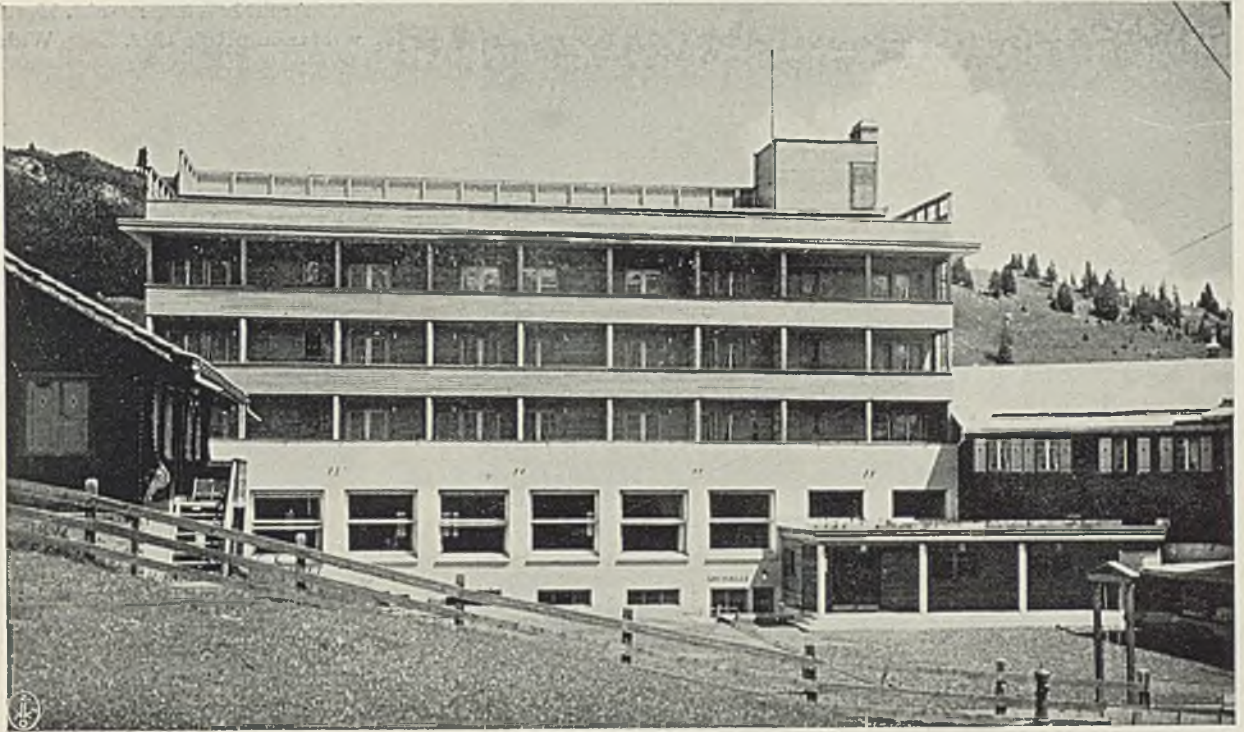
Dawny budynek zachowano jako salę jadalną, kuchnię i mieszkania dla służby.

W roku 1933 zburzy się stary, przyklepiony do „dobudowanego“ hotelu domek macierzysty.

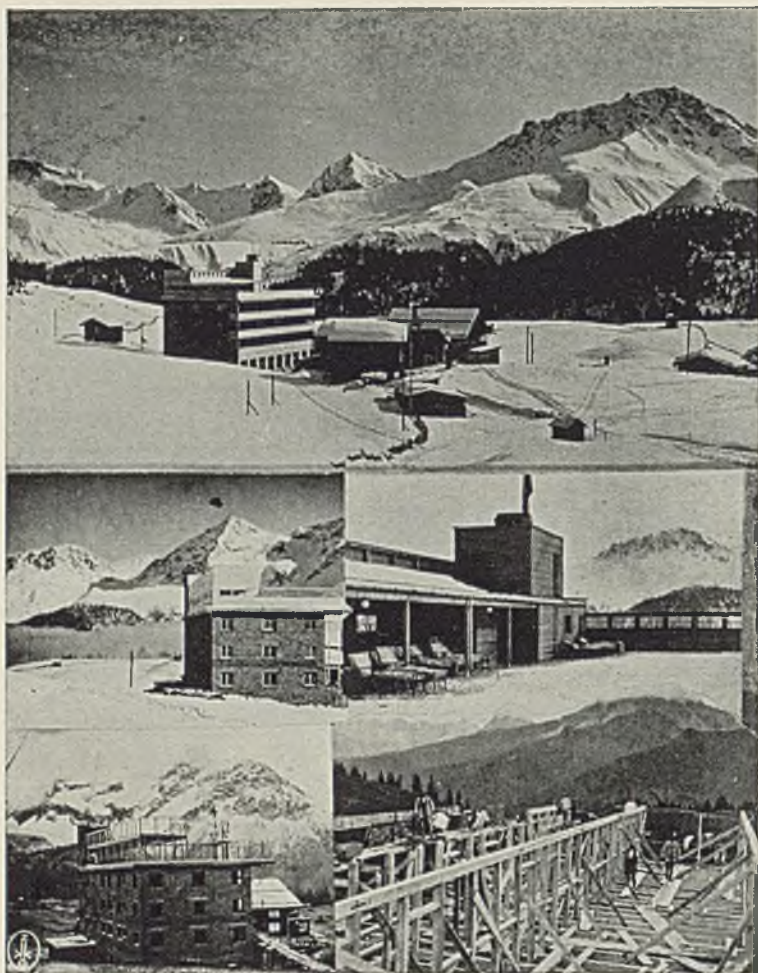
Hotel ten, bardzo ładnie wkomponowany w otoczenie krajobrazu — zbudowany został w roku ubiegłym — w ciągu sześciu miesięcy. Projektowali arch. bracia Brunold.

Konstrukcja szkieletowa — częściowo szkielet drewniany.

Trzy ściany zewnętrzne z cegły. Czwarta — południowa — z ryglówki, pozostawionej bez wypełnienia, okrytej obustronnie izolacją z ondulex'u i otynkowanej.

75 — 76. Arch. bracia Brunold. Hotel sportowy w Maran, R. 1929. Widok hotelu od południa i zachodu.

77. Arch. bracia Brunold. Hotel sportowy w Maran. Rok 1929. Widok ogólny.

78. Arch. bracia Brunold. Hotel sportowy w Maran. Budowa ściany południowej — ryglówka, obłożona częściowo Ondulexem.

Ondulex zrobiony jest z kilku warstw tektury falistej smołowanej — materiał bardzo lekki i ciepły, lecz łatwopalny.

Dach domu, jako taras. Część przykryta do leżakowania w cieniu. Przykrycie to wyzyskano, jako jeszcze jeden taras — na kąpiele słoneczne.

Taras i solarium z pysznym widokiem na góry są ulubionym miejscem odpoczynku narciarzy.

Winda doprowadzona do solarium.

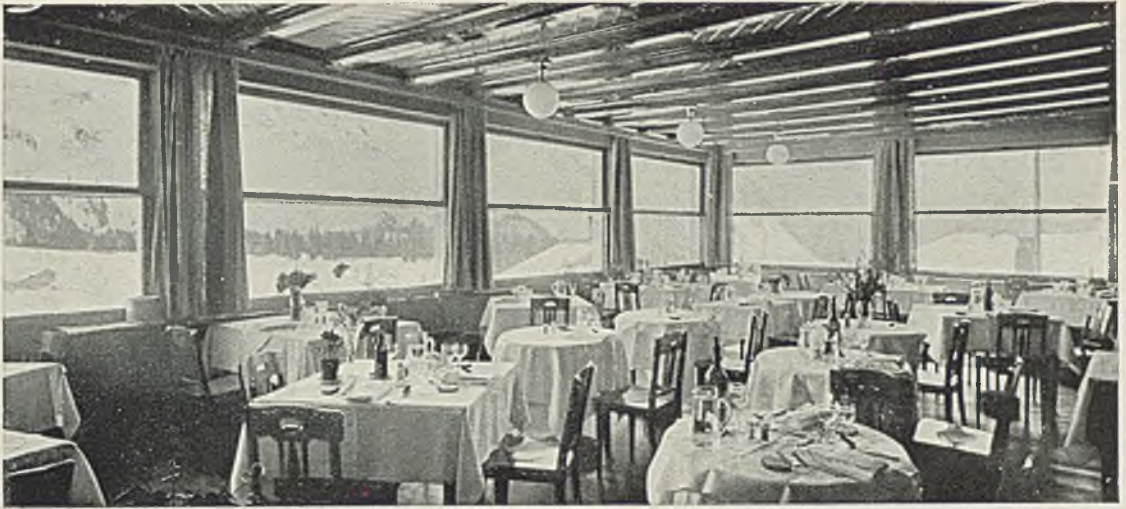
Tarasy dachowe są — jeżeli chodzi o praktyczną, hotelową stronę projektu — rozwiązaniem znakomitem i bardzo dochodowym.

Pod kątem widzenia wymagań estetycznych — rozwiązanie to — szczególnie w krajobrazie górskim — jest też doskonałe. Dach-taras wykonano ze spadkiem do środka.

Rynna oczywiście pośrednio lub bezpośrednio podgrzewana — nie może zimą zamarznąć. W domach, ogrzewanych zimą, a szczególnie centralnie, jest to najlepszy i najtrwalszy, w utrzymaniu najtańszy system odwadniania dachu.

Konstrukcja dachu: — zwykły strop drewniany — sufit z gipsu, ślepa podłoga, wypełnienie z żużlu, deski.

Następnie — bardzo ważna w okolicach o dużych mrozach — izolacja powietrzna pod zewnętrzną powłoką dachu — zimne powietrze zewnętrzne — min. 4 cm. wzrasta o $2\frac{1}{2}\%$ pochylenia dachu. Wreszcie szalowanie z desek, — na to papa nie naklejona: durotekt-lepnik — durotekt-piasek i żwir. Pod leżaki — ruszt drewniany.

79 — 81. Arch. bracia Brunold. Hotel sportowy w Maran. Sala jadalna i hall. W hallu wszystkie drzwi rozsuwane do salonów, okna podnoszone.

82. Arch. Licht. Hotel
w Arosie. Rok 1930.

Dom posiada wszelkie nowoczesne instalacje i urządzenia. Piękne okna hallu podnoszone, pojedyncze, szklone pojedynczo szklm lustrzanem.

Drzwi zawieszane — przesuwane.

Ogrzewanie w pokojach wodne, — w hallu i salach parowe.

Maran leży na wysokości 2100 mtr. n. p. m.

Hotel Isla w Arosie — projekt arch. Licht'a — zbudowano też w ciągu sześciu miesięcy w roku ubiegłym. (82—86).

Pozwolono na tę budowę, gdyż jest to hotel prywatny o klubowym charakterze.

Konstrukcja: — szkielet żelbetowy do drugiego piętra.

Trzecie piętro — szkielet żelazny.

Wypełnienie: — piwnica — kamień łamany i beton. Piętra — cegła.

Dach płaski ze spadkiem ku środkowi.

Wszelkie nowoczesne instalacje: — kuchnia opalana tylko elektrycznością; boylery-thermosy. Wodne ogrzewanie centralne. Woda podgrzewana olejem. Tank-zbiornik w ziemi — na paliwo. Elektryczne piece dodatkowe, telefony i t. p. Spusty na brudną bieliznę wprost do pralni.

W salach wielkie okna przesuwane, zrównoważone, zawieszane na rolkach syst. Perkeo. Szklone pojedynczo—szyby lustrzane. Okna zwykle — pojedyncze — szklone podwójnie.

Balustrada przy leżalnicach ze szkła mlecznego na drucie. Poręcze drewniane.

Podłogi w pokojach z linoleum jasnego, nawet bialo-kremowego, — efekt doskonały.

Schody wyłożone jasną gumą.

Ściany: — tapety do zmywania, lub malowanie olejne na straminie.

Płaszczyzny łamane w kolorach zimnych i ciepłych.

Cena jednostkowa ogólna — 90 fr./m.³.

Arosa jest miejscowością kuracyjno-sportową w rodzaju Zakopanego. Położona na wysokości 1800—2000 m. n. p. m.

Opady śnieżne dochodzą do kilku metrów.

Zakładano Arosę, jako miejscowość uzdrowiskową. Obecnie usiłuje się nadać jej czysto sportowy charakter. Sanatorja przebudowuje się na hotele sportowe.

Nie jest to bez wpływu na plany obecnie budowanych domów.

Wnętrze salonów. Drzwi rozsuwane.

Sala jadalna. Okna przesuwane.

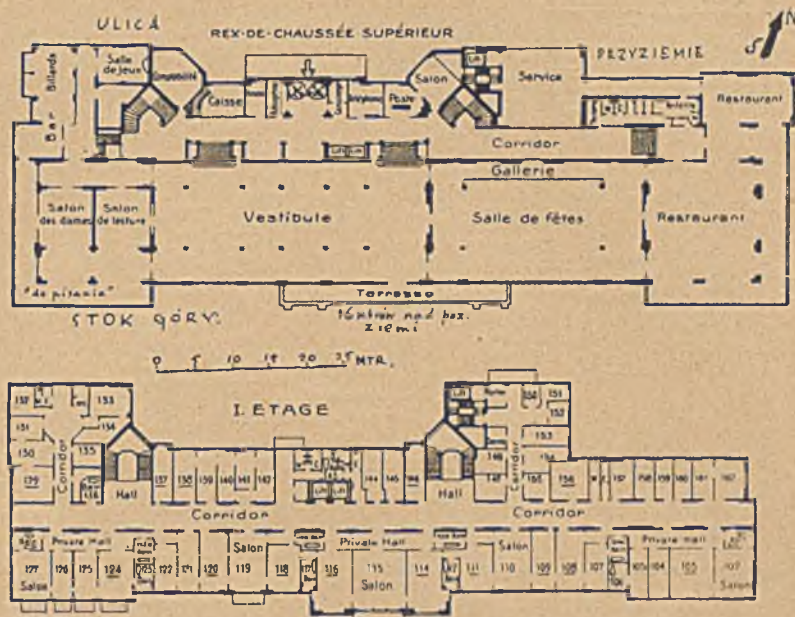

Pokój hotelowy. Weranda nie zaciemnia pokoju. Fotele—szeflongi. Linołum białe.

Kuchnia elektryczna.

Arch. Koller (St. Moritz). Grand Hotel w St. Moritz (tekst na str. 313).

PRASA ZAGRANICZNA O POLSCE

Przekład z węgierskiego artykułu Heinricha Lauterbacha z czasopisma „Tèr ès Forma“, 1930, str. 307.

Redaktorzy czasopisma „Tèr ès Forma“ już kilkakrotnie pisali o pracach architektonicznych tej z prochu powstałej, na nowo zjednoczonej i ogniem patriotyzmu spojonej w całość — Polski. Teraz, w ramach tego artykułu jesteśmy w możności pokazać naszym czytelnikom szereg prac, których fotografii dostarczył nam nasz niemiecki przyjaciel, Heinrich Lauterbach. O pracach tych, jak też i o obecnym położeniu nowego budownictwa w Polsce pisze Lauterbach do naszej redakcji w następującym liście:

„Kochany Kolego Birbauer!

Gdy zeszłego lata spotkaliśmy się na wystawie wrocławskiej „Werkbund“u“, mówiliśmy o kilku architektach polskich, których przyjazdu do Wrocławia oczekiwaliśmy. Pan poprosił mnie wówczas, abym napisał do Tèr ès Forma o pracach polskich kolegów-architektów. Dzięki uprzejmości „Stowarzyszenia Architektów Polskich“ (S. A. P.) i Szymona Syrkusa, przewodniczącego warszawskiej grupy stowarzyszenia artystycznego „Praesens“, jestem w stanie oddać do Pana rozporządzenia szereg fotografii prac wybitnych architektów polskich.

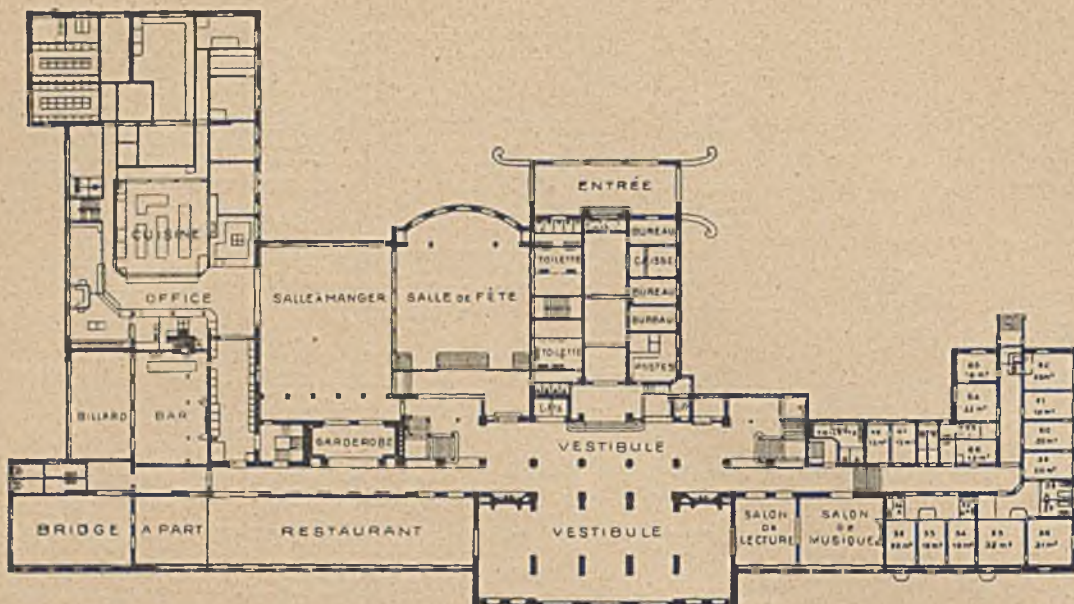
W tak młodem państwie, jakim jest Polska, dużo wielkich problemów architektonicznych czeka na rozwiązanie. Zwłaszcza w stolicy, w Warszawie, którą tyraństwo Rosjan obniżyło do poziomu „miasta prowincjonalnego“. Potrzeby są rozmaite, przede wszystkim brak publicznych budynków, jak pałacu rządowego, sejmu, szkół, dworców kolejowych, banków, domów biurowych, hal targowych, pływalni i t. d. Głód mieszkaniowy jest w Warszawie nie mniejszy, niż w innych stolicach europejskich. Projektowane są olbrzymie zmiany w przebudowie samego miasta. Naturalnie wszystkiego od razu zmienić nie można, tak samo lwia część wielkich zadań reprezentacyjnych pozostała tylko w formie projektów. Do tych należą projekty profesorów Politechniki: Przybylskiego i Świerczyńskiego. Przybylski jest ucz-

niem paryskiej École des beaux arts, Świerczyński był wychowankiem Schuhmachera, w okresie, gdy ten wykładał na politechnice w Dreźnie. Dzięki uprzejmości tych panów miałem możliwość podczas mojej wizyty w Warszawie przyrzeczyć się pracy, prowadzonej na wydziale architektury tamtejszej Politechniki. Zdziwiła mnie ogromna ilość słuchaczy architektów i panujący tam świeży, inteligentny duch. Prace studentów charakteryzuje dążność do ścisłości i jasności w projektach. Obok dużego procentu romantyzmu, którego w takim miejscu uniknąć się nie da, zdecydowanie uwypukla się dużo rozwijających się talentów i nawet nowy kierunek architektoniczny. Wyróżniła się praca dyplomowa Bohdana Lacherta. Lachert został teraz współpracownikiem J. Szanajcy i obydwoj są czynnymi członkami grupy Praesens. Ciekawym przykładem ich dążeń są eksperymentalne domy trzymieszkańcowskie.

Szymon Syrkus, który reprezentuje Polaków na Kongresach w le Sarraz i w Frankfurcie, jest najbardziej znanym w Niemczech architektem polskim. Z dziwnym zamilowaniem zajmuje się problemem domów dla dzisiejszych pracowników umysłowych, z których jeden tutaj przedstawiamy. Najlepszymi dziełami architektonicznymi na wystawie w Poznaniu w 1929 roku były przez niego projektowane pawilon „Fabryka nawozów sztucznych“, Pawilon Cementu Lacherta i Szanajcy, oraz pawilon młó Bohdana Pniewskiego. (Tèr ès Forma, 1930, str. 253). Tutaj chcę jeszcze wspomnieć, że w części artystycznej wystawy poznańskiej, wśród niemożliwych i przygniatających wprost obrazów historycznych, krajobrazów i rodzajowych, sale grupy Praesens przyciągały uwagę: były to jedyne próby, mogące podjąć problem malarstwa modernistycznego.

Barbara i Stanisław Brukalscy, którzy zostali odznaczeni za urządzenie polskiego pawilonu na wystawie pracy w Kolonii, są członkami grupy Praesens. Ich własny dom na Żoliborzu w Warszawie zaskakuje. Jest to najcharakterystyczniejszy przykład modernistycznej architektury w polskich przejawach. (Tèr ès Forma, 1930, 179 str.)

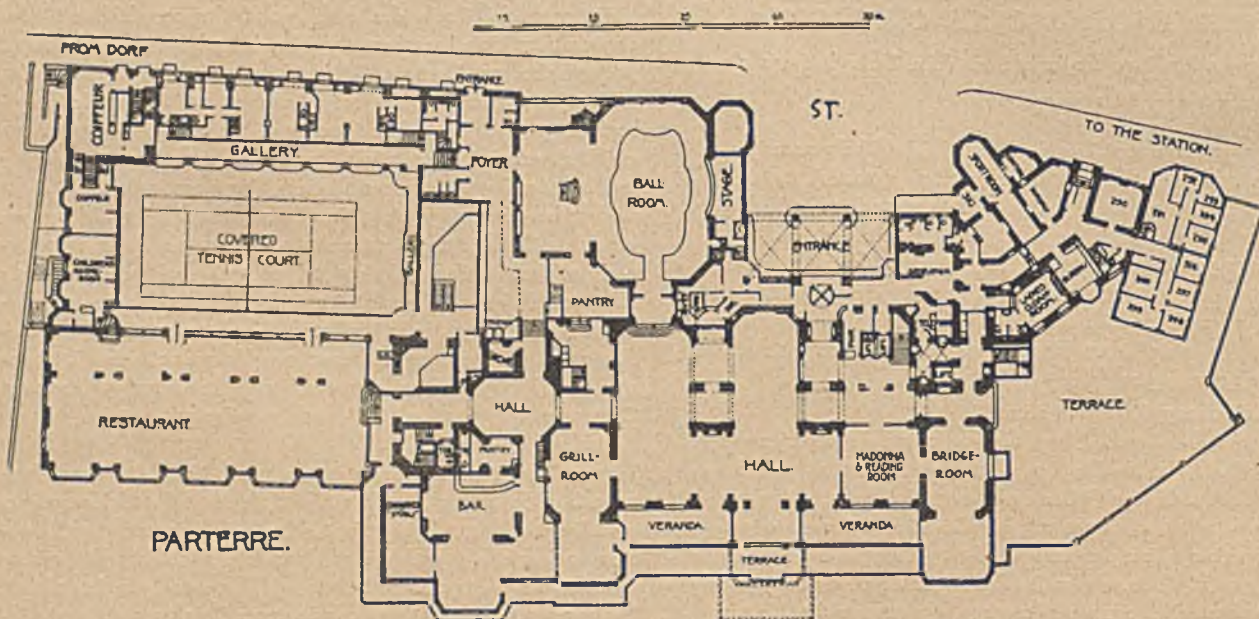
Gdy w pracach Brukalskich główny wdzięk leży w artyźmie, to Stefanowicz i Norwerth wychodzą z kon-

Arch. Koller. Hotel Suvretta w St. Moritz.

R. 1912 (do tekstu na str. 314).

1896 r.

1912 r.

Palace Hotel w St. Moritz.

1907 r.

(Rzut do tekstu na str. 313).

strukturyzmu i starają się bardzo ciekawym sposobem rozwinąć swoją architekturę. Wykazuje to doskonale u pierwszego hala targowa, u drugiego — instytut wychowania fizycznego, zwłaszcza hala gimnastyczna. Grupa domów czynszowych Stefanowicza jest dzisiaj przykładem dla kierunku polskiego budowy domów czynszowych. Mieszkania są bogato wyposażone w szafy ścienne, tak że zbyteczne są szafy, stojące w pokoju. Rozkład mieszkań: sypialny pokój, mieszkalny pokój, gospodarcza ubikacja, wszystko bardzo przejrzyste i jasne. Nie do pomyslenia w Niemczech jest jednakże umieszczanie pokoju dla służby, czy też alkowy w kuchni. Za to bardzo dobrze obmyślane jest umeblowanie. Instytut wychowania fizycznego Norwertha widziałem w modelu i w trakcie bu-

dowy. Jest to zamierzenie na wielką skalę i zdaje się, że zajmie ono miejsce pierwszorzędne wśród podobnych budowli europejskich. Mam nadzieję, że Pan będzie miał sposobność przedstawić dzieło zupełnie skończone. (Ter ès Forma, 1930, str. 128). Ciekawe jest bardzo, co pisze Norwerth w artykule o wystawie wrocławskiej: „Architektura w Polsce spotyka się z wielkimi trudnościami, nie mogąc dostać tych materiałów budowlanych, które niemieccy budowniczy otrzymują za cenę przystępną“. Tak samo mówimy i my, architekci niemieccy, gdy z tęsknotą spoglądamy w stronę Ameryki i my również dobrze znamy tę tęsknotę za takimi możliwościami form i konstrukcyj budowlanych, które dla nas są nie do kupienia, lub przez nasz przemysł nie są wyrabiane. Dobrze

rozumiemy te trudności, na jakie napotyka nowa architektura w kraju, mało rozwiniętym przemysłowo, a w pierwszym rzędzie agrarnym, jakim jest Polska.

Maksymiljan Goldberg i Hipolit Rutkowski wybudowali w Warszawie dom Prasy. W pracy swojej osiągnęli bardzo pocieszające rezultaty: celowość i prostotę.

Mam nadzieję, że prace te zainteresują moich Kolegów węgierskich i chętnie służę wszystkim tym, którzy na podstawie tego, co opowiedziałem i pokazałem, chcą nawiązać kontakt z naszymi przyjaciółmi — Polakami.

Heinrich Lauterbach“.

NOWA RADA ZWIĄZKU STOWARZYSZEŃ ARCHITEKTÓW POLSKICH.

Na ostatnim Zjeździe Delegatów została obrana nowa Rada w składzie:

Prezes	Inż. Arch.	Romuald Miller
Skarbnik	„ „	Jan Stefanowicz
Dyrektor	„ „	Stefan Majewski
Członkowie:	„ „	Leon Niemojewski
	„ „	Adam Paprocki
	„ „	Mirosław Szabuniewicz.

DZIAŁALNOŚĆ BUDOWLANO-MIESZKANIOWA M. R. P.

Do ustawowych kompetencyj Ministerstwa Robót Publicznych należy kwestja budowlano-mieszkaniowa.

Niezależnie od tego, należy ustawowo do zakresu działania Ministerstwa Robót Publicznych budowa gmachów państwowych na cele wszystkich resortów, z wyjątkiem budowli: strategicznych, kolejowych, pocztowych i górniczych, a więc nie tylko gmachów na urzędy, szkoły państwowe i t. d., lecz również budowa domów mieszkalnych dla urzędników wszystkich resortów z wyjątkiem wymienionych.

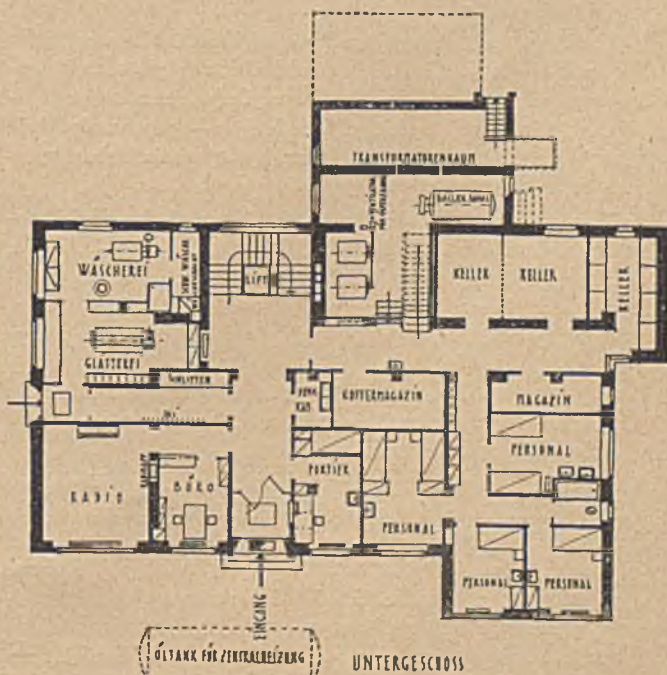
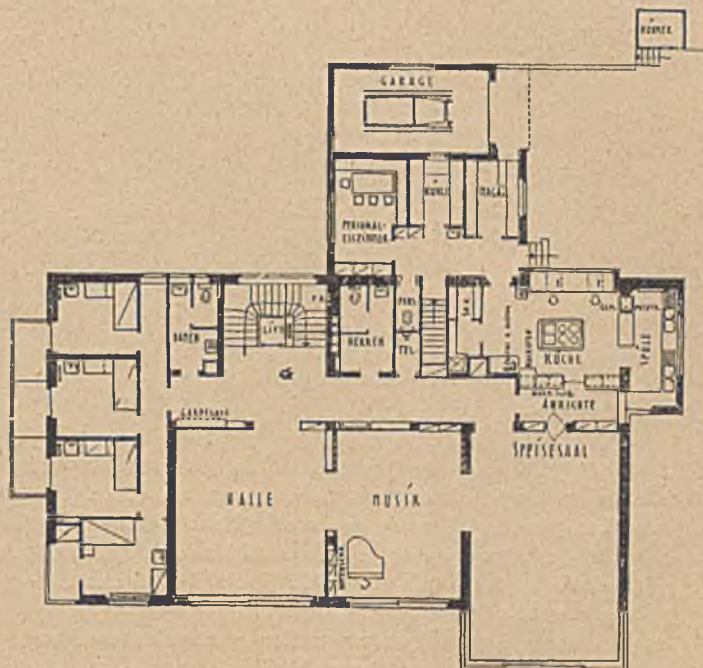
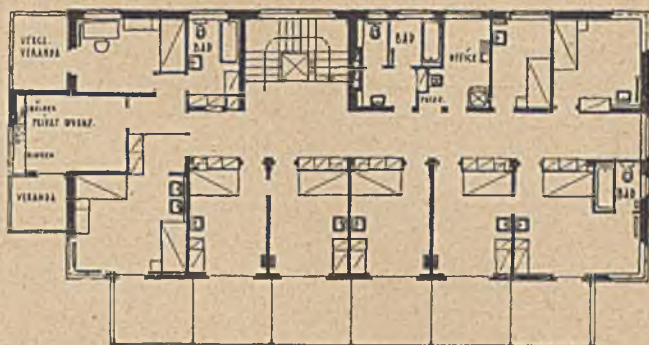
Poza popieraniem i regulowaniem ruchu budowlano-mieszkaniowego z tytułu wykonywania statutowych obowiązków w tym przedmiocie, prowadzi Ministerstwo Robót Publicznych własną akcją budowlano-mieszkaniową, którą zmuszone było rozpocząć od pierwszych niemal chwil swego istnienia.

Katastrofalny brak lokali na urzędy, które w tym czasie powstawały niemal z dnia na dzień, zmuszał przedewszystkiem do doprowadzenia budynków istniejących do stanu używalności drogą remontu i adaptacji, do budowy nowych, czasem prowizorycznych, dla tem rychlejszego osiągnięcia celu, wreszcie zmuszał uciekać się do rekwizycji.

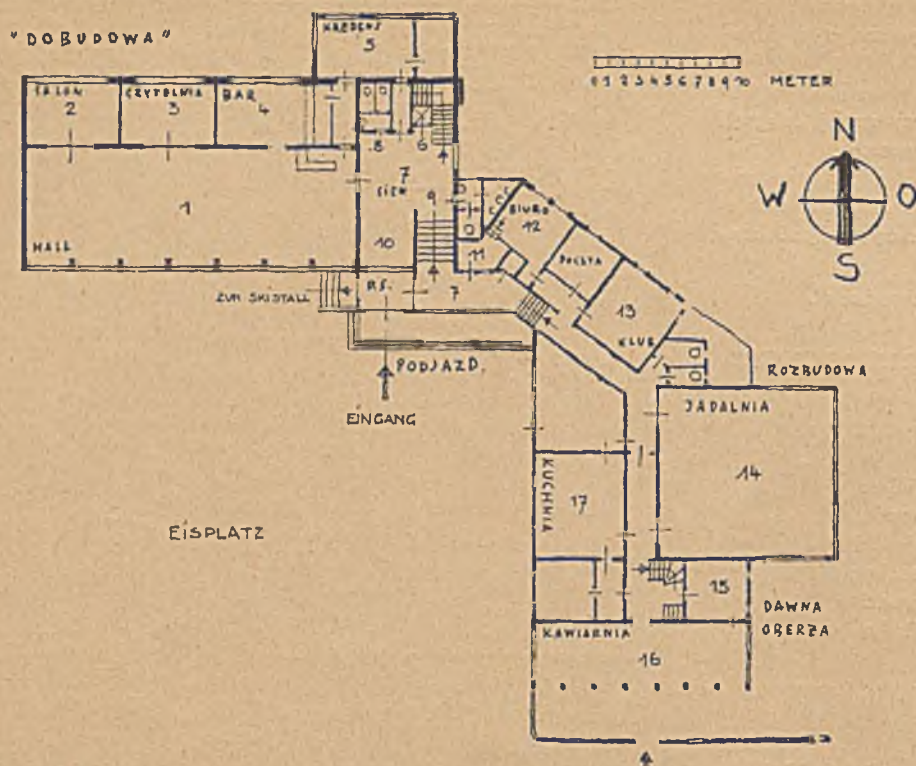
Ten ostatni sposób, doraźnie zaspakajający konieczności państwowe, który jednak ujemnie wpływa na stan posiadania mieszkań prywatnych, a więc z punktu widzenia polityki mieszkaniowej niewłaściwy, stawał się tembardziej niecelowym i niepopularnym, gdy chodziło o rekwizycję na cele mieszkań służbowych.

Toteż budowa mieszkań dla urzędników państwowych, mimo wszelkich trudności finansowych i równoczesną konieczność intensywnej budowy gmachów na urzędy i szkoły, stała się odrazu kwestją palącą i to przedewszystkiem w stolicy.

Trudno też pominąć milczeniem odrębną akcję budowlaną, którą prowadziła w tym czasie na terenie miast, miasteczek i wsi ówczesna Sekcja Odbudowy Ministerstwa Robót Publicznych, która pokrywając kraj siecią swych Oddziałów, budowała nie tylko pomieszczenia na swe biura i składnice, ale i mieszkania dla swych pracowników, a nawet mieszkania dla urzędników innych instytucyj państwowych; w ten sposób powstało

Arch. Licht. Hotel w Arosie. Rzuty. (Do art. na str. 318).

największe osiedle tego rodzaju w Brześciu n/B., składające się z kolonji prostych domów drewnianych oraz kolonji im. Narutowicza, posiadającej domy murowane projektu arch. Lisieckiego, stojące na wyższym poziomie architektonicznym, a nawet ozdobione przez art. malarza W. Husarskiego charakterystycznymi godłami.

Celem uzyskania w najkrótszym czasie poszczególnych mieszkań przy wciąż niewystarczających kredytach, obrano, zgodnie z zresztą z panującym wówczas w całej Europie kierunkiem, typ domu jednorodzinnego.

Zastosowanie powyższego systemu w Warszawie umożliwiły będące w dyspozycji Min. Rob. Publ. dość rozległe tereny państwowe, położone na ówczesnych paryferjach miasta: na Żoliborzu i Mokotowie, gdzie w latach 1921—25 powstały dwie kolonje urzędnicze po uprzednim opracowaniu urbanistycznego rozwiązania obydwu wymienionych dzielnic.

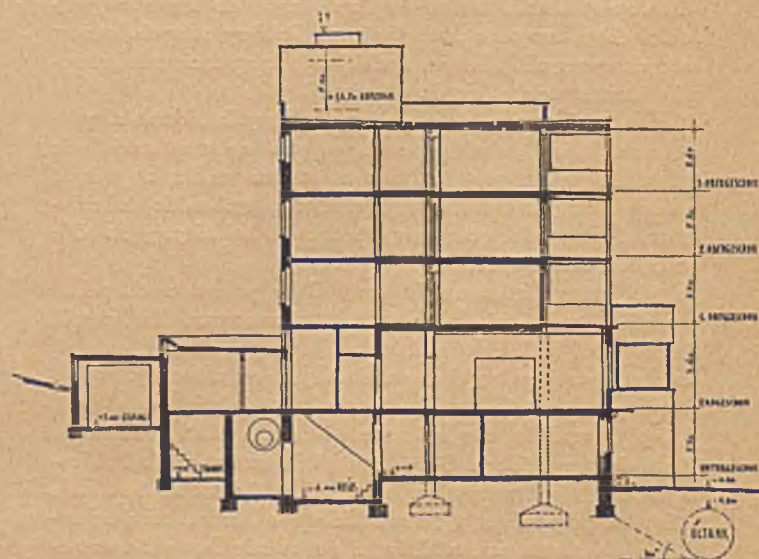
Kolonja urzędnicza na Żoliborzu, położona obok później powstałego, bardziej rozbudowanego i uczęszczanego „Żoliborza Oficerskiego”, w programie swym posiadała cztery grupy domów, zaprojektowane przez architektów Kontkiewicza, Gutta, Bojemskiego i Saskiego, z których pierwsze trzy zostały wykonane.

Posiada ona 27 bloków domów z ogródkami, zbliznionych, względnie zszeregowanych, o 107 mieszkaniach trzy, cztery i pięciopokojowych z kuchniami.

Kolonja mokotowska, położona między ulicami Topolową i Suchą i ciągnąca się wzdłuż ulicy Nowowiejskiej między frontowymi domami biurowymi a spółdzielczą Kolonją im. Staszica, przedstawia 6 bloków zszeregowanych, jednorodzinnych domków z ogródkami. Bloki usytuowane zostały równolegle, każdy z nich posiada po 4 mieszkania pięciopokojowe z kuchniami i 7 mieszkań 3-pokojowych z kuchniami. Domki są parterowe z mansardami, wykonane według projektu prof. Lalewicza.

Obydwie kolonje zamieszkują urzędnicy państwowi bez względu na przynależność do tego czy innego resortu.

W latach 1921—22 została wykonana pod kierunkiem arch. Tillingera gruntowna przebudowa starego gmachu, niegdyś mieszczącego więzienie, przy ul. Rybaki 2a, na mieszkania dla urzędników Min. Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Charakterystycznym jest, że, gdy na kategoryczne polecenie Konserwatora na m. st. Warszawę został obity z tynku i odczyszczony zabytkowy fryz kamienny z napisem, powracający z biura do domu szczęśliwi jego mieszkańcy mieli nielada niespodziankę, przeczytawszy: „Ludziom złym od sądu miejsca przeznaczone”. Oczywiście konserwator musiał ustąpić, zezwalając

Arch. Licht. Hotel w Arosie. Przekrój. (Do art. na str. 318).

napis przytykować. Powyższy budynek mieści 22 mieszkania jedno, dwu, trzy i czteropokojowe z kuchniami.

Zrozumiałem jest, że powyższa akcja, jakkolwiek stosunkowo bardzo wydatna, nie mogła zaspokoić w tym czasie zbyt szybko rosnących potrzeb. Nasunęła się więc myśl zastosowania tanich i szybko osiągalnych prowizorjów, mianowicie masowo i fabrycznie wyrabianych drewnianych domów dyktowych. Kilka takich domków sprowadzono z wytwórni „Wojciechów“ i ustawiono obok kolonji Mokotowskiej.

Szczęściem, dość wcześnie miało Ministerstwo Robót Publicznych możność ocenić małą celowość tych domów w praktyce i zaniechało dalszych zamówień, co stało się możliwem wobec tego, że rozwijająca się w tym czasie raptownie inicjatywa prywatna na terenie licznie powstających spółdzielni mieszkaniowych, w pierwszym rzędzie urzędniczych, całkowicie odciążała akcję budowy rządowych domów mieszkalnych w Warszawie.

Ministerstwo Robót Publicznych oddaje tereny na Żoliborzu i Mokotowie pod dalszą zabudowę Spółdzielniom, podobnie też kontynuuje Spółdzielnia urzędników Ministerstwa Przemysłu i Handlu i inną zabudowę terenów między Kolonją Staszica i ul. Grójecką, gdzie stanął zbudowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu przy udziale Min. Rob. Publ. najpierw jeden, w przyszłości drugi dom rządowy, dając urzędnikom tego resortu po 36 mieszkań 1, 2, 3 i 4 pokojowych.

W miarę zmieniających się warunków: wyczerpywania się wolnych terenów budowlanych, które wzrastają na wartości, pewnego nasycenia głodu mieszkaniowego a tem samem możności przyjęcia spokojniejszego tempa akcji i t. p., przechodzi znaczną ewolucję typ mieszkania. Domy jednorodzinne parterowe, czy jednopiętrowe i ich kolonje nie są nadal budowane, natomiast dom wielopiętrowy zbiorowy uznany zostaje w zmienionych warunkach za najbardziej ekonomiczny i jedynie racjonalny.

W roku 1928 przystępuje Ministerstwo Robót Publicznych do budowy takiego gmachu przy ul. Topolowej wg. projektu arch. Felińskiego, znacznie zmienionego co do elewacji w trakcie budowy, wobec zaszłych w międzyczasie zmian kierunku w architekturze. Dom ten został oddany do użytku urzędników różnych resortów w 1929 r. Zawiera on 15 mieszkań 4-pokojowych z kuchnią, 26 3-pokojowych z kuchnią, 21 dwupokojowych z kuchnią, 5 jednopokojowych z kuchnią, 54 pokoje kawalerskie i 4 sklepy.

Obecnie znajduje się na wykończeniu podobny, acz znacznie mniejszy dom przy ul. Marymonckiej na Żoliborzu, projektowany przez arch. Kaz. Łapińskiego.

Mieści on 8 lokali dwupokojowych, 18 3-pokojowych i 10 4-pokojowych z kuchniami.

Równocześnie z opisanym przebiegiem akcji budowlano-mieszkaniowej w stolicy, odbywa się budowa mieszkań dla urzędników państwowych w wielu miastach wojewódzkich i powiatowych.

Pierwsza kolonja powstała w Krakowie w latach 1920—21. Składa się ona z 10 drewnianych budynków o łącznej kubaturze 16.500 m³, wykonanych przez arch. Krzyżanowskiego, twórcę projektowanego obecnie gmachu Biblioteki Jagiellońskiej, ówczesnego Kierownika Odbudowy.

W roku 1922 przybywa jeszcze jeden dom o kubaturze 3.700 m³. Obecnie wykonuje się w Krakowie budowę wielopiętrowego domu.

Dzięki staraniom ówczesnego Dyrektora Robót Publicznych w Lublinie, obecnego Prezydenta m. st. Warszawy inż. Sło-

mińskiego, powstała tamże w roku 1923 kolonja 9 domów drewnianych, tynkowanych o łącznej kubaturze 16.366 m³.

W roku 1924 powstają również w Lublinie dwa domy zbiorowe dla urzędników Izby Skarbowej o kubaturze 3.414 m³. W tym czasie wybudowano dom dla urzędników skarbowych w Lubartowie. Obecnie buduje się w Lublinie dom 3-piętrowy. W latach 1922—25 buduje Min. Rob. Publ. sukcesywnie dom barakowy o 2.400 m³, dom o 3.250 m³ i dom o 5.230 m³ w Kielcach, gdzie w roku 1928 rozpoczęto jeszcze jeden dom kosztem około 200.000 zł.

W Toruniu w roku 1922 o 4.027 m³.

W Tarnopolu wykonano w roku 1921 5 domków drewnianych. W roku 1928 rozpoczęto wielopiętrowy dom kosztem około 700.000 zł. i oddano do użytku w roku ubiegłym.

W Poznaniu powstają trzy domy, stanowiące jeden zamknięty kompleks: w roku 1924 o 11.500 m³, w roku 1925 o 3.000 m³ i w roku 1926 o 2.300 m³.

W Stanisławowie powstała w roku 1926 kolonja z 9 domów drewnianych o łącznej kubaturze około 8.00 m³. W 1928 r. rozpoczęto wielopiętrowy dom kosztem około 800.000 zł. i oddano do użytku w roku ubiegłym.

Oddzielną kartę działalności Ministerstwa Robót Publicznych stanowi budowa domów urzędniczych w Województwach Wschodnich w latach 1924—25—26.

Sprawa budowy mieszkań dla urzędników państwowych, tak pałająca na terenie całej Rzeczypospolitej, na Kresach nabrzmiała wprost do rozmiarów klęski. Koniecznością państwową stało się, dla wzmocnienia organizacji administracji w tych dzielnicach, stworzenie znośnych warunków mieszkaniowych, bez czego obsadzenie stanowisk służbowych przez lepszy element urzędniczy byłoby niemożliwe. To wielkie zadanie stanęło przed Ministerstwem Robót Publicznych nagle, na potrzebne przygotowania było niezmiernie mało czasu, gdyż w tym samym sezonie budowlanym trzeba było je rozwiązać, zużytkowując znaczne kredyty. Trudności potęgował brak odpowiednich terenów budowlanych, które trzeba było zakupywać i brak regulacji miast i miasteczek, w których domy miały powstać. I znów trzeba było uciec się do opracowania typów domków, któreby mogły być powtarzane równocześnie w kilku punktach, a z typów tych projektować kolonje w sposób, uwzględniający racjonalną budowę danej dzielnicy miasta lub danej miejscowości. Dla przygotowania i przeprowadzenia całej akcji budowy, powołało Ministerstwo Rob. Publ. specjalną organizację, stawiając na jej czele w charakterze głównego kierownika inż. Al. Próchnickiego, byłego Okręgowego Dyrektora Odbudowy. Do opracowania typów stanęło 14 architektów. Celem nadania właściwego wyglądu architektonicznego powstającym kolonjom, starano się utrzymać architekturę poszczególnych domów w charakterze polskim, projekty harmonizować z budownictwem lokalnem, jak również dostosować je odpowiednio do współczesnych zasad urbanistyki. Projekty te, zwłaszcza niektóre, osiągnęły bardzo wysoki poziom, czego dowodem mógłby być głos krytyczny takiego znawcy rzeczy, jak prof. Szyszko-Bohusza, zamieszczony w jednym ze współczesnych zeszytów „Architekta“ krakowskiego.

W latach 1924 — 25 wykonano według opracowanych 8 typów na domy drewniane i 25 typów na domy murowane w 24 miejscowościach województwa Nowogródzkiego, Poleskiego, Wołyńskiego i ziemi Wileńskiej — 199 budynków o 876 mieszkaniach, w tem 1462 pokoje, 472 kuchnie i 336 pokoi kawalerskich, z czego w r. 1924 oddano do użytku domy drewniane, t. j. 242 mieszkania rodzinne i 182 pokoje kawalerskie.

W akcji tej zostały najbardziej uwzględnione następujące miasta i miejscowości: Baranowicze, Brześć n/B, Głębokie, Święciany, Duniłowicze, Smorgonie, Wilejka, Oszmiana, Wołożyn, Lida, Nowogródek, Stołpce, Nieśwież, Słonim, Prużana, Kobryń, Drohiczyn, Pińsk, Stolin, Kamień Koszyrski, Sarny, Kowel, Luboml, Włodzimierz, Luck, Równce, Krzemieniec.

Okres 1925—1926 roku stanowi drugą fazę omawianej akcji, która rozszerza się na 5 powiatów województwa Białostockiego. Przystąpiono do zabudowy nowych kolonii w miejscowościach: Białystok, Grodno, Wołkowysk, Sokółka, Bielsk, Białowieża, Iwieniec, Dereczyn, Kostopol, Dubno, Łuniniec, Boruny, Mołodeczno i inne. Przy opracowaniu projektów nowych domów, uwzględniono wyniki doświadczeń z roku ubiegłego, które znalazły swój wyraz w następujących postulatach: budować domy wyłącznie murowane, zastosować jak najdalej idącą oszczędność w kierunku wykorzystania terenów budowlanych i zachowania przepisowych kwadratur mieszkań, przestrzegać jak najprostszych form architektonicznych, zachowując jednolitość bryły budynku, stosować jak najprostsze konstrukcje, projektować domy w ścisłym zastosowaniu do sytuacji każdej miejscowości, specjalnie, nie zaś typy.

Projekty wykonało 28 architektów.

W roku 1926, wobec zębności dotychczasowego tempa robót, wykończanie rozpoczętych obiektów zostało przejęte przez odnośne terytorjalnie właściwe Dyrekcje Robót Publicznych od Głównego Kierownictwa.

Do roku 1929 ukończono z górą 70 obiektów.

W okresie 1929/30 rozpoczęto w Nowogródku budowę domu z pustaków cementowych kosztem około 300.000 zł. Obecnie rozpoczęto budowę wielopiętrowego domu o 48 mieszkaniach kosztem około 500.000 zł. Ponadto rozpoczęto w roku bieżącym nowy dom parterowy, murowany o kubaturze około 2.000 m³ w Drohobyczu, dom 2-piętrowy o kubaturze z górą 3.000 m³ w Rawie Ruskiej; na ukończeniu jest dom 14-rodzinny w Mołodecznie.

Wraz z raptownym rozwojem Gdyni, powstawaniem na jej terytorjum urzędów i instytucyj państwowych, zjawia się konieczność budowy mieszkań dla ich funkcjonariuszów. W ślad więc za budową Urzędu Skarbowego i powstaniem Urzędu Celnego rozpoczęło Ministerstwo Robót Publicznych w r. b. budowę domu dla urzędników skarbowych oraz domu dla urzędników celnych. Ponadto jest w budowie dom dla funkcjonariuszów Państwowego Instytutu Meteorologicznego. Aby sobie zdać sprawę z rezultatu opisanej akcji, przytaczamy cyfry ogólne:

Do końca roku 1928 oddano do zamieszkania około 400 domów, zawierających około 2400 mieszkań, w tem około 7000 izb o łącznej przestrzeni zabudowanej z górą 600.000 m³. Ponadto w budowie pozostaje znaczna ilość obiektów. Jak z powyższego przedstawienia sprawy wynika, Ministerstwo Robót Publicznych od chwili swego powstania buduje stale mieszkania dla urzędników państwowych. Zależnie od okoliczności zmienia się jedynie sposób rozwiązywania zagadnienia architektonicznego, względnie urbanistycznego, zmienia się organizacja robót, zmienia się tempo akcji, które unaocznia następujące zestawienie wartości obiektów, wykończonych w poszczególnych okresach budowlanych, w tysiącach złotych:

1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1938	Razem
426	314	1018	880	12049	3303	6823	2524	27.337.

Na znajdujące się w budowie nowe domy mieszkalne i wykończenie rozpoczętych w poprzednich latach budżety przewidują następujące kwoty: w r. 1929/30 zł. 3.875.100, w 1930/31 zł. 2.148.829.

Obecnie w budowie są następujące budynki mieszkalne dla urzędników państwowych, bez względu na przynależność do danego resortu: w Warszawie (dom na Żoliborzu), Krakowie, Lublinie, Nowogródku, Bielsku, Słonimie, Stołpcach, Wołożynie, Lidzie, Baranowiczach, Brasławiu, Głębokiem, Mołodecznie, Oszmianie, Brześciu n/B, Drohiczynie, Kobryniu, Pińsku, Łucku, Kowlu, Kostopolu, Równem, Drohobyczu, Rawie, Ruskiej, Stanisławowie. Ponadto są dla poszczególnych resortów następujące budynki mieszkalne w wykonaniu: w Warszawie jest w budowie dom dla urzędników Min. Spraw Wewn., w Gdyni 2 domy dla urzędników skarbowych i 1 dom dla funkcjonariuszy Państw. Inst. Meteorologicznego.

Na okres budżetowy 1931/32 przewiduje Ministerstwo Robót Publicznych budowę następujących nowych domów urzędniczych: w Warszawie II domu na Żoliborzu, Lublinie, Kielcach — rozpoczęcie 1 domu, Krakowie, Lwowie — rozpoczęcie 1 domu, Drohobyczu, Rawie Ruskiej, Stanisławowie, Łucku, Równem, Kowlu, Włodzimierz, Lubomlu, Horochowie, Kostopolu — budynek gospodarczy dla kolonii, Brześciu n/B, Pińsku, Drohiczynie, Sarnach — budynek gospodarczy dla kolonii, Kamieniu Koszyrskim, Nowogródku, Baranowiczach, Słonimie, Nieświeżu, Stołpcach, Wołożynie, Mołodecznie, Głębokiem. We wszystkich projektach rozwiązania kwestji mieszkaniowej spotykamy się z tezą, wkładającą obowiązek na poszczególne instytucje dostarczania mieszkań własnym pracownikom za pomocą budowy domów mieszkalnych. Sądząc z przedstawionej działalności Ministerstwa R. P., twierdzić można, że Państwo, o ile nie zdolało wpłynąć na opanowanie klęski głodu mieszkaniowego przez całą swoją akcję budowy mieszkań dla urzędników państwowych, wzmagając się każdorazowo zależnie od wzrostu zapotrzebowania, to w każdym razie nie przyczyniało się nigdy do spotęgowania tej klęski. Dla całokształtu sprawy należy zaznaczyć, że z pierwszych czasów państwowości polskiej pozostał dotąd cały szereg prywatnych domów mieszkalnych, zajętych przez urzędy państwowe. Do zwolnienia tych domów na cele mieszkaniowe, a tem samem bardzo wydatnego załadowania głodu mieszkaniowego, przyczynia się inna—stałe prowadzona przez Ministerstwo Robót Publicznych — akcja budowy gmachów państwowych na urzędy, szkoły i inne instytucje państwowe. Przykładowo należy tu przytoczyć zwolnienie w Warszawie całego szeregu lokali przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które się przeniosło do własnego gmachu w roku bieżącym.

NOWOCZESNE MATERJAŁY ZASTĘPCZE I SZKIELET ŻELAZNY W BUDOWNICTWIE

Na zaproszenie niemieckiego Stahlwerksverband'u odbyło się przy udziale przedstawicieli władz, instytucyj naukowych, kół architektów i przemysłu budowlanego zebranie Komitetu dla badań Budownictwa Żelaznego.

Dr. Erlinghausen, jako pierwszy mówca, dowiódł ze względów technicznych i gospodarczych celowości zastosowania szkieletu żelaznego, wypełnianego nowoczesnymi materiałami budowlanymi. Jako przykład, wymienił wybudowane koło miasta Kassel osiedle Rotenberg, obejmujące 250 mieszkań w 6 grupach. Następnie zabrał głos p. arch. R. Koppe z Lipska, który wysunął potrzebę wykonania nie tylko szkieletu żelaznego, lecz i innych elementów budowlanych w znormalizowanych typach. Materiały wypełniające, zależnie od zadania, jakie mają spełnić, należy podzielić: na płyty zewnętrzne, odporne na

wplywy atmosferyczne, na płyty wewnętrzne, przechowywujące ciepło i na płyty środkowe, dobrze izolujące.

Przedstawiciel niemieckiego Związku Cementowni poruszał kwestię ochrony od rdzy i działania różnych materiałów wypełniających na szkielec żelazny. Pomalowanie konstrukcji żelaznej mlekiem cementowym chroni żelazo wprawdzie przed rdzewieniem, jednak po pewnym czasie łuszczy się i odpada. Przy otulaniu części żelaznych materiałami zastępczymi należy się liczyć z tem, że wskutek skurczenia się tychże mogą tworzyć się szczeliny, dopuszczające powietrze do żelaza. Wobec tego najbardziej celowem jest torkretowanie żelaza, otulanie w betonie lub pomalowanie skutecznymi farbami rdzochronnymi. Ważnem jest dla zabezpieczenia żelaza od rdzy ochrona przed tworzeniem się wody kondensacyjnej, jak również skład chemiczny materiałów wypełniających. Przy zastosowaniu gipsu i magnezy w charakterze wiążącym dla materiałów wypełniających zaleca się szczególną ostrożność. Pod warunkiem zapewnienia dostatecznej ochrony konstrukcji żelaznej od rdzy przez pomalowanie i t. p. można także używać jako materiału izolacyjnego wełny żuźlowej i termozytu.

O materiałach zastępczych, nadających się do budowy szkieletowej, mówił dyrektor instytutu badań przemysłu cementowego dr. Grün. Mówca uważa powietrze za najtańszy i najlepszy izolator, jeżeli powietrze zamyka się w drobnych komórkach. Jako materiał komórkowy służą nieorganiczne materiały, jak żużel wielkopieczowy, tuf, lub organiczne, jak drzewo, torf i t. p. Omawiano dalej powstanie poszczególnych lekkich betonów, produktów z palonej gliny, właściwości i zachowanie ich w budowie oraz materiały, nadające się do stropów i konstrukcyj dachów płaskich.

Pan radca Spiegel poświęcił swoje wywody lekkim profilom z żelaza taśmowego, zastosowanym do budynków małych. Siatka jednolita trzyma doskonale tynk zarówno na ścianach zewnętrznych, wewnętrznych, jak i stropach. Powstaje ona w ten sposób, że wciącia w żelazie taśmowem rozciąga się do podwójnej i potrójnej szerokości. Siatka jednolita otrzymuje dla lepszej wytrzymałości usztywnienie za pomocą specjalnych żeber.

Specjalny wykład ilustrował oszczędności na materiale i robociznie, uzyskane w budownictwie żelaznem dzięki zastosowaniu spawania, zamiast nitowania.

Ożywiona dyskusja dowiodła potrzeby dalszego zwiększenia działalności informacyjnej o budownictwie żelaznem wśród przemysłowców budowlanych, w wyższych uczelniach i szkołach budowlanych, jak również w instytucjach kredytowych. Specjalnie ważną okazała się potrzeba zacieśnienia dalszej skoordynowanej współpracy zainteresowanych producentów materiałów zastępczych w porozumieniu z zakładami konstrukcyj żelaznych.

Jak wiadomo, Wydział Propagandy Syndykatu Polskich Hut Żelaznych w Katowicach zajął się również skoordynowaniem akcji, zmierzającej do rozwinięcia również u nas budownictwa opartego na zrationalizowanych metodach pracy oraz używającego nowoczesnych materiałów budowlanych.

BERLIN MODERNIZUJE SIĘ

Wynikające z rozrostu komunikacji niedomagania zmuszają miasta do przebudowy arterij komunikacyjnych i placów w/g. wymogów nowoczesnej urbanistyki. Ostatnio Berlin przebudowuje plac Aleksandra, leżący w centrum miasta. Roboty podziemne są bliskie ukończenia. Dworzec trzypiętrowy kolei

podziemnej został częściowo oddany do użytku. Po obu stronach wejścia na plac położono fundamenty pod dwa drapacze chmur.

Na tem ukoczono przygotowania do modernizacji i ożywienia jednej z najważniejszych dzielnic handlowych. Projekt był tak gigantyczny, że można było wątpić o jego realizacji. Trzypiętrowy dworzec kolei podziemnej jest wybudowany w/g. najnowszych wymogów techniki. Tak n. p. na perony prowadzą ruchome schody. Wkrótce przystąpi się do montażu szkieletu żelaznego jednego z drapaczy chmur, domu biurowego na wzór amerykański. Koszty budowy mają wynosić 2,5 milion. marek niemieckich, zaś montaż szkieletu żelaznego obliczono zaledwie na 4 tygodnie tak, że budynek będzie gotowy jeszcze w końcu bieżącego roku. Następnie kolej przyjdzie na drugi drapacz chmur, którego koszty budowy pochłoną około 6 milionów marek niemieckich. Na obu budowlach mają wzniesić się wieże szklane. Wieże te, oświetlane w nocy, będą symbolem nowoczesnej rozbudowy miasta. Jak wiadomo, u nas również rozpoczęto w b. roku nowoczesne budowy, oparte na konstrukcji szkieletowej.

BUDOWA WIELKIEGO DOMU MIESZKALNEGO W KRÓLEWSKIEJ HUCIE

Ostatnio pojawiły się na łamach prasy codziennej liczne głosy w sprawie potrzeby rozbudowy mieszkań w Królewskiej Hucie. Dla zmniejszenia więc głodu mieszkaniowego zdecydował się Śląski Urząd Wojewódzki wybudować w tem przeludnionem mieście dla swych urzędników wielki dom mieszkalny przy ul. Rejtana obok Gimnazjum Żeńskiego. Strony akceptowały cenę zł. 30,— za m², tak, że rozpoczęcie budowy zależne jest jedynie od udzielenia zgody Rady Miejskiej.

Projektowany na wzór amerykański budynek będzie najwyższym domem w Królewskiej Hucie. Tego rodzaju budynki, oparte na zastosowaniu szkieletu żelaznego, rosną w górę z powodu drożyzny parcel w większych miastach. Jak wiadomo, będzie to już trzeci z kolei drapacz chmur w okręgu przemysłowym. Obecnie bowiem jest na ukończeniu 7-io piętrowy dom dla profesorów szkół technicznych przy ul. Wojewódzkiej w Katowicach obok rozpoczętej już budowy przez Województwo przy ul. Zielonej w Katowicach gmachu Urzędów Skarbowych o 15-tu piętrach. Ten ostatni budynek o wysokości prawie 50 m. będzie niewątpliwie w Polsce najwyższym drapaczem chmur, opartym na zastosowaniu konstrukcji żelaznej. Akcja budowlana Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, torująca drogę nowoczesnym metodom budowania, zasługuje na uznanie, tembardziej, że przyczynia się jednocześnie do złagodzenia istniejącego bezrobocia w przemyśle żelaznym.

ZAKAZ KRYCIA DACHÓW SŁOMĄ W POLSCE

W tych dniach niektóre dzienniki przyniosły wiadomość, że kłęska pożarów na wsi, w tym roku szczególnie dotkliwa, zwróciła uwagę Ministerstwa Robót Publicznych i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na konieczność przedsięwzięcia środków zaradczych. Między innymi wysuwany ma być projekt wprowadzenia zakazu używania słomy i innych łatwopalnych materiałów do krycia dachów, które to pokrycia ułatwiają znacznie rozszerzenie się płomieni. Jeżeli się zważy, że — jak wyjaśniliśmy już raz na tem miejscu — szkody wszystkich pożarów w Polsce, także nieubezpieczonych, sięgają

blisko 200 milionów złotych, o tyle zmniejszając co rok nasz majątek narodowy, to rozumiałem jest, że zagadnienie redukcji pożarów i szkód jest dla naszej młodej gospodarki narodowej zagadnieniem pierwszorzędem. Wysoka suma tych szkód także nie może zadziwić. Z wyjątkiem Kresów Zachodnich wsie nasze a nawet miasteczka w 75 do 80% a miejscami nawet do 90% kryte są słomą i drzewem, materiałem, który wprawdzie ma pewne zalety, a przedewszystkiem jest stosunkowo tani, jednak kryje w sobie wielkie niebezpieczeństwo pożarowe, grożące ruiną tak poszczególnemu gospodarstwu, jak i całym osiedlom. Bo cóż znaczy, że budynki są zabezpieczone i na ich miejscu powstaną nowe lepsze, kiedy na gospodarstwie takim ciężą strata inwentarza, zbiorów i urządzenia mieszkalnego często zupełnie nie lub niedostatecznie ubezpieczonych. A cóż mówić o nędzy już nie poszczególnej rodziny, dotkniętej takim nieszczęściem, ale całej spalonej wsi. Ile w następstwie swem taki pożar rodzi nędzy, chorób i daje się we znaki dotkniętym długie lata.

To też pierwszy ten krok Ministerstwa Robót Publicznych i Spraw Wewnętrznych należy powitać z uznaniem. Zakaz krycia dachów słomą lub drzewem może uchronić nietylko samego właściciela, ale i sąsiadów od pożarów. Jednak nie wystarczy ograniczyć się tylko do budynków nowych. Koniecznym jest zredukować niebezpieczeństwo pożarów także dla gospodarstw i budynków już istniejących. Proponowaliśmy już, aby wsie przeprowadzały systematycznie zamianę kryć dachów ze słomianych lub drewnianych na twarde. Mianowicie, aby uniemożliwić spalenie się całej wsi, należałoby przedewszystkiem zamianę tę zastosować do środka wsi. Pas jedno— lub dwurzędowy budynków twarzo krytych rozdzieliłby wieś na dwie połowy tak, że pożar w jednej części nie mógłby się przenieść na drugą, która w razie zniszczenia tamtej dałaby pogorzelncom przytułek i pierwszą pomoc. Później w ten sam sposób możnaby wieś podzielić na dalsze części aż do zupełnej zamiany kryć miękkich na twarde, z czego będzie i ta korzyść, że uciążliwe dla rolnictwa składki ubezpieczenia ogniowego zredukuje się do $\frac{1}{3}$. Tylko tak systematycznie przeprowadzona zamiana kryć dachów w Polsce może zredukować klęskę strat pożarowych do nieuniknionego minimum i uratować co rok stumiljonowe sumy majątku narodowego. Tu jednak inicjatywa Państwa musi znaleźć zrozumienie i poparcie innych czynników. Obok instytucji Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych, zainteresowanego w pierwszym rzędzie, związki komunalne oraz zarządy gmin powinny się sprawą tą zająć. Wszak egzystencja ich zależna jest od powodzenia lub niepowodzenia gmin. Katastrofa pożarowa uderza także w nie i dlatego podwójnym obowiązkiem ich jest zawczasu katastrofie takiej przeciwdziałać. Również organizacje rolnicze nieraz poważnie zaangażowane w gospodarstwach rolnych, powinny zagadnieniu temu poświęcić więcej uwagi. Na twarde krycie dachów używa się nietylko t. zw. dachówki, lecz również, i to w coraz większym stopniu, zwłaszcza tam, gdzie nie ma tej dachówki pod ręką—popularnej już dziś blachy żelaznej ocynkowanej, wyrabianej w Polsce. Większe zużycie tej blachy przyczyni się do zmniejszenia bezrobocia w naszych obwodach przemysłowych, a tem samem także do zwiększenia konsumpcji produktów rolnych w tychże obwodach przemysłowych. Zatem zamierzony zakaz krycia dachów słomą krajowi naszemu oddać może wielkie korzyści, jednakże tylko wtenczas, jeżeli równoległe pójdzie wyżej określona akcja systematycznej zamiany pokrycia miękkiego na twarde przy zabudowaniach już istniejących.

CZASOPISMA NADEŚLANE

Prof. Inż. R. Dawidowski. „Tabele do obliczeń pieców kafłowych i gazowych a zarazem tablice pomocnicze do obliczania centralnych ogrzewań”. Nakład Biblioteki Akademii Górniczej w Krakowie, 1930.

„Architekt” Organ Związku Architektów Województwa Krakowskiego. Zeszyt 5—6 poświęcony nowym wnętrzom Wawelu. „L'Architecte”, Nr. 7, Paryż. Zeszyt poświęcony budown. francuskiemu — wille. Stadjon i pływania w Norymberdze.

„Das Neue Frankfurt”, miesięcznik poświęcony sprawom nowych ukształtowań kultury, zeszyt 8, Frankfurt n/M., zeszyt pośw. propagand. filmom rosyjskim „Turksib” i filmowi prop. elektryfikację i budown. wodne Dniepru. Holend. film „Züdersee”.

„Architettura e Arti Decorative”, miesięcznik poświęcony przeglądowi sztuki i historii sztuki, wydawany przez Italski Narodowy Syndykat Architektów, Milano-Roma, rok wydawn. IX-y.

„Der Baumeister” Nr. 8 „Budownictwo mieszkalne szwajcarskie (Zürich). Meble proj. M. Hoene. Domy mieszkalne w Berlin-Stieglitz. Nowe wnętrza Red. „Semaine de Paris” czasop. wydaw. w trzech językach spec. dla cudzoziemców. Film „Miasto Przyszłości” — M. v. Goldberg i Erich Kotzer. Budown. przem. w Holandji i Szwecji.

„Technik Lubelski” Nr. 5/6, Org. Stow. Techn. Woj. Lub., Lublin. Zeszyt poświęcony budown. spółdzielcz. w Lublinie oraz projekt. finansowania budown. mieszkalnego.

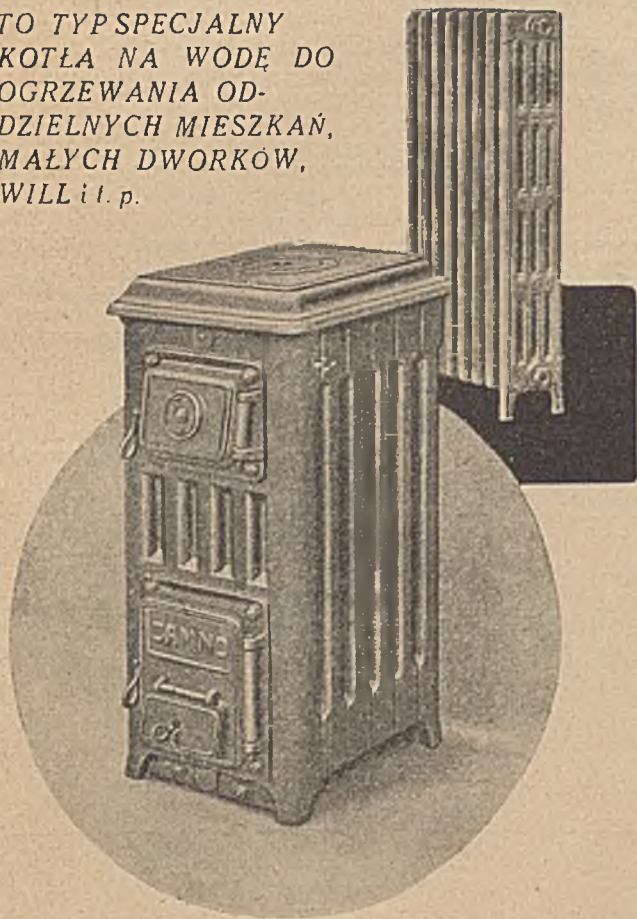
„Hutnik” Organ. Związku Polskich Hut Żelaznych, zeszyt Nr. 8.

ROBOTY BUDOWLANE WYKONANE PRZEZ FIRMĘ „ORŁOROG”

„ORŁOROG” dawn. Orłowski, Rogowicz i S-ka, Fabryka mat. izolacyjnych i budowlanych w Warszawie. Wykaz ważniejszych robót izolacji i krycia dachów i tarasów Bituminą i Aquisolem: Tarasy Zamku Król. w Warszawie, Taras Sejmu Rzplitej, Dachy-Tarasy Domu Posłów, Wiadukt Węzła Warsz., Budynki Tramwajów Miejskich, Cegielnia Miejska w Warszawie, Piekarnia Miejska w Warszawie, Polska Wytw. Papier. Wart. S. A., S. A. Lilpop, Rau i Loewenstein, Bracia Naef — Fabryka Jedwabiu, Gmachy Prasy Polskiej S. A. (Kurjer Czerwony), Fabr. Czekolady E. Wedel, Osiedle Artyst. Plastyków Żoliborz, Muzeum Pedagogiczne, I Miejska Szkoła Rękodzielnicza, C. W. S. M. S. Wojsk., Przystań wośl. urzęd. państw. „Zjednoczenie”, Polski Nabiał S. A., Dom Opieki, Szkoła Miejska Powszechna przy ul. Zakroczymskiej, Szkoła Powszechna przy ul. Otwockiej, Gimnazjum Miejskie przy ul. Rozbrat, Gmach Tow. „Ruch”, gmach Wyższej Szkoły Handlowej, gmach Dyrekcji Lasów Państw., gmach Polskiej Akc. Spółki Telefonicznej, domy Funduszu Kwaterunk. na Pradze, dom WP. Bogdanowicza Al. Ujazd., Szkoła Podchorążych inżynierji, gmach Riunione Adriatica di Sicurtia w Warszawie, Pawilon Przemysłu Budowl. na P. W. K., magazyny Portowe w Oksywji (Gdynia), Państw. Wytw. Uzbrojenia w Skarżysku, fabryka ultramaryny Setzer i Werner, gmach Poczty w Łowiczu, Dom Żołnierza w Lublinie, Sanatorium Uniw. Jag. w Zakopanem, Domy Oficerskie w Kowlu, Sejmik w Równem, gmach Urzędu Ziemi. w Równem, Pałac Reprezentacyjny w Wilnie, Trybuna Łódz. Tow. Wyc. Kon. w Rudzie Pabjanickiej, Magistrat m. Sarny, Pawilony Kolonji Letn. w Otwocku, Elekrownia Łódzka, Pawilony Kolonji Dziecięcej w Busku, Tarasy Pałacu JWPana Hr. Raczyńskiego w Złotym Potoku, Tow. Ulen et Co., Wodociągi w Zgierzu, Zakłady S. A. Fosforyty Rachowskie w Anopolu, domy Fund. Kwaterunk. w Warszawie i Łodzi i w. in.

KOCIOŁ STREBEL-CAMINO

TO TYP SPECJALNY
KOTŁA NA WODĘ DO
OGRZEWANIA OD-
DZIELNYCH MIESZKAŃ,
MAŁYCH DWORKÓW,
WILL i t. p.

Radjator JJIV i kociołek „Camino”, wykonane w Zakł.
Tow. Akc. John w Łodzi.

Jest rzeczą powszechnie znaną i bezsporną, że wygodnie, tanio i higienicznie ogrzać można mieszkanie wyłącznie za pomocą centralnego ogrzewania.

Przy powszechnem jednakże stosowaniu praktycznym centralnego ogrzewania ujawniły się pewne cechy, nie dla wszystkich dogodnie, które łatwo mogą ulec zmianie.

A więc nie dla każdego jest wygodne, by miarkowanie temperatury, zużywanie większej lub mniejszej ilości opału, wreszcie rozrachunek za opał uskuteczniane były poza osobistym mieszkaniem.

I dlatego należy dostosować centralne ogrzewanie do oddzielnych mieszkań w dużych domach, will, garaży i t. p.

Ten system ogrzewania wszedł w powszechne użycie w ostatnich czasach w całej Zachodniej Europie, a szczególnie w Niemczech, a okazawszy się praktycznym, rokrocznie powiększa liczbę swoich zwolenników.

Celowi temu u nas odpowiada całkowicie typ kotła „Camino”, który został zbudowany według ogólnych zasad Oryginalnych kotłów Strelbel'a. Kocioł ten jest przeznaczony dla wodnego ogrzewania, jako higieniczniejszego w pomieszczeniach miesz-

kalnych, przyczem jednakże zwykle powolniejsze wzrastanie temperatury przy ogrzewaniu wodnym jest znacznie przyspieszone wskutek zmniejszenia w kotle tym do minimum zawartości wody przy zachowaniu jednakże trwałości oraz pewności działania.

Wogóle w kotłach „Camino” zachowały się w pełnej mierze dodatnie cechy Oryginalnych kotłów Strelbel'a, które zdobyły im tak wybitny i zupełnie zasłużony rozgłos, a mianowicie:

1) Kocioł „Camino” składa się z oddzielnych członów, łączonych zapomocą ściśle dopasowanych złączek. Człony te są całkowicie wymienne, wskutek czego można zawsze zamienić zużyty lub pęknięty człon na nowy. Można też powiększać kocioł lub zmniejszać, dodając, względnie odejmując odpowiednią ilość członów.

W kotłach innych systemów w Polsce dla niewielkich pomieszczeń niema podziału na człony, z tego powodu wymiennność poszczególnych części jest wysoce iluzoryczna, powiększenie kotła w razie potrzeby znacznie utrudnione.

2) Ruszt kotła stanowi jedną całość z członem, jest chłodzony wodą, obiegającą kocioł, co znakomicie wpływa na trwałość.

3) Na skutek całkowitej możliwości miarkowania dopływu powietrza oraz odlotu spalin nie powoduje trudności ustalenia temperatury w pomieszczeniu na dłuższy okres czasu.

4) Estetyczna forma kotła tego umożliwia postawienie go w każdym pokoju, względnie w hallu, gdzie zajmuje znacznie mniej miejsca, niż piec kaflowy.

5) Łatwość i prostota obsługi umożliwia zakładanie tej instalacji w każdym literalnie mieszkaniu, nie wymagając przy obsłudze większej znajomości rzeczy, aniżeli przy zwykłym piecu kaflowym.

Dla sprawnego działania całości i instalacji konieczne jest, aby i radjatory miały możliwie dużą powierzchnię ogrzewalną, były wykonane z wyborowego żeliwa, odpowiednio wypróbowane oraz dopasowane. Te wszystkie cechy, a także piękną estetyczną formę mają radjatory, które w krótkim czasie pozyskały sobie ogólne uznanie odbiorców, a mianowicie: dwusłupkowe radjatory typu JJII, oraz czterosłupkowe typu JJIV.

Całość wraz z radjatorami, jak zawsze zresztą przy centralnym ogrzewaniu, zajmuje mało miejsca, nie daje dymu, ani czadu, pozwala utrzymać mieszkanie we wzorowej czystości.

Ogrzewanie zapomocą kotłów „Camino” może dotrzeć do najdalszego zakątka kraju bez obawy o trudności obsługi, ze-psucie się instalacji i t. p.

Powiedzieć to można jednakże tylko o kotłach „Camino”, budowanych na ogólnych zasadach Oryginalnych kotłów Strelbel'a, a mianowicie:

1) materiał jest skrupulatnie badany,

2) człony, każdy oddzielnie, podlegają próbom pod ciśnieniem hydraulicznym do 6 atm.,

3) całkowicie zmontowany kocioł podlega tymże próbom,

4) oddzielne człony są wymienne, a złożenie kotła nie przedstawia żadnej trudności. Tylko tak wykonany kocioł może być bez ryzyka wysyłany do najodleglejszych miejscowości i pracować tam przy prawidłowej obsłudze szereg lat bez poprawek i zmian.

SPROSTOWANIE

Niniejszem prostujemy ogłoszenie, podane w nrze 4/5 „Architektury i Budownictwa“. Rozbudowę Centrali Banku Polskiego w Warszawie, budowę gmachu domu mieszkalnego dla urzędników w Inowrocławiu, roboty wewnętrzne przy wykończeniu domu mieszkalnego przy ul.

Flory w Warszawie

WYKONAŁA FIRMA

przedsiębiorstwo budowlane

T. Zamojski, W. Wojnarowski i S-ka.

WILGOĆ W BUDOWLACH

usuwa racjonalnie tylko

f. „GUDRONIT”

WŁ. CISZEWSKI

WARSZAWA

Krak. Przedmieście 17, tel. 11-45, 150-45.

SZANOWNYCH

PRENUMERATORÓW

PROSIMY O WPLACENIE PRENUMERATY ZALEGŁEJ I NA ROK BIEŻĄCY

„ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO”

ADMINISTRACJA

BUCHALTER - FINANSISTA, długoletnia praca w biurach budowlanych, wszechstronna znajomość ustaw podatkowych—zmieni posadę, ewentualnie przyjmie pracę dorywczą, na godziny. Może się również podjąć uporządkowania spraw podatkowych, wyrobienia szybko zaległości, zaprowadzenia ksiąg buchalteryjnych ściśle wg. wymagań władz skarbowych. W razie potrzeby złożę kilka tysięcy złotych kaucji.

Poważne referencje, chlubne świadectwa i listy dziękczynne.

Łaskawe oferty pod „RUTYNA” do red. „Architektury i Budownictwa”, Wspólna 40.

PRZETARG Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Poznaniu zwraca uwagę na mający się odbyć w dniu 3 października 1930 r. przetarg publiczny na dokończenie budowy domu administracyjnego dla Głównych Warsztatów na stacji Poznań. Szczegóły przetargu ogłoszone w Monitorze Polskim Nr 202-10 2 września 1930 r.

Dyrektor Kolei Państwowych
(—) wz. Inż. KRZYŻANOWSKI

NAJLEPSZE POKRYCIE DACHÓW
BITUMINA WYŁĄCZNI WYTWÓRCY
FABRYKA PRZEMYSŁOWE „ORŁOROG”
DAWNIEJ ORŁOWIKI, ROGOWICZ I S-KA
WARSZAWA KRÓLEWKA 8. TEL. 101-93

IZOLACJE

CIEPŁO-
I ZIMNOCHRONNE
APARATÓW, RUR,
ŚCIAN I SUFITÓW
FABRYKA IZOLACJI KORKOWEJ
„ORŁOROG”

DAWNIEJ
ORŁOWSKI, ROGOWICZ I S-KA
WARSZAWA
KRÓLEWKA 8. TEL. 101-93

AQVISOL
CHRONI OD WILGOCI
FUNDAMENTY, ŚCIANY, TARASY
WYŁĄCZNI WYTWÓRCY
FABRYKA PRZEMYSŁOWE „ORŁOROG”
WARSZAWA KRÓLEWKA 8. TEL. 101-93

PRZEMYSŁ BUDOWLANY I TECHNICZNY

Aluminiowe wyroby

Warszawa

PIERWSZA W KRAJU FABRYKA WYROBÓW ALUMINIOWYCH
JANA KOTLIŃSKIEGO
Warszawa, Fałęcka 11/13 tel. 409-30
Nagrodzona medalami w kraju i zagranicą.

Armatury elektryczne

Warszawa

BRACIA BORKOWSCY
ZAKŁADY ELEKTROTECHNICZNE — SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, Jerozolimska Nr. 6, tel. 42-79, 84-66, 2-98.

TOWARZYSTWO ELEKTRYCZNE
„K A N D E M” Sp. z ogr. odp.
Warszawa, ul. Miodowa Nr. 7, telefon 288-29.

„A. MARCINIAK”
Spółka Akcyjna
WARSZAWA, ul. Złota 49. Telefon 260-76 i 260-06.

Armatura dla Techniki Sanitarnej

Warszawa

BIURO TECHNICZNO-HANDLOWE
JANCZEWSKI i FREYMARK
Warszawa, Mokotowska 49. Telefon 510-54.

Asfalty

Katowice

„TERMAK”
Towarzystwo Budowy Dróg Smołowcowych Sp. z o. o.
Katowice Ks. Damrota 10 tel. 12-53 i 30-53

Lwów

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Krycia Dachów
FRANCISZEK ŚWIEŻY
LWÓW, ul. Na Blonie 50.

Lódź

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Dekarsko-Blacharskich
T. WAGNER i M. JAGIEŁŁO
Lódź, Kruca 35. Telefon 142-22.

W. WOJCIECHOWSKI
Lódź, Kilińskiego 172, tel. 120-50
Brokowanie, asfaltowanie i betonowanie nawierzchni — Wyroby cementowe
Jedyna w Polsce Mechaniczna Wytw. Płyt Chodnikowych

Warszawa

Bezparafinowe Asfalty Krajowe i Zagraniczne
„FELŻYTYN i TROCAL” Sp. Przem.-Handl. z o. o.
Warszawa, Marszałkowska 86, tel. 318-48.

POLSKIE TOWARZYSTWO ASFALTOWE
SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, Wilcza 23, tel. 438-47.

POLSKA FABRYKA EKSTRAKTÓW GARBARSKICH
WARSZAWA Spółka Akcyjna Telef. 319-51
Smocza 43 DZIAŁ ASFALTÓW 123-57, 224-28
WYŁĄCZNA SPRZEDAŻ ASFALTÓW
MEKSFALT i SPRAMEX

FABRYKA ASFALTU I TEKSTURY SMOŁOWCOWEJ
J. SIECZKO i L. BALINGER
Warszawa, ul. Zwrotnicza 4-6, tel. 41-51

Asfalty

Warszawa

ASFALTY
JAN ANDRZEJ WRABLIK
WARSZAWA, KAROLKOWA 86, TEL. 534-57

STANISŁAW COHN
Warszawa, Senatorska 36, tel. 41-61, 41-62, adr. teleg. „Stakon”
Wylączna sprzedaż na Polskę asfaltu rodzimego
TRINIDAD EPURÉ

Atelje Fotograficzne

Warszawa

FOT. TECHNICZNO BUDOWLANY
A. SITKOWSKI
Warszawa, ul. Szpitalna 12, Telefon 202-60
Wykonujemy wszelkie zdjęcia fotogr. w zakresie budownictwa

Betoniarki

Warszawa

RZEWUSKI i S-ka
Spółka Akcyjna
Warszawa, ul. Ordynacka 7. Tel. 28-95 i 28-17.

Betonowe wyroby

Jarosław

MIECZYŚLAW OKOŃ — Zakłady Przemysłowe
Jarosław, ul. Kraszewskiego 157, tel. 6. Telegramy „Okoń Jarosław”
Fabryka Dachówek, Cementowych, WYROBÓW Beton., Składy Mater. Bud.

Lublin-Bronowice

FABRYKA WYROBÓW BETONOWYCH
STEFAN CYBULSKI
Lublin-Bronowice, ul. Łęczyńska 44, Telefon 25.

Lódź

W. WOJCIECHOWSKI
Lódź, Kilińskiego 172. Tel. 120-50.
Podłogi ksyloolitowe i „Lastrico”, stopnie mozaik. Żelbet. rury cement.

Warszawa

Wytwórnia WYROBÓW Betonowych „GOLKÓW”
HENRYK GOŁOGÓWSKI
WARSZAWA, AL. JEROZOLIMSKA 21 TELEFON 219-74

EDMUND SZMIDT
WYTWÓRNIA WYROBÓW
BETONOWYCH i KSYLOLITOWYCH
Warszawa, ul. Grójecka 56. Tel. 328-39.

Przedsiębiorstwo Robót Betonowych i Mozaikowych
„SZTUCZNY MARMUR” Z. Kakietek i D. Gawalkiewicz
Spółka z ogr. odp.
Warszawa, Górczewska 23. Telefon 146-48.

Bitumina

Warszawa

„ORŁOROG”
dawniej ORŁOWSKI, ROGOWICZ i S-ka, Sp. z o. o.
Warszawa, Królewska 8, Tel. 101-23 i 147-78.
Wylączni wytwórcy pat. Bituminy do krycia dachów i izolacji.

Biura Architektoniczne

Bydgoszcz

EDMUND PITAK — Architekt-budowniczy
Bydgoszcz, ul. Zduny 18, Tel. 353.
Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane

Łódź

BIURO ARCHITEKTONICZNE
Inż. ADOLF GOLDBERG
Łódź, ul. Andrzeja 11, tel. 1.15-98.

Tarnów

Biuro Architektoniczne i Budowlane
Inż. Arch. EDWARDA OKONIA
TARNÓW, Przechodnia Chyszowskiej 1:6, 1 p. Telefon Nr. 236

Biura Inżynierskie

Warszawa

WŁADYSŁAW GALL
Inżynier dyplomowany
Warszawa, ulica Krucza Nr. 40. Tel. 164-16.

Biuro Inżyniersko - Budowlane
KAROLA SZTOLCMAŃ
WARSZAWA Pl. Napoleona 1 m. 17. Tel. 431-26, 338-38

Biura Techniczne

Kraków

BIURO TECHNICZNE
Inż. JÓZEF WEINGRÜN
Kraków, pl. Groble 19. Telefon 21-45.

Poznań

Biuro Techniczno - Budowlane
ROMAN MATUSZEWSKI Arch. Bud.
POZNAŃ, ALEJE MARCINKOWSKIEGO 14, TEL. 12-32

Blachy Cynkowe

Warszawa

Przedstaw. Zjednocz. Polskich Walcowni Blachy Cynk.
HERMAN MEYER
WARSZAWA, TRAUOGUTTA 2, TELEFON 1-84 i 3-84

Blacha żelazna cynkowana

Będzin

POLSKIE ZAKŁADY PRZEMYSŁU CYNKOWEGO
Spółka Akcyjna w Będzinie

Warszawa

CYNKOWNIA WARSZAWSKA
(właśc. Inż. T. Rapacki i Z. Święcicki)
WARSZAWA, BODUENA 3 TEL. 52-07, 442-62, 52-77 i 53-07

Blacharskie Zakłady

Łódź

ZAKŁAD DEKARSKO-BLACHARSKI
JÓZEF KERNER
Łódź, Radwańska 56. Telefon 153-27.

Zakłady Blacharskie W. PIEHLER
Łódź, Radwańska 24, tel. 157-39
URZĄDZENIA WNĘTRZ I GALANTERJE

Blacharskie Zakłady

Warszawa

Zakłady Mechaniczne Wyrobów Blacharskich
LUDWIK BALIŃSKI i LEON PIUTOWSKI Sp. z o. o.
Warszawa, Poznańska 11, Tel. 7-86.

Zakład Blacharski
M. CHREMPIŃSKI
Warszawa Marszałkowska 71 Tel. 160-72

Zakład Blacharski
ROMUALD DĄBROWSKI
Warszawa Bednarska 23 Tel. 328-82

ZAKŁADY BLACHARSKIE „GRYFF”
Właśc. Aleksander Jurewicz
Warszawa Piękna 30 Tel. 235-56

B-cia KIERZKOWSCY
Warszawa, Pańska 3. Tel. 249-64.
Wykonują wszelkie roboty, w zakres blacharstwa wchodzące

Zakład Blacharsko-Architektoniczny
WŁADYSŁAWA MICHAŁSKIEGO
WARSZAWA. Solec 68, Biuro: Solec 77, Tel. 209-84.

Fabryka Wyrobów Blacharskich
J. SEROCZYŃSKI
Warszawa, Marszałkowska 11/13. tel. 257-95

Zakład Blacharsko-Ornamentacyjny
JULJANA TRZECIECKIEGO
Warszawa (mieszkanie) Chłodna 18 — (zakład) Leszno 61, tel. 168-61

Blacharskie Zakłady i Wyroby Metalowe

Warszawa

Zakład Blacharski i Wyrobów Metalowych
KAZIMIERZ SOBOCIŃSKI
Warszawa, Marjensztadt 6 róg Dobrej, telef. 174-24

Blaszane wyroby

Warszawa

B. LEHMAN
Wytwórnia Wyrobów Blaszanych
WARSZAWA, MŁYNARSKA 23, TEL. 268-21. P. K. O. 12578

Brukarstwo

Poznań

JÓZEF JÓZWIĄK, mistrz brukarski
Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich
Poznań, ul. Górna Wilda 47. Telefon 56-04.
Wykonują wszelkie prace brukarskie, ziemne i kanalizacyjne
Dostawa wszelkiego rodzaju materiałów brukowych i żwiru z własnej
zwałowni.

Warszawa

ZRZESZENIE BRUKARZY Z. O. O.
Warszawa, ul. Solec 20B, telefon 45-99.
Wytwórnia płyt betonowych i rur do kanal. telefonicznej.
Wszelkie roboty brukarskie. Układanie kabli elektrycznych.

Budowlane Konstrukcje

Warszawa

POLSKA FABRYKA SIATKI JEDNOLITEJ
Hr. ST. LEDÓCHOWSKI, Sp. Akc.
Warszawa, ul. Przemysłowa 24 Telefon 72-35

Budowlane Maszyny

Kraków

BETONIARKI, WAPNIARKI, WYCIĄGI I WJNDY
 Biuro Techniczne Inż. JÓZEF WEINGRÜN
 Kraków Pl. Groble 19 Telefon 21-45

Budowlane Materjały

Gdynia

FABRYKA PAPY DACHOWEJ—STAROGARD
 Tow. z ogr. por. ODDZIAŁ w GDYNI
 SKŁADNICA ŻELAZA I MATERJAŁÓW BUDOWLANYCH

Katowice

ROBERT STREIT
 Hurtownia MateriałóW Budowlanych
 Katowice Mickiewicza 19 Tel. 21-92 i 22-92.

Kraków

Parowa Fabryka Papy Dachowej i Płyt Izolacyjnych
 JAN GODZICKI i S-ka
 Kraków Dietłowska 28 Tel. 11-69.

EMIL SILBERBACH
 KRAKÓW, ul. Wielopole 15, tel. 141.
 Wyroby betonowe, Dyle gipsowe, Roboty asfaltowe. Posadzka, Papa.

Warszawa

Inż. S.T. MARUSZEWSKI i S-ka
 WARSZAWA, HOŻA 38. TEL. 159-22 i 277-22

Biuro Techniczno-Handlowe „STAMAT”
 Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
 Warszawa. Nowy-Świat 3. Telefon 245-89 i 96-36.

Wolska Centrala ArtykułóW Budowlanych Sp. z ogr. odp.
 Warszawa, Wolska 68. Telefon 132-41, 311-03.
 WAPNO, CEMENT, GIPS, TRZCINA, CEGŁA i t. d.

Budowlane Okucia

Warszawa

Fabryka OkucóW Budowlanych i Odlewnia Metali
 Inż. K. DOBROWOLSKI i S-ka Sp. z o. o.
 Warszawa-Praga Krowia 6/8 Telefon 4-79

FABRYKA OKUCÓW BUDOWLANYCH
 BRACIA LUBERT Sp. Akc.
 Warszawa, Złota 34, Tel. 47-35 i 90-10.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materjały

Będzin

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
 GUSTAW WEINZIEHER
 BĘDZIN Małachowskiego 31 Telefon 4-41

Bydgoszcz

Przedsiębiorstwo Budowlane
 ANTONI JAWORSKI Budowniczy
 BYDGOSZCZ Promenada 8 Tel. 650.

Gdynia

N. KALINOWSKI i SYN
 Przedsiębiorstwo Budowlane Sp. z O. O.
 Gdynia, Skwer Kościuszki, Tel. 1829. Gdańsk, Langgarten 79, Tel. 25787.

Inż. K. KRZYŻANOWSKI i S-ka
 Przedsiębiorstwo Budowlane
 GDYNIA ul. ŚWIĘTOJĄNSKA Tel. 11-25.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materjały

Gdynia

Przedsiębiorstwo Budowlane
 NOWOSIELSKI BAZYLI
 GDYNIA — ul. PORTOWA.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
 F. SKĄPSKI i S-ka Inżynierowie — Sp. Akc.
 GDYNIA, ul. PORTOWA.

Inowrocław

Franciszek DZWIKOWSKI arch.
 Przedsiębiorstwo Budowlane
 Inowrocław Dworcowa 29 Telefon 398.

Katowice

T. WAWRZIK budowniczy
 Katowice Jagiellońska 36 Tel. 24-11.

Kielce

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
 LEOPOLD GRIMM
 Kielce ul. Lipowa 16a. Telefon 419.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
 JERZY SASKI

KIELCE ul. Sienkiewicza 57. Telefon 490.

Kraków

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
 B. BIRKENFELD i J. SILBERSTEIN Arch. U. B.
 KRAKÓW MIKOŁAJSKA 6. Tel. 2967.

Kraków

DYPLOMOWANI ARCHITEKCI
 Inż. Stanisław Filipkiewicz i inż. Juliusz Kolarzowski
 KRAKÓW RYNEK GŁ. 6 Tel. 46-86.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY I ROBÓT ŻELBETOWYCH
 JÓZEF KACZMARCZYK Budowniczy
 Kraków. Rynek Gł. 34. Telefon 42-32.

INŻ. STEFAN POLAŃSKI
 Autoryzowany inż. cywilny, konc. budowniczy
 Zaprzysiężony biegły sądowy
 Kraków, ul. Wielopole 15. Telefon 0085.

Przedsiębiorstwo Robót Żelbetowych
 Inż. HENRYK RITTERMAN rząd. upow. inż. cyw. i bud.
 Kraków. Aleja Krasińskiego 10, tel. 42-68.

Przedsiębiorstwo dla Budowli Żelbetowych
 E. UDESKI i S-ka
 Kraków, Al. Stowackiego 60, tel. 12-68.

Lublin

Biuro Budowlane, Kanalizacyjne, Centr. Ogrzew. i Handl.
 „ARCHITEKT”
 Sp. z ogr. odp. w Lublinie, Zamojska 4, tel. 2-47.

Rok założenia 1900
 PRZEDSTAWICIELSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE
 W. SZCZEPAŃSKI I S. ORŁOWSKI
 Lublin, Krakowskie Przedmieście 36, tel. 219

Lwów

Inż. Arch. KALIKST KRZYŻANOWSKI
 Lwów, Kochanowskiego 38. Tel. 7-01.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Lwów

STEFAN PISARSKI i KAZIMIERZ ŚLABICKI
Przedsiębiorstwo Budowlane

LWÓW

Ul. Chorążczyzna 11a.

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT INŻYNIERSKO-ARCHITEKTON.
Inż. WŁAD. SZCZEK rządowo upoważ. do prowadzenia robót budowlan.
LWÓW, NOWY-SWIAT 20

Łódź

Przedsiębiorstwo Budowlane, Biuro Konstrukcyjne i Roboty Żelbetowe
FLORJAŃSKI i BARCZ
ŁÓDŹ, Biuro: Wólczańska 89 tel. 1.46-80. Skład: Nowogrodzka 27

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
„KONSTRUKTOR”
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Łódź, Al. Kościuszki Nr. 1. Telefon 60-28.

GUSTAW SIMM
Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane
Łódź, Radwańska 51. Telefon 128-24.

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT BUDOWLANYCH
CH. I. TYLLER Spadkobiercy
Łódź, Tramwajowa 11. Tel. 1.14-79.

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych i Kanalizacyjnych
I. TYLLER
Łódź, Trębacka 18. Tel. 1.62-09 i 1.71-38.

Pabjanice

EDWARD HANS
Przedsiębiorca Budowlany
Pabjanice, ul. św. Jana Nr. 17.

Przedsiębiorca Budowlany
JÓZEF STANÓ
Pabjanice, ul. Moniuszki 29, Tel. 2-21.

Poznań

Przedsiębiorstwo Budowlane i Fabryka Obróbki Drzewa
BAKOWSKI i SMOLIBOWSKI
Poznań, ul. Niska 32. Tel. 6074

FRANCISZEK BRZEZIŃSKI
ARCHITEKT-BUDOWNICZY
Poznań, ul. Orzeszkowej 7. Tel. 6252.

BOLESŁAW DANECKI Arch. Bud.
Przedsiębiorstwo Robót Budowlano-Inżynieryjnych
Poznań, Brama Dębińska, tel. 58-83 i 70-27.

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych
DOMERACKI JAN Budowniczy
Poznań, Waly Jagielly 4/6, tel. 16-67.

M. HOFFMANN I S-ka
Przedsiębiorstwo robót naziemnych, podziemnych i żelbetowych
Fabryka wyrobów cementowych
Poznań, Górna Wilda 134a.

J. KLATKIEWICZ
BUDOWNICZY
POZNAŃ ul. SIEROCA 3/4 TELEFON 32-81

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Poznań

Przedsięb. robót budowl.-inż. i Fabryka wyrobów drzewnych
CZESŁAW LEITGEBER architekt
P O Z N A Ń NARAMOWICKA 25 TELEFON 50-81

P. ŁABUZIŃSKI
architekt-budowniczy
Poznań, Wierzbicice 10. II Tel. 51-62.

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
LUDWIK MICHAŁSKI Budowniczy
Poznań, Waly Kazimierza Wielkiego 11, tel. 28-97.

EDMUND RYCHLIŃKI
B U D O W N I C Z Y
P O Z N A Ń U L. SKRYTA 7 TELEFON 64-84

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT BUDOWL. i INŻYNIERSKICH
ZYGMUNT SCHNOTALE arch. dypl. i budowl.
Poznań, Strzelecka 33, tel. 1868 – Toruń, Piastowska 7, tel. 552.

K. SOWIŃSKI BUDOWNICZY
POZNAŃ, ul. FR. RATAJCZAKA 37, TELEFON 38-41

WŁADYSŁAW SZMYT ARCHITEKT-
BUDOWNICZY
Przedsiębiorstwo robót budowlano-inżynieryjnych
Poznań, ul. Prusa 19. Telefon 6897.

STANISŁAW SZULCZEWSKI
BUDOWNICZY
Poznań, ul. Bóżnicza 14, Telefon 10-68.

CZESŁAW SZYPERSKI Budowniczy
Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych
Poznań, Słowackiego 10. Telefon 61-64.

STANISŁAW TRAWCZYŃSKI Budowniczy
Żelbetony, własne kafary 1000-1650-2000 kg.
Specjalność: stupy oświetleniowe żelbetowe.
Poznań, Sw. Jerzego 7/13, tel. 10-08.

WŁADYSŁAW URBANIAK budown.
Przedsięb. Robót Inżynieryjnych. Tartak parowy. Fabr. wyrob. z drzewa
Poznań, Droga Dębińska 10, tel. 33 54.

Sosnowiec

A. JĘDRZEJEWSKI
Przedsiębiorstwo Robót Budowl. i Komunikac. Sp. z o. o.
Sosnowiec ul. Piłsudskiego 28 Tel. 8-70.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
LUFT i S-ka
Sosnowiec, ----- ul. Jasna 8.

„ROBOTS UNIVERSAL”
Biuro Inż. Budowlane i Techniczno-Handlowe
Sosnowiec ul. Piłsudskiego 8 Tel. 6-37

Tarnopol

Przedsiębiorstwo Budowlane
WILHELM SCHACHTER i MAKS SCHAFFKOPF Archit.
Tarnopol, Piłsudskiego 18, Telefon 178 i 158.

Toruń

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
Inż. J. DRECKI
TORUŃ Stary Rynek 20 Telefon 801.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Warszawa

Pierwsza w Kraju Fabryka Gipsu p. f. „ALABASTER”
Założona w roku 1873.
właściciel inż. BRONISŁAW PLEBIŃSKI
Warszawa, ul. Czernałkowska 156 (dom własny) tel. 13-40

Przedsiębiorstwo Budowlane i Przemysłowo-Handlowe
„ALWA” wł. inż. A. Wachniewski
Biuro: Hoża 30, tel. 332-41. Skład i wytwórnia: Grochowska 42, tel. 207-27

BIURO TECHNICZNO-BUDOWLANE
J. BANASIAK i T. KASPERSKI
Warszawa, Emilji Plater 35 Tel. 448-27

Inż. Franciszek Wiceniński-Ska
Spółka Budowlana „BETON ARME”
Warszawa Nlecała 4 Tel. 191-63

Biuro Inżynierijno - Budowlane BOBROWSKI i S-ka Inż.
Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Rakowiecka 9, Telefon 94-18.

Przedsiębiorstwo Techniczno-Budowlane
M. BIAŁOBRZESKI i J. HILDT
Warszawa, Miedziana 8. Telefon 183-71.

Przedsiębiorstwo Budowlane
ADAM IG. BROMKE i SYN
Warszawa, ul. Grójecka 45 m. 23, telefon 56-23 i 112-28

„BUDOWNICTWO i PRZEMYSŁ”
Polska Spółka Udziałowa
WARSZAWA ŚNIADECKICH 6

„BUDEX”
Budowlano-Eksportowa Sp. Akc.
Warszawa, Krak. Przedm. 9 Tel. 123-47

TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
„BUDOPOL” Sp. z ogr. odp.
Dyrekcja—Warszawa, Kredytowa 6, tel. 331-71

Biuro Inż.-Bud. A. CZEŻOWSKI i E. STRUG Inżynierowie
Warszawa, Bracka 6, m. 14
Budowa miejskiej Szkoły Rękodzielniczej, róg Narbuta i Kazimierzowskiej
Tel. 65-19.

Biuro Budowlane
T. CZOSNOWSKI i S-ka
Warszawa, ul. Ceglana Nr. 5. Telefon 5-82 i 5-80

PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
Inż. I. Domański, J. Wiszczor i S-ka, Sp. z o. o.
Warszawa, Wspólna 32. Telefon 331-00.

WŁADYSŁAW DUDZIŃSKI
BUDOWNICZY
WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 46, TEL. 253-22.

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
Inż. K. FELIŃSKI
Warszawa, Marszałkowska 36. Telefon 131-47.

Przedsiębiorstwo Budowlane
K. FELTNER i W. RYCZYWOLSKI
WARSZAWA, MOKOTOWSKA 7, Tel. 49-90 i 222-77.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Warszawa

MAKSYMILJAN GARSTECKI Budowniczy
POZNAŃ, Droga Dębińska 3.
Biuro w Warszawie, Wierzbowa 6, Telefon 295-61.

GÓRNOŚLĄSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE
DLA BUDOWLI PRZEMYSŁOWYCH
EKSPozytura w WARSZAWIE, UL. ŻŁOTA 21, TEL. 155-75

Przedsiębiorstwo Budowlane **Aleksander GUTT**
Warszawa, Aleja Szustra 36, tel. 271-88

Towarzystwo Inż.-Budowlane „TRAWERS”
HACIEWICZ i SERWIŃSKI—Inż. Sp. Film.
Warszawa, Piękna 22. Tel. 271-66, 108-69, 436-06.

H. HALBER Architekt i J. HALBER
Przedsiębiorstwo Budowlane
Warszawa, ul. Koszykowa 51, telefon 157-67.

PAWEŁ HOLC i S-ka
SP. Z OGR. ODP.
Przedsiębiorstwo Robót Inżynierijno-budowlanych
Centrala Warszawa, Karolkowa 9, tel. 279-30
Oddział Łódź, 6 sierpnia 88, tel. 102-36

BRACIA
HORN i RUPIEWICZ
Spółka Akcyjna
WARSZAWA
Zarząd: ul. Mazowiecka 7. Fabryka: Ludna 6.

PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
JÓZEF JAWORSKI i S-ka
Warszawa, ul. Fabryczna Nr. 28, tel. 195-03.

KRAJOWE TOWARZYSTWO BUDOWLANE
„KATEBE” Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA, SIENKIEWICZA 3, TELEFON 420-01, 420-02 i 256-10

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
JAN KĘDZIEŃSKI
Warszawa, Nowy Świat 41. Tel. 43-78.

BIURO INŻYNIERSKIE
Dr. CZESŁAW KŁOS
Warszawa-Włochy, Inżynierska 10. Tel. 271-01.

Przedsiębiorstwo robót budowlanych i kanałiza-
cyjno-wodociągowych
A. KLEIBER i W. JEŻEWSKI
Warszawa, Ordynacka 8 Telefon 98-11 i 542-70.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
JAN KRĘCKI
WARSZAWA, UL. EM. PLATER 19, TEL. 102-33

PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
Inż. CEZARY LUBIŃSKI i S-ka Sp. z o. odp.
Warszawa, Wileza 5 m. 12, tel. 97-88, 116-51, 116-50
Dawniej C. Lubiński i K. Jaskólski

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały Warszawa

Towarzystwo Akcyjne Zakładów Przemysłowo-Budowlan.
FR. MARTENS i AD. DAAB
WARSZAWA, UL. WIEJSKA Nr. 9, TELEFON Nr. 55-84

PRZEDSIĘBIORSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE
F. MAZURKIEWICZ
Warszawa, ul. Złota 76. Telefon 32-98.

BIURO BUDOWLANE
STEFAN NIEDBALSKI
Warszawa, Marszałkowska 15-a, tel. 405-77.

NOWOCZESNE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA LESZNO 77 Tel. 513-68

Towarzystwo Przemysłowo-Budowlane Sp. Akc.
PŁACHECKI i PIEKUTKOWSKI
Zarząd: Warszawa, Warecka 9, tel. 158-55.

BIURO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
S. PRONASZKO i R. SOBIESZEK
Warszawa, Ś-to Krzyska 25, tel. 426-72, 426-74

Zakłady Przemysłowo-Budowlane
Inż. STANISŁAW RADZIMINSKI
Warszawa, Wilanowska 22 Tel. 530-34 i 208-64

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
A. REINBERG i J. SPIEGEL Inżynierowie
WARSZAWA, WSPÓLNA 54, TEL. 528-54 i 29-97
Żelazo, beton, stropy pustakowe, fundamentowania, roboty budowlane w najszerszym zakresie.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
WŁ. REJMAN
Warszawa, Elektoralna 7, Tel. 503-56

Biuro Techniczno-Budowlane
B. ROGACZEWSKI i S. T. SZULAKIEWICZ
Warszawa, Biuro: Nowy Świat 34, tel. 168-84
Fabryka: Szczęśliwice Stadjon tel. 168-94

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
A. i R. RZECZKOWSCY
Biuro Zarządu: Warszawa, Zajęcza 8. Telefon 74-85

Przedsiębiorstwo Budowlane
Majster Murarski JÓZEF SOBKO
Warszawa, Rybna 4. Tel. 315-76

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
H. SOSONKO i W. WOJCIECHOWSKI Inżynierowie
Warszawa, Krucza 8, tel. 401-84.

Inż. STANISŁAW SZCZEPAŃSKI
Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
Warszawa, Poznańska 16, tel. 252-16.

BIURO BUDOWLANE
Inżyniera MICHAŁA SZYLAJNERA
Warszawa, ul. Hoża 9/3, tel. 322-89 i 303-22.

PRZEDSIĘBIORSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE
„TEKTON” Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA, KREDYTOWA 16. TEL. 83-41 i 90-41

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały Warszawa

T-WO ROBÓT KOLEJOWYCH I BUDOWLANYM
„TOR” Spółka Akcyjna
WARSZAWA, ELEKTORALNA 6, TELEFON 54-401509-61.

WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
Spółka Akcyjna, egz. od 1910 r.
Warszawa, ul. Hoża Nr. 9, telefony: 322-89 i 303-22

Warszawskie Towarzystwo Techniczno-Budowlane
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Plac 3-ch Krzyży 9, Telefon: 302-56, 302-57.

Inżynier JAN WEBER
Przedsiębiorstwo Budowlane
Warszawa, Nowy Świat 38. Tel. 303-12

WACŁAW WĘDROWSKI
Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
Warszawa, ul. Polna Nr. 46 (dom własny), tel. Nr. 140-96.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
BOLESŁAW WĘGROWICZ
Warszawa, Leszno 125, tel. 325-70

BIURO TECHNICZNE
Inż. BRONISŁAW WIERZYŃSKI
Rządowo upoważniony inżynier budowy
WARSZAWA LEKARSKA 125 TEL 304-53

Biuro Budowlane
W. WOJNAROWSKI i B. ŚWIECKI
Warszawa, ul. Marszałkowska 79, tel. 58-01

Przedsiębiorstwo Inżynieryjno-Budowlane
„ZJEDNOCZENI INŻYNIEROWIE” Sp. z o. o.
Warszawa, ul. Uniwersytecka 4, tel. 529-26 404-71

„ŻELAZO-BETON” Sp. z ogr. odp.
W. Kryński, W. Malinowski i W. Polkowski, inżynierowie
Warszawa, Żórawia 11. Tel. 60-24, 40-24 i 7-67.

Wrocław
Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych oraz Biuro Techniczne,
Stolarnia Mechaniczna z Suszarnią drzewa
POPLAWSKI i FÜRSTENWALD
Wrocław, Łęska 16.

Zakopane
Biuro Architektoniczno-Budowlane
Inż. FRANCISZEK KOPKOWICZ
Zakopane, „Boryna” Dolina Białego, tel. 157.

Zawiercie
Biuro Budowlane ANTONI BLANA
Zawiercie, ul. Słowackiego 12.

Budowa Skarbców i Tresorów Poznań

FABRYKA KAS STAŁOWYCH I URZĄDZEŃ BANKOWYCH
BERNARD POLSKI
Poznań, Komandorja, Tel. 53-23.

Castor, środek przeciw wilgoci

Warszawa

HYDROFUGE „CASTOR” — KARSTENS MAURYCY
Warszawa, ul. Koszykowa Nr. 7. Tel. 27-95.

Cegielnie

Poznań

Cegły, Dachówki, Sufitówki — Parowa Cegielnia Fabjanowo
W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE
Biura centralne: Poznań, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017.

Tarnów

Zakłady Przemysłowe „TARNOWIANKA” w Tarnowie, tel. 108
Polecają:
dachówkę ciągnioną, karpówkę, cegłę maszynową i pustą oraz drewno.

Warszawa

MECHANICZNA CEGIELNIA
DABRÓWKA WILLANOWSKA
WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 18. TELEFON 29-40

Inż.-Cer. JÓZEF CIESZEWSKI
Rok założenia 1906 ZŁOTY MEDAL
WARSZAWA, Kopernika 30, Tel. 749

Celolit

Warszawa

Biuro Techniczno-Handlowe „STAMAT”
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Nowy-Świat 3. Telefon 245-89 i 96-36.

Cement

Warszawa

ZJEDNOCZONE FABRYKI PORTLAND-CEMENTU
FIRLEY Sp. Akc.
WARSZAWA WARECKA 11 TELEFON 211-04

Towarzystwo Fabryk Portland-Cementu
„WYSOKA” Spółka Akcyjna
Warszawa, Mazowiecka 7

Cemunit

Lwów

Przedsiębiorstwo Budowy Domów
z „CEMUNITU”
Warszawa, Bracka 9 m. 1, tel. 66-98 — Lwów, Szumlańskich 17, tel. 40-02.

Ceramika

Grudziądz

POMORSKIE ZAKŁADY CERAMICZNE
Towarzystwo Akcyjne w Grudziądzu
Największa w Polsce fabryka dachówek
poleca znane ze swej dobroci:
karpówkę żłobioną, holenderkę i rzymską na
krycie kościołów i gmachów monumentalnych
Prospekty i kosztorysy gratis

Kraków

Piaszowska Fabryka Dachówek i Cegiel S. A.
Kraków, Radziwiłłowska 19.
Poleca: Dachówkę tłoczoną (Marsylską), Karpówkę, cegłę maszynową
i pustą.

Łódź

Zakłady Przemysłowe JAN KRAUSE
Fabryka kafli, farb ziemnych Sp. z o. o. w Andrespolu
Biuro i składy w Łodzi: ul. Andrzeja Nr. 24, telefon 141-24

Ceramika

Poznań

„OSTRZESZÓW”

Zakłady Ceramiczne i Tartaki Sp. Akc.
Poznań (firma „STOPA”), ul. 3 Maja 3-a, Telefon 31-93.
Poleca znane ze swej wyborowej jakości DACHÓWKI (karpówkę,
rzymską, holenderską, falcówkę, i t. d.), DRENY (sączki), KLINKIERY,
CEGLE, SUFITÓWKĘ i t. d.

Rzeszów

Fabryka Pieców Kaflowych - Kafle Szamotowe, Ogniotrwałe
ALOJZEGO MOŁA (synowie)
Rzeszów (Małopolska) ul. Kilińskiego 5, tel. 276

Warszawa

„DZIEWULSKI i LANGE”
Tow. Akcyjne Zakładów Ceramicznych
Warszawa, ul. Rysia Nr. 1 Tel. Nr. 18-84 i 18-65.

Biuro Techniczne ALBERT KARP Inż.
CERAMIKA BUDOWLANA
Warszawa Wilcza 54 Tel. 172-47

ZAKŁADY CERAMICZNE „PUSTELNIK”
SPÓŁKA AKCYJNA
Zarząd: Warszawa, Królewska Nr. 8.

Wrocław

Miejska Cegielnia Mechaniczna we Wrocławku, tel. 157.
Bocznica własna, Produkcja roczna 10.000.000.
Cegła, Sączki różnych wymiarów, Cegła fasonowa, Dachówki.

Ceramika Sanitarna

Warszawa

Sosnowiecka Fabryka Wyrobów Ceramiczno-Sanitarnych
„JÓZEFOW” Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Królewska 35 Tel. 187-21

Drabiny rusztowaniowe

Łódź

„DRABINA” Sp. z o. o.
Fabryka drabin wszelkiego rodzaju. Specjalność: drabiny rusztowanowe
Łódź, Kilińskiego 136. Tel. 177-00.

Warszawa

W. LIEDER
Mistrz Ciesielski

Zakład Budowania Rusztowań Drabinowych
i Wynajem Tychże

WARSZAWA, Marszałkowska 12, Tel. 73—70.

Drzewo

Poznań

„ZAGRODA”
POZNAŃSKA SPÓŁKA BUDOWLANA TOW. AKC.
Poznań, ul. Fr. Ratajczaka 21, tel. 35-82.

Krzyż-Tarnów

Tartaki Parowe i Fabryka Obróbki Drzewa
LÓW, HOLLANDER i S-ka
Krzyż-Tarnów, ul. Dr. Tertila 19, tel. 172

Drzewo

Warszawa

PRZEMYSŁ LEŚNY I HANDEL DRZEWEM FELIKS WIERCIŃSKI

Zarząd i biuro:
Warszawa, ul. Żórawia Nr. 24, tel. 1-45, 18-25.
Składy:
Warszawa, ul. Wolska 78, 80 i 95, tel. 19-56, 19-86.

Drzwiczki Hermetyczne, piecowe i kuchenne

Warszawa

Drzwiczki Hermetyczne Piecowe i Kuchenne
PIOTR ŁAWACZ i Synowie w Końskich
Oddziały: Warszawa, Daniłowiczowska 2, tel. 202-54, Łódź, Sienkiewicza 3

Elektrotechniczne Aparaty

Warszawa

ELEKTRO-KONTAKT
Spółka z ogr. odp.
Warszawa, Terespolska 24. Tel. 339-59.

Transformatoriki dzwonek. „HYPERION” C.G.S.
110—240 V. 1/2—3 amp. są najtańsze i najlepsze.
Adres Fabryki: Warszawa, 11 Listopada 4

Elektrotechniczne Zakłady

Lwów

Inż. F. PODSOŃSKI

Przedsiębiorstwo Elektrotechniczne

LWÓW, ul. Bourlarda 3/1 p. Telefon Nr. 15-80.

ZAKŁAD ELEKTROINSTALACYJNO-MECHANICZNY
MARCINA STEPKOWSKIEGO
LWÓW, ul. Źródlana 11, tel. 21-09
Spec.: Naprawa Dynamomaszyn i Motorów

Warszawa

Tow. Elektryczna „BEZET” Sp. Akc. w Warszawie
Fabryka Maszyn Elektrycznych, tel. 9-98. Oddział Instalacyjny tel. 543-02.
Dyrekcja: Marszałkowska 119, tel. 274-84.

Biuro Instalacyjno-Elektryczne
B. PIERZCHAŁA

Warszawa, Marszałkowska 117. Telefon 116-43

Wrocław

Biuro Elektrotechniczne
STANISŁAW OŹMINKOWSKI
Wrocław, Plac Wolności 6. Telefon 114 i mieszkania telefon 414.

Elektryczne Instalacje

Łódź

BIURO URZĄDZEŃ ELEKTRYCZNYCH
Inż. E. JASIŃSKI
Łódź, Sienkiewicza 34. Tel. 155-70.

ELEKTRYCZNE INSTALACJE
STANISŁAW KOZIOROWSKI
Łódź, Piotrkowska 112. Tel. 106-26.

Warszawa

Inż.-Doradca-Elektryk B. JANUSZKIEWICZ
Projekty inst. elektr., kontrola robót i rachunków
Warszawa, Flory 5/7. Tel. 228-31.

Elektryczne Instalacje

Warszawa

E. KÜHN i S-ka
BIURO INSTALACYJNO-ELEKTROTECHNICZNE
WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 71, TEL. 67-52 i 97-93

BIURO ELEKTROTECHNICZNE
S. ZYGADŁO i W. LEGOTKE inżynierowie
Warszawa, Marszałkowska 72. Telefon 76-73

Eternit

Warszawa

DACHÓWKA CEMENTOWO - AZBESTOWA
Zakłady Przemysłowe „ETERNIT” Sp. Akc.
WARSZAWA, KOSZYKOWA 43. TELEFON 403-83

Farby cementowe, malarskie i lakiery

Kraków

Polska Fabryka Farb Chemicznych i Mineralnych
HERMAN WILHELM Sp. z o. o.
KRAKÓW, Mikołajska 32. Telefon 11-20.

Farby i lakiery

Warszawa

FARBY
NAJWIĘKSZA W POLSCE ZAŁ. W A. 1880 FABRYKA FARB I LAKIERÓW
W. KARPINSKI & W. LEPPERT.
WARSZAWA — JEROZOLIMSKA 30. OFERTY NA ZADANIE.
LAKIERY

Fasadowa Wyprawa

Warszawa

„FELZYTYN” — Szlachetna Wyprawa Fasadowa
„SKALENIT” — Kamień Sztuczny.
„FELZYTYN i TROCAL” Sp. Przem. Handl. z ogr. odp.
Warszawa, Marszałkowska 86, telefon 318-48

WYPRAWA FASADOWA „TERRAZYT” KAMIEŃ
SZTUCZNY
Zakłady Przemysłowe „TERRAZYT” w Warszawie
Chmielna 72. Telefon 72-14

Fundamenty

Warszawa

Przedsiębiorstwo Robót Fundamentowych
„RAYMOND” Inż. Edward Romański
Warszawa, Zgoda 9. Tel. 192-68

Gazobeton

Warszawa

Lekki Beton Porowaty dla Celów Budowlanych i Izolacyjnych.
Zakłady Przemysłowe „ETERNIT” Sp. Akc.
WARSZAWA, KOSZYKOWA 43. TELEFON 403-83

Gazowe aparaty, Lampy elektryczne

Warszawa

Fabryka „JAN SERKOWSKI” Sp. Akc.
Gazowe Piece Kąpielowe—Kuchnie, Kuchenki Ga-
zowe, Lampy i Żyrandole Elektryczne.
Warszawa, ul. Nowolipie 78, tel. 6-12 i 163-87.

Handlowo-Budowlane Przedsiębiorstwo

Łódź

Tow. Handlowo-Budowlane „HYDRAULIKA”
Łódź, Aleja Kościuszki 39. Telefon 1.53-68.
Kafle, płytki, posadzka terra., posadz. dębowa, cement portl. i in. art. bud.

Hydraulika

Warszawa

Fabryka Hydrauliczna „WISŁA”
M. STRASBURGER i K. SASKI
Warszawa, ul. Kopernika 26, tel. 62 i 70-48

Instalacyjno-Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi

Będzin

Koncesjon. Zakład Robót Instalac.-wodociąg. i Kanalizac.
D. RUDZYN i S-ka
BĘDZIN Małachowskiego 10 Tel. 7-23.

Dąbrowa Górnicza

JAN CZERNEDA
Budowa dróg bitych, brukar., wszelk. robót kanalizac. i t. p.
Dąbrowa Górnicza, ul. Tad. Kościuszki 48, tel. 237.

Inowrocław

KAROL DIEREN
Kotłownia i Budowa Aparatów, Centralne
Ogrzewania i Zakład Instalacyjny
Inowrocław, Droga Kruśliwiecka 2, tel. 327.

Kalisz

BIURO TECHNICZNO-INSTALACYJNE
GAŁKOWSKI i PODCIECHOWSKI
KALISZ, NARUTOWICZA 4. Telefon 215. Oddział Łódź, Sienkiewicza 22

Katowice

CENTRALNE OGRZEWANIE – SANITARNE URZĄDZENIA
KONIECZNY i WOLNY Sp. z o. o.
Katowice, Jagiellońska 36. Tel. 23-92.

„RADJATOR”
WYTWÓRNIĄ CENTRALNEGO OGRZEWANIA Sp. z ogr. odp.
Katowice, Szopena 1. Tel. 485.

Kraków

Inż. WACŁAW GAŚSIOR i S-ka
Projektują i wykonują: ogrzewania centralne, wodociągi, łaźnie i t. p.
Kraków, Karmelińska 14. Tel. 40-70.

Inż. M. HOCHWALD
Przedsiębiorstwo Budowy Wodociągów i Ogrzewań Centr.
Kraków Starowiślna 60. Telefon 25-86

Lwów

FRANCISZEK IRZYK
Zakład dla Instalacji wodociągów, centralnego ogrzewania, urządzeń
gazowych i t. d.
Lwów, ul. Kopernika 30 Tel. 884

MICHAŁSKI i HUPERT
Przedsiębiorstwo Techniczne Urządzeń Zdrowotnych
LWÓW, Lyczakowska 62. Tel. 63-89
Projektują i wykonują ogrzewania centralne, wodociągi i t. p.

ZYGMUNT RODAKOWSKI
Przedsiębiorstwo Budowy Wodociągów
Lwów, Gołaba 15 Telefon 7-02

I. Konc. Zakład Instalacyjny – Wykonuje wodociągi centr. ogrzewania,
urządzenia sanitarne i gazowe
SCHLACHTER i PREIS
Lwów, ul. Sykstuska 19, tel. 883

Łódź

Instalacje Centralnego Ogrzewania, Wodociągów i Kanalizacja
JAN KUNZL
Wytwórnia armatur. Łódź, Żeromskiego 55. Tel. 1.74-03.

Instalacyjno-Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi

Łódź

FRANCISZEK WAGNER i S-ka
Łódź, Żeromskiego 94. Tel. 198-29
Fabryka ogrzewań centralnych, wentylacji, wodociągów i kanalizacji
Fabryka tienu i rur ogrzewnych.

Płock

BIURO TECHNICZNE
Inż. ANTONI MICHAŁSKI
Płock Sienkiewicza 12. Telefon 145.

Poznań

SZAFRANEK i ROSZCZYK Inżynierowie
Poznań, ul. Fredry 6, Telefon 59-29 i 59-22
FABRYKA BUDOWY OGRZEWANŃ CENTRALNYCH i WENTYLACJI

Sosnowiec

Urządzenia kąpielowe, klozetowe, zlewowe, wodociągi, kanalizacje,
ogrzew. centralne
Zakłady Przemysłowo-Handlowe J. KRUSZYŃSKI
Sosnowiec, ul. Swoboda 6, Tel. 2-57 m. 11-84.

Tarnów

ZYGMUNT FUNARSKI
Artykuły techniczne, elektrotechniczne, budowlane i instalacyjne
Wykonuje roboty instalacyjno-wodociągowe i ogrzewania centralne
Tarnów, Katedralna 7

S. WARENHAUPT
Biuro techniczne i koncesjonowany zakład instalacyjny dla wodociągów,
centralnych ogrzewań, gazu i kanalizacji
Tarnów, Pr. Narutowicza 25, tel. 280

Warszawa

BIURO TECHNICZNO-INSTALACYJNE
JÓZEF BUCZKOWSKI i S-ka
Warszawa, Hoża 59. Telefon 84-39.

„CEBEO” Spółka z ogr. odp.
Centralne Biuro Sprzedaży Odlewów Ogrzewalnych
Warszawa, Czackiego 12. Tel. 422-28 i 515-88

DMOWSKI i JAWORSKI
Kanalizacja. Wodociągi. Ogrzewania. Instalacje gazowe
Warszawa, ul. Płocka 20 (dom własny), Tel. 282-48

Tow. Akc. DRZEWIECKI i JEZIORAŃSKI
WARSZAWA Al. Jerozolimskie 71
ODDZIAŁY:
KRAKÓW, POZNAŃ, LWÓW, WILNO

„ERGOS” Biuro Techniczne
Warszawa, Elektoralna 26. Tel. 408-69
Instalacje wodociągów, kanalizacji i centralnego ogrzewania.

„INSTALATOR”
Biuro Techniczne Edward BOBER-MILEWSKI Zjedn. Techn.
Warszawa, Nowy Świat 34/36. Tel. 74-06 i 264-98.

Zakłady Instalacyjne Urządzeń Zdrowotnych
JÓZEF KAMLER i S-ka, Inżynierowie
Właściciele: J. KAMLER i W. MĄRCINKOWSKI
Warszawa, Wiktorska 17, tel. 56-88, 56-49.

ZAKŁADY HYDRAULICZNE
JÓZEF KOSSOWSKI
Warszawa, Foksal 15, Tel. 403-40.

Instalacyjno-Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi

Warszawa

 FRANCISZEK KOTOWICZ i S-ka
WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 16. TEL. 135-85.
(wejście frontowe od ul. Smolnej)
Dostawa materj. do kanalizacji, wodoc. i centr. ogrzew.

Przedsiębiorstwo Robót Kanalizacyjno - Wodociągowych i Ogrzewalnych
„TEOFIL OSIŃSKI i S-ka“
Warszawa, Marszałkowska 48. Tel. 101-55.

PRZEDSIĘBIORSTWO INSTALACYJNE
Inż. STEFAN SKWARECKI
Ogrzewania centralne, kanaliz., wodociągi i gaz. Projekty i kosztorysy.
Warszawa, Marszałkowska 62, tel. 260-70.

JAN STAPP
Ogrzewania Centralne, Kanalizacje, Wodociągi i t. p.
Warszawa, Marszałkowska 72. Tel. 190-95.

Inż. B. ŚWIEŻYŃSKI i S-ka
Warszawa, Narbuta 3. Telefon 422-14,
Gdynia, Lipowa, willa Nałęcz. Telef. 17-35.

Biuro Urzędów Zdrowotnych i Ogrzewań Centralnych
WACŁAW TOMASZEWSKI inż.
Warszawa, ul. Em. Plater 10. Telefon 162-68.

Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka
INŻYNIEROWIE
Warszawa, ulica Śliska Nr. 9. Tel. 165-12 i 89-12.

BIURO INSTALACYJNO-TECHNICZNE
Inż. CZESŁAWA ZARZECKIEGO
Ogrzewanie Centralne, Kanalizacje, Wodociągi i t. p.
Warszawa, Marszałkowska 79, tel. 232-88.

Wrocław

Biuro Techniczno-Instalacyjne „ŁĄCZNIK”
F. SKIERKOWSKI i A. WASILEWSKI
Wrocław Lęska 32 Tel. 146.

Izolacje

Łódź

„BETON”
właśc. W. MATZ
ŁÓDŹ, ul. Srebrzyńska 6, Tel. 25-50

Fabryka Wyrobów Korkowych—Materiałów izol. i chem.
ROSICKI, KAWECKI i S-ka
Łódź, Orła 17/19. Tel. 218-47

Warszawa

Zakład Izolacji ciepło i zimnochronnych
FRANCISZEK OŻAROWSKI
WARSZAWA, CHŁODNA 45. TELEFON 295-72

WARSZAWSKA FABRYKA IZOLACJI KORKOWEJ
Władysław Wierusz Kowalski i S-ka
Warszawa, Dworska 14-16, tel. 101-12, 101-46 i 62-51.

Izolacje i Asfalty

Warszawa

Wyrób Krajowy — Wysokowartościowy materiał izolacyjny „TROCAL”
gesty, półgesty i rzadki
„FELZYTYN i TROCAL” Sp. Przem. Handl. z ogr. odp.
Warszawa, Marszałkowska 86. Tel. 318-48

Izolacje i Asfalty

Warszawa

Fabryka materiałów izolacyjnych, gudronitu i asfaltu
„GUDRONIT” W. CISZEWSKI bud.
Warszawa, Krakowskie-Przedmieście 17
tel. biuro 11-45, fabryka 150-45.

CONCO jedyna izolacja przeciw wilgoci i konserwacja
murów, dachów, tarasów, kanalizacji, oraz wszelkich ma-
teriałów: betonu, żelaza, drzewa, cegły i t. d.
Biuro Techn. H. STANKIEWICZ i B. NOWAK inż. arch.
WARSZAWA — Żelazna 38, tel. 304-88

Fabryka Izolacyj Korkowych, Bituminy, Aquisolu i Asfaltów
„ORŁOROG”
daw. Orłowski, Rogowicz i S-ka. Warszawa, Królewska 8, tel. 101-23 i 147-78

Kamieniarskie Roboty i Przedsiębiorstwa

Łwów

BERNARD KOBER konc. mistrz kamieniarski
Wykonuje wszelkie roboty, w zakresie kamieniarsstwa wchodzące, z granitu
i labradorów — Obróbka maszynowa
Łwów, ul. Pilichowska

Wytwórnia Rzeźbiarsko - Kamieniarska
LUDWIK MAKOLONDRA
Łwów, ul. św. Pawła 10 (np. bramy cement. Łyczakowskiego) tel. 63-95

Przedsiębiorstwo Robót Kamieniarskich i Eksploatacja Kamienioliomów
ALEKSANDER KRÓL
Łwów, ul. Janowska 85, tel. 67-86. Filja w Przemysłu, ul. Słowackiego 97

Zakłady Rzeźbiarsko - Kamieniarskie
HENRYK PERIER
Łwów, ul. Piekarska 97, — Wszelkie roboty cmentarne i budowlane

Łódź

ZAKŁAD RZEŹBIARSKO-KAMIENIARSKI
FR. SZYMAŃSKI
Wykonuje prace pomnikowe, budowlane, kościelne i meblowe
ŁÓDŹ, 11 Listopada 61 róg Cmentarnej 2, telef. 187-65.

Mechaniczne Zakłady Przemysłu Kamieniarskiego
A. URBANOWSKI
ŁÓDŹ CMENTARNA 12 TEL. 214-07

Poznań

Zakład Artystyczno-Rzeźbiarski J. BIENKOWSKI i Synowie
Poznań—Pracownia ul. Kazimierza Jarochońskiego 8a,
Skład i Biuro ul. Składowa 5/7
Dział I: rzeźba kościelna. Dział II: rzeźba monumentalna
Dział III: rzeźba dekoracyjna.
Marmury: Kararyjskie, belgijskie, greckie i krajowe dla wszelkich ce-
lów budowy. Projekty, modele i kosztorysy wysyła się na żądanie.

WŁ. PAWŁOWICZ
Przedsięb. Kamieniarsko-Rzeźbiarskie i Wyroby ze sztucznego kamienia
POZNAŃ, UL. MARSZAŁKA FOCHA Nr. 122.

Sosnowiec

ZAKŁAD ARTYSTYCZNO-RZEŹBIARSKO-KAMIENIARSKI
JAN ZAGÓRSKI
SOSNOWIEC, Aleja Montwilla-Mireckiego 8.
Pomniki z marmuru, granitu i płaskowca — roboty budowlane.

Warszawa

FABRYKA KAMIENIARSKA
JAN FEDOROWICZ
Warszawa, Dzika 61-a. Telefon 77-96.

Kamieniarskie Roboty i Przedsiębiorstwa

Warszawa

Pracownia Artystyczno-Rzeźbiarsko-Kamieniarska
K. R. KOZIŃSKIEGO
Warszawa, Powązkowska 26 (18 i 76) domy wł. Tel. 96-52
Pomniki z marmuru, granitu i piaskowca.
Budowa grobów i roboty budowlane.

Przemysł Kamieniarski. Roboty z granitu, marmuru i piaskowca
STANISŁAW TANIEWICZ
Warszawa Dzika 61 Tel. 296-16

Wrocław

Pracownia Artystyczna Rzeźbiarsko-Kamieniarska
BOLESŁAW DOBRZYŃSKI
WŁOCŁAWEK Ul. Szopena 57. Telefon 318

Kasy Ogniotrwałe

Warszawa

Fabryka Kas Stalobetonowych—**HENRYK JARDEL**
Warszawa, ul. Miodowa 14, tel. 137-99—Biuro i Skład
Fabryka—ul. Madalińskiego 29 posesja własna—tel. 291-97

Konstrukcje Dachowe

Warszawa

„**POLSTEPHAN**”
Przedsiębiorstwo Budowlane Sp. z o. o.
Warszawa, Marszałkowska 62. Tel. 155-94 i 317-47

Konstrukcje Żelazne i Roboty Budowlane

Poznań

Fabryka Wyrobów Żelaznych
Fr. RADOŃSKI
POZNAŃ Dąbrowskiego 30/32. Telefon 66-87

Warszawa

Fabryka wyrobów żelaznych, konstrukcji i ornamentacji
H. ZIELEZIŃSKI, wł. Kornel Kubacki inż.
Warszawa, Marszałkowska 11/13, tel. 5-74 i 281-43

Krycie Dachów

Warszawa

ALFRED PESZKE
Fabryka Tektury Smolow. i Asfaltu, oraz krycie i konserw. dachów
Warszawa, Zawiszy 8, tel. 108-96.

Linotol

Warszawa

LINOTOL posadzki jednolite skalodrzewno
Inżynier **ZYGMUNT ŁADA i S-ka**
W A R S Z A W A, ul. TRAUGUTTA 2. TELEFON 1-84 i 3-84

Luster Fabryki

Warszawa

Fabryka Luster i Szlifiernia Szkl
B-cia BABICZ
Warszawa, ul. Solec 77. Tel. 150-02

Malarskie Zakłady

Łódź

Przedsiębiorstwo Robót Malarsko-Budowlanych
JERZY JASIŃSKI
Łódź, Gazowa 12

ZAKŁAD ART-DEKORACYJNO-MALARSKI
M. OPOCZYŃSKI
Łódź, Piotrkowska 88. Tel. 149-95 i 139-95

Malarskie Zakłady

Warszawa

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich—Remonty Ogólno
MARJAN BIELASZEWSKI
Warszawa, Narbutta 19 (dom własny) Tel. 138-28

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
KAROL BROSZKIEWICZ i S-wie
Warszawa, Lwowska 13. Tel. 69-76

ZAKŁAD DEKORACYJNO-MALARSKI
JÓZEF BUZE
Warszawa, ul. Krucza Nr. 24. Tel. 504-59

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
WŁADYSŁAW BUZE
Warszawa, Szopena 8. Tel. 428-22

ZAKŁAD MALARSKI
L. CIESIELSKIEGO
WARSZAWA ŻÓRAWIA 45 TEL. 78-35.

Zakład Artystyczno-Malarski
F. DOBRZELECKI
Warszawa, Marszałkowska 149. Tel. 47-43

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
JAN DOMAŃSKI
Warszawa, ul. Polna 78. Tel. 188-65

Przedsiębiorstwo Malarsko - Dekoracyjno
T. JAMIOŁKOWSKI i S. JARZEŃKI
Warszawa, Sosnowa 1. Tel. 310-48

STANISŁAW JASIŃSKI
Zakład Dekoracyjno-Malarski. Przedsięb. Robót Remont.
Warszawa, Emilji Plater 23. Tel. 79-13

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT MALARSKICH
JÓZEF JURZYŃSKI
Warszawa, ul. Wilcza 59

A. KAŁUGIN Malarz-dekorator
Lakerowanie i malowanie sposobem pneumatycznym i zwykłym.
WARSZAWA POLNA 48 Telefon 343-29

ZAKŁAD MALARSKI
JÓZEFA KENC'BOKA mistrza cechowego
Warszawa, Krucza 10/34 Tel. 29-26

Zakład Malarsko - Dekoracyjny
STEFAN LEWANDOWSKI
Warszawa, Smolna 12. Telefon 104-80

ZAKŁAD DEKORACYJNO-MALARSKI
EDWARD ORZAŻEWSKI
Warszawa, Bracka 23. Tel. 201-29

Zakład Dekoracyjno-Malarski
R. ORZAŻEWSKI
Warszawa, Emilji Plater 15, telefon 256-19

Zakład Dekoracyjno-Malarski
A. PSTRUSIŃSKI i SYN
Warszawa, ul. Nowy Świat 8/10, telefon 204-41

Malarskie Zakłady

Warszawa

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
FRANCISZEK SIKORSKI
Warszawa, ul. Hoża 52, tel. 137-67

ZAKŁAD MALARSKI
BRONISŁAWA ŚREDNICKIEGO
Warszawa, Krzywe Kolo 10, tel. 156-01

Marmury

Katowice-Warszawa

POLSKI ZAKŁAD OBRABIANIA MARMURU I SZKŁA
Katowice, ul. Marjacka 35, telefon 1658 i 610.
Biuro Reprezentacyjne-Warszawa, Koszykowa 6 tel. 507-04

Lwów

Pierwsza Krajowa Fabryka Wyrobów z Marmuru
B. KRÓLIK
LWÓW ul. Bema 8 TEL. 32-59.

Rok zał. 1890 — Mechaniczne Zakłady Marmurowe
LUDWIK TYROWICZ
Lwów, ul. Piekarska 95, tel. 25-03
Wszelkie roboty marmurowe z materiałów krajowych i zagranicznych

Warszawa

Firma egzystuje od r. 1896. Zakład Kamieniarsko-Rzeźbiarski
SYLWESTER WŁODEK
Warszawa Nowy-Świat 38, Tel. 145-92.

Maszyny

Gdańsk

STOZCZNA GDAŃSKA — Gdańsk
Biuro Filialne—Poznań, ul. Słowackiego 18, tel. 7785.
Konstrukcje żelazne — Wagony wąskotorowe — Wywrotki — Siłownie parowe — Silniki Diesela — Silniki elektryczne

Meble

Kalisz

Mechaniczna Fabryka Mebli
R. MOH
KALISZ, Górnośląska 50/52.

Lódź

URZĄDZENIA WNĘTRZ I ARCHITEKTURA
M. BESSER
Lódź, ul. Prezydenta Narutowicza 16. Tel. 205-70

URZĄDZENIA WNĘTRZ
LANDSBERGER, SITTENFELD i REDEL
Lódź, ul. Prezydenta Narutowicza 6. tel. 1.27-11.
Fabryka, ul. Składowa 15, tel. 69-33

Poznań

W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE
FABRYKA MEBLI I PARKIETÓW
Poznań, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017.

JÓZEF SROCYŃSKI
FABRYKA MEBLI ARTYSTYCZNYCH
Poznań, pl. Wolności 2. Tel. 22-30

Warszawa

Meble nowoczesne, kolorowo lakierowane. Wielki wybór oryginalnych urządzeń kuchennych. Największa Krajowa Wytwórnia
B - eia K O E R P E L
Warszawa, Wronia 23-a, tel. 431-64 i 205-64.

Meble

Warszawa

MEKO Sp. z o. o.
Nowoczesne meble kolorowe, mechanicznie lakierowane,
fornierowane, bejcowane
Warszawa, Żórawia 24-a, m. 3, tel. 149-71.

NAJNOWSZY MAGAZYN WYKWINTNYCH MEBLI
A. Olechowski, L. Lewandowski i S. Łojek
Warszawa, Grzybowska 30, tel. 55-45

Metalowe Wyroby

Warszawa

FABRYKA WYROBÓW METALOWYCH
A. MORANTOWICZ
Warszawa, Długa 46. Tel. 189-59.

J. PUCHAŁSKI
Fabryka Wyrobów Metalowych
Warszawa, Marszałkowska 78. Telef. 66-59.

Obicia Papierowe

Warszawa

tekko - satubra

DAJĄ SIĘ MYĆ I NIE PŁOWIEJĄ
Gen. Przedst. **HENRYK MENDELSSOHN**
Warszawa, Jerozolimska 17 m. 7.

Tow. Akc. „**J. FRANA SZEK**”
Magazyn detaliczny obić papierowych
Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 15

Papa Dachowa

Poznań

Jan Sobiecki—właśc.: **Z. Dykiert i J. Marciniak**
FABRYKA PAPY DACHOWEJ
Poznań, Plac Wolności 17, tel. 3250 i 1094

SEWERYN WRZESIŃSKI
FABRYKA PAPY DACHOWEJ
POZNAŃ PL. WOLNOŚCI 18 TELEFON 32-98

Piece i kafle

Inowrocław

„Kaflopiec” wł. **K. KORNASZEWSKI**
Fabryka Pieców Kafłowych i Przenośnych, Wyrobów Ceramicznych,
Wykładanie Ścian, Łazienek i Fasad Płytkami Glazurowanymi.
Inowrocław, Toruńska 22, tel. 30.

Warszawa

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT ZDUŃSKICH
APOLINARZY WOJDAŁKO
Warszawa, Wspólna 79, tel. 109-80. Składy: Al. Jerozolimskie 27

Pieców Budowa i Fabryki Kafli

Zawiercie

Fabryka Kafli i Ceramiki, Budowa Pieców wszystkich rodz.
STANISŁAW DYMECKI
Zawiercie, ul. Błanowska 43 — Filja: Wielkie Piekary, ul. Marjacka 67.

Piece „American-Harding”

Poznań

AMERICAN-HARDING
Najsprawniejszy piec doby dzisiejszej — najlepszy system opalania
gen. zastępca na Polskę — **JÓZEF TYLCZYŃSKI**
Poznań, ul. 3 Maja 5, tel. 2380, 6477.

Piece „Szrajbera“

Warszawa

KAROL SZRAJBER sp. z o. o.
BUDOWA PIECÓW OPANCERZONYCH
Warszawa Grójecka 33. Telefon 320-33

Polichromja — Malarstwo Art. — Witraże

Poznań

„POLICHROMJA“
Poznań, ul. Dąbrowskiego 79, tel. 78-64

Posadzki

Lwów

GLÓWNY ZARZĄD DÓBR LICEUM KRZEMIENIECKIEGO
w KRZEMIĘNCU
Dostarcza materiały tarte i deszczułki posadzkowe z ułożeniem i bez
FABRYKI: Lwów, ul. Grodecka 115, tel. 10-65 i Smyga-Wolyn.

Poznań

KORASZEWSKI i MARWEG
Wyroby Drzewne. Posadzki Dębowe, Ksylolitowe i Linoleum
Poznań, Plac Wolności 14a, tel. 28-84.

W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE

FABRYKA MEBLI I PARKIETÓW
Poznań, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017.

Warszawa

WYTWÓRNIĄ POSADZEK DRZEWNYCH
B-cia BEDNARCZYK
Warszawa, Kaluszyńska 7, tel. 311-54.

PAWEŁ BEDNARCZYK
Fabryka Posadzek Drzewnych i Ozdobnych
Warszawa, ul. Szustra 4 tel. 99-47. Rok zał. 1898.

Fabryka Posadzek Drzewnych
TOMASZ DAMIECKI i S-ka.
Warszawa, Biuro: Nowogrodzka 28, tel. 25-65. Fabryka: Grażyń 15
tel. 225-63.

TADEUSZ KRÓLIKIEWICZ Przemysł Drzewny
Warszawa. Nowogrodzka 7, Te. 287-44.
Drzwi, Okna, Posadzka deszczułkowa dębowa wyrobu Liceum Krzemien.

B-cia RUDOLF

Fabryka Posadzek luksusowych, dębowych i fornierów
Warszawa, Nowolipie 52/54. Tel. 15-79

Posadzki Ksylolitowe

Kraków

KAMIENIE SZTUCZNE
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Kraków, Studencka 8. Telefon 46-09.

Przemysł Budowlany

Warszawa

Centrala Gospodarcza Przemysłu Budowlanego
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Al. Ujazdowska 39, tel. 72-65

**Reprodukcje Światłolitograficzne z Rysunków,
Planów, Map**

Poznań

KONRAD ROZYNEK
Zakłady Graficzne
Poznań, Aleja Marcinkowskiego 28. Tel. 37-47.

**Reprodukcje Światłolitograficzne z Rysunków,
Planów, Map**

Sosnowiec

Elektr. Kopiarnia Rysunków, Powielarnia i Fotolitografia
C. CELESTYN PRZYTUŁSKI
SOSNOWIEC 3-go Maja 15. Tel. 622.

Rysunkowe Artykuły

Warszawa

Wytwórnia papierów światłoczułych
W. SKIBA i A. WYPOREK
WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 71 TELEFON 35-66
ELEKTR. ZAKŁAD KOPIOWANIA PLANÓW i RYSUNKÓW
FOTOGRAFJA - WSZELKIE ARTYKUŁY RYSUNKOWE

Zakład wyświetlania rysunków i Skład przyborów rysunkowych
ALBIN ZABORSKI
Warszawa, Widok 22. Telefon 405-09.

Rzeźbiarstwo i Sztukatorstwo

Lwów

Zakład Rzeźbiarsko-Sztukatorski i Wytwórnia Figur Kościelnych
MARJAN SPINDLER
LWÓW, UL. HOFFMANA 3.

Łódź

Przedsiębiorstwo Budowlano-Sztukatorskie
JEGER i MILNIKEL
Łódź Gdańska 140. Tel. 213-00

Poznań

FRANCISZEK BOHN
Kamieniarstwo i Mechaniczna Obróbka Marmurów
Poznań Marszałka Focha 115/117. Tel. 69-10.

ST. DUŻEWSKI
Mistrz Rzeźbiarsko - Sztukatorski
Poznań, Marszałka Focha 95. Telefon 66-26

Warszawa

HENRYK SÓJKA
Warszawa, Aleja 3 Maja 7/9/11, tel. 241-80
Roboty Rzeźbiarsko-sztukat. Wyroby betonowe „Lastrico“

Siatki i Płoty Druciane

Poznań

„DRUTOWNIA — POZNAŃ“
Fabryka siatek i płotów drucianych
Poznań, ul. św. Marcina 45a. Tel. 24-01.
Siatki 4-ro i 6-ciokątne, karbowane, oraz
siatki rabcicowe i arfy do przesiewania piasku.
Specjalność: kompletne ogrodzenia z ustawieniem na miejscu.

Sikurit—środek do uszczelniania cementu

Kraków

FABRYKA FARB I LAKIERÓW
EDWARD LUTZ
Kraków Kalwaryjska 66. Tel. 31-21.

Stolarskie Zakłady

Lwów

„O I K O S“
Spółka Akcyjna dla Przemysłu Drzewnego
L w ó w, ul. Trzeciego Maja 16. Tel. 1-44, 14-24, 3-12, 2-78

ZAKŁAD STOLARSKI
WŁADYSŁAW TARNAWSKI
Lwów, ul. Listopada 97, tel. 65-76.
Urządzenia wnętr nowoczesnych oraz stolarka budowlana.

Stolarskie Zakłady

Poznań

Przedsiębiorstwo Stolarsko - Budowlane, architektura wnętrz,
fabryka drzwi i okien
JAN ŚWIERCZYŃSKI mistrz stolarski
Poznań, Emilii Szczyńskiej 2, tel. 6406.

Zjednoczone Zakłady Stolarskie
J. WITAJEWSKI i T. WOJCIECHOWSKI
Poznań, ul. Wybiekiego 13/14, tel. 23-40.

Rzeszów

„MARS” Wytwórnia Kuchen Połowych
i Sprzętu Wojskowego - Rzeszów
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością.

Warszawa

STOLARZE
B-cia BALISZEWSKY
Warszawa Grochowska Nr. 70. Tel. 433-42

Mechaniczna Fabryka Wyrobów Drzewnych
Stolarka budowlana i urządzenia wnętrz
F. BIERNATOWICZ i E. HASPERT
Warszawa, Płocka 22, Wolska 54, tel. 427-90

Zakład Stolarski—STANISŁAW BONK
Warszawa, Leszno 110. Tel. 113-79
Urządzenia wnętrz nowoczesnych oraz stolarka budowlana

ZAKŁADY STOLARSKIE
M. HERODEK
WARSZAWA, SOLEC 77, TEL. 160-48

Pracownia Mebli
W. NIEMCZUK i W. WOJCIECHOWSKI
Warszawa, Elekoralna 14. Tel. 182-77

ROMAN PUTOWSKI
Pracownia mebli i reperacja antyków
WARSZAWA CHŁODNA 5 TEL. 42 - 58

Mechaniczna Fabryka Wyrobów Drzewnych
Stolarka Budowlana i Urządzenia Wnętrz
BOLESŁAW SOSNOWSKI
Warszawa, Słiecka 10, Tel. 296-90

Zakład Stolarski
J. SZLUBOWSKI
Warszawa, Leszno 50. Tel. 221-23

FABRYKA STOLARSKA
KAROL SZWACHUŁA
Warszawa, Solec 103. Telefon 124-65.

Studnie Artezyjskie

Sosnowiec

Studnie artezyjskie -- wiercenia pod pale fundamentowe, wiercenia
poszukiwawcze, podsadzkowe, dla badania gruntu i t. p.
Przedsiębiorstwo Wiertnicze i Robót Górniczych
„M. LEMPICKI” Spółka Akcyjna
Sosnowiec, Malachow. 26. t. 109. — Warszawa, Jerozolimska 18, tel. 298-11

Zawiercie

Przedsiębiorstwo Budowlanych Studzien Artezyjskich i Wytwórnia
Wyrobów Cementowych
SZCZEPAN GRZYBČZYK
Zawiercie ul. Pomorska 12.

Sygnalizacje kolejowe

Warszawa

Fabryka Sygnalizacji Kolejowej
W. PYTLASINSKI i Syn
Warszawa, Leszno 26, Tel. 15-18

Szkló

Warszawa

Skład Szyb T. DEGENSZAJN
Warszawa, Graniczna 1, Tel. 139-59, 109-65
Wylączna sprzedaż produkcji i huty szkła ciągniętego na Rzpłtą Polską
Woropajewskich Zakł. Przem. Sp. Akc.

J. DUDAŁO
Warszawa, Widok 26, tel. 34-07.
Szyby, Lustra, Szkló stolowe, Djamenty różne. Szlifiernia szkła
Podlewnia luster.

KACZOREK i CHECINSKI, Sp. z ogr. odp.
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT SZKLARSKICH
Fabryka luster i szlifiernia szkła - Warszawa, Hoża 41, telefon 111-52

Związek Hut Szklanych w Polsce
Warszawa, ul. Hortensji 5, tel. 309-29

Szklarskie Roboty

Katowice-Warszawa

POLSKI ZAKŁAD OBRABIANIA MARMURU I SZKŁA
Katowice, ul. Marjańska 35, telefon 1658 i 610.
Biuro Reprezentacyjne-Warszawa, Koszykowa 6, tel. 507-04

Warszawa

SZKLARNIA WARSZAWSKA
Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA Al. Jerozolimskie 53 Tel. 250-45.

Przedsiębiorstwo Robót Szklarskich
ZRZESZENIE SZKLARZY Sp. z o. o.
WARSZAWA, NOWOWIEJSKA 26, TEL. 424-44, P. K. O. 20973

Ślusarsko-Mechaniczne Zakłady

Warszawa

Zakład Mechaniczno-Ślusarski i Tokarski
IZYDOR SZŁĘZAK
Warszawa, Leszczyńska 7a

Zakład Ślusarski
EDMUNDA SKĄPSKIEGO
Warszawa, Ogrodowa 62, tel. 97-56

Światłoczuły Papier

Poznań

Wytwórnia Papieru Światłoczułego
St. JURACKI & St. CHELMICKI Sp. z o. o.
Poznań, Aleje Marcinkowskiego 13. Tel. 31-00 i 73-20
Przedstawicielstwo Generalne — K. ZAWADZKI i S-ka.
Warszawa, ul. Ziólna 15. Tel. 33-29.

Wentylatory

Warszawa

ZAKŁAD URZĄDZEN WENTYLACYJNYCH I SUSZARNIANYCH
Inż. FR. KWIATKOWSKI
Warszawa, Krochmalna 83. Telefon 94-74

Wilgociochrony

Warszawa

Wilgoć usuwają, Wodę tamują natychmiast
POL. Fabr. MAT. CHEM. INŻ. L. ORŁOWSKI
Warszawa, Krucza 14. tel. 317-55.

Witraże

Kraków

KRAKOWSKI ZAKŁAD WITRAŻÓW
S. G. ŻELEŃSKI
Kraków, ul. Alejo Krasińskiego 23. Tel. 106-16

Poznań

„POLICHROMJA”
Poznań, ul. Dąbrowskiego 79, tel. 78-64

Warszawa

Zakład Witrażów Artystycznych
F. BIAŁKOWSKI
Warszawa, ul. Stępińska 42, tel. 29-55

Artystyczna Pracownia Witraży
MIECZYŚLAW KOSIŃSKI
Warszawa, Daniłowiczowska 4, tel. 121-69

Zakłady Wyświetlania Rysunków

Lwów

„DE-HA-TE” — A. KOWALSKI
Lwów, Sokoła 1, Tel. 10-15.
Planodruki, fotodruki i druki reklamowe. Kłiszarnia.

Warszawa

Znacznie rozszerzony Zakład Wyświetlania Rysunków
ALBIN ZABORSKI
Warszawa, Włocok 22, tel. 405-09

Zduńskie Przedsiębiorstwa

Warszawa

ŁABĘDZKI IGNACY
Przedsiębiorstwo Robót Zduńskich
Warszawa, Piwna 19. Tel. 36-70

Przedsiębiorstwo Robót Zduńskich
Konstanty SZWEDZIŃSKI i Syn
Warszawa, ul. Płocka 31. nr. 12. Tel. 85-36

Zioła Lecznicze

Warszawa

„HERBARIUM”, Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Krochmalna 62, tel. 305-25

Żaluzje

Lwów

Wytwórnia Żaluzji Sklepowych z blachy stalowej oraz roboty konstrukcyjne
M. FISZER
LWÓW, SZPITALNA 38, TEL. 57-10.

Olszówka Dolna

PIERWSZA ŚLĄSKA
FABRYKA ŻALUZYJ, ROLET DRZEWNYCH i STOR
ANDRZEJ PERSZKE
Olszówka Dolna koło Bielska (Śląsk)

Poznań

FRANCISZEK KEMPA
Żaluzje i tablice parkietowe wszelkiego rodzaju
POZNAN, ul. Bóżnicza 16. Telef. 51-16
Wyroby uzyskały odznaczenie na P. W. K.

Żelazne Wyroby

Warszawa

Wytwórnia Ślusarska
ANTONI SZMALENBERG
Wyroby ozdobne z żelaza kutego i konstrukcje.
Warszawa, Skłerniewicka 12, tel. 409-54.

Zakład Ślusarsko-Elektro-Mechaniczny
B. I. L. B-cia SZWABE
Warszawa, Jasna 13/15. Tel. 97-40

Przedsiębiorstwo Robót Żelazno Azurowych
i Okuć Budowlanych
J. Tomaszewski i J. Tarasiewicz
Warszawa, Marszałkowska 14, tel. 134-98 i 284-14

Żelazo

Warszawa

S. GRAFF, Warszawa, Grzybowska 10.
ŻELAZO — BLACHA — BŁKI
Tel. 13-62, 37-67, 137-55 P. K. O. 3499

Żyrandole

Warszawa

BRACIA BORKOWSCY
ZAKŁADY ELEKTROTECHNICZNE S. A.
Warszawa, Jerozolimka Nr. 6. tel. 42-78, 84-66, 2-98.

JABŁONSKI i Spółka
Warszawa, Królewska 16. Tel. 118-14
Świeczniki nowoczesno. Największy wybór

A. MARCINIAK

SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, ul. Złota Nr. 49. Tel. 260-76 i 260-06.

Żwir

Warszawa

WARSZAWSKIE TOW. EKSPLOATACJI ŻWIRU
Sp. z ogr. odp.
Dostarcza żwir kopalniany
WARSZAWA. SOLEC 20-b. TEL. 438-00

Adresy nadesłane w czasie druku

Instalacyjno Techn. Biura

Łódź

BIURO TECHNICZNE
„PION”
Sp. z ogr. odp.
Łódź, ul. 11 Listopada 76, Tel. 181-96
Wodociągi, Kanalizacja, Ogrzewanie Centralne.
Urządzenia Sanitarно-Kąpielowe.

Wyroby Cementowe

Kalisz

ZAKŁAD WYROBÓW KAMIENIARSKICH
CEMENTOWYCH i MOZAIKOWYCH
JANA KRAKOWSKIEGO
Kalisz, Górnośląska 68, Tel. 395
Spec. KARPIÓWKA DUBELTOWA i STOPNIE

ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO

MIESIĘCZNIK ILUSTROWANY

Wydawnictwo „Spółdzielni Wydawniczej Architektów Polskich“ w Warszawie.

Zarząd S. W. A. P.: arch. Romuald Gutt, arch. Józef Krupa, arch. Władysław Michalski.

Zastępcy: arch. Teodor Bursze, arch. Witold Matuszewski, arch. Adam Paprocki.

Rada Nadzorcza S. W. A. P.: arch. Marjan Lalewicz, arch. Franciszek Lilpop, arch. Zygmunt Wóycicki.

Zastępcy: arch. Tadeusz Nowakowski i arch. Władysław Waloński.

Redakcję stanowią:

w Warszawie: arch. *Zygmunt Wóycicki*, arch. *Józef Krupa*, arch. *Jerzy Beill* i *Stanisław Woźnicki*
we Lwowie: prof. *Witold Minkiewicz*.

Kierownik administracji: *Tadeusz Magnuski*.

Adres Redakcji i Administracji: Wspólna 40, tel. 152-87

Konto czekowe P. K. O. 11020

WARUNKI PRENUMERATY

Prenumerata miejscowa:	Na prowincji (z przesyłką):	Egzemplarz pojedynczy w War-
Kwartalnie zł. 17.—	Kwartalnie zł. 18.—	szawie zł. 6.—
Półrocznie „ 34.—	Półrocznie „ 36.—	Na prowincji (z przesyłką) „ 6,50
Rocznie „ 68.—	Rocznie „ 72.—	Zagranicą „ 8.—

Pod nadesłanym zgóry adresem Administracja wysyła każdorazowo nowy numer pisma za zalicz. pocztowem.

CENY OGŁOSZEŃ

Przed tekstem:	Za tekstem:	2-a, 3-a i 4-a strona okładki.
Cała strona zł. 400.—	Cała strona zł. 350.—	Cała strona zł. 450.—
Półowa strony „ 210.—	Półowa strony „ 180.—	Półowa strony „ 250.—
Czwartka strony „ 120.—	Czwartka strony „ 100.—	Czwartka strony „ 150.—
	Strona artykułu opisowego „ 500.—	

OGŁOSZENIA DROBNE

Adres w branży rozmiar 10×90 mm. łącznie z prenum. na cały rok zł. 100.— Za każde następne 5 mm. wys. dopłata zł. 50 rocznie. Koszt rzeczywisty rysunków i klisz ponosi ogłaszająca się firma. Dział reklam przewiduje także, poza ogłoszeniami przed i za tekstem, specjalne wkładki artystyczne jedno i wielobarwne.

Kierownik akwizycji *Albert Leon Kraus*.

TREŚĆ Nr. 8.

Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa	281	Arch.: ARTARIA i SCHMIDT (Bazylea). Dom mieszkalny w Riehen	296—298
Współczesna architektura szwajcarska — JAN KARŻEWSKI	291	Dom Wenkelhalde w Bazylei	299
Prasa zagraniczna o Polsce	I	Dom kobiet samotnych „Zum neuen Singer“ w Bazylei	304—305
Nowa Rada Związku Stowarzyszeń Architektów Polskich	111	Kooperatywa mieszkaniowa Neuweg w Bazylei	306—307
Działalność budowlano-mieszkaniowa M. R. P.	111	Arch.: KÜNZEL, ARTARIA i SCHMIDT (Bazylea). Kooperatywa mieszkaniowa Schorenmatten w Bazylei	300—301
Nowoczesne materiały zastępcze i szkielet żelazny w budownictwie	VI	Arch.: BERNOULLI i KÜNZEL. Kolonja mieszkaniowa „am Vogelsang“ w Bazylei	303
Berlin modernizuje się	VII	Wieża ciśnień w Bazylei	307
Budowa wielkiego domu mieszkalnego w Królewskiej Hucie	VII	Arch.: ITTEN (Thun). Dom malarza S. w Steffisburg	308
Zakaz krycia dachów słomą w Polsce	VII	Szpital w Thun	310
I L U S T R A C J E.		Arch.: ITTEN i GYSLER (Thun). Dom pod Thun	309
Arch.: GUTT ROMUALD (Warszawa). Warszawska Szkoła pielęgniarstwa	281—290	Arch.: ITTEN i STEIGER. Sanatorium w Montanie	311
Most żelbetowy w Szwajcarii	291	Arch.: bracia BRUNOLD. Dom handlowy w Arosie	312
Arch.: MOSER (Zurych). Kościół św. Antoniego w Bazylei	292	Hotel Sportowy w Maran	315—317
Arch.: OESCHGER, KAUFMANN i HOSTETTLER. Biblioteka krajowa i urząd patentowy w Bernie	293—294	Arch.: ROCCO (Arosa). Hotel przy dworcu w Arosie	313
Wystawa „Woba“ w Bazylei	295	Hotele przedwojenne w St. Moritz	313
		Arch.: KOLLER. Wnętrze hoteli w St. Moritz	314
		Arch.: LICHT. Hotel w Arosie	318—320

Kłisze wykonane w Zakładach Fotochemigraficznych R. Borkenhagena w Łodzi i w Zakładach Graficznych E. i Dr. K. Koziańskich w Warszawie
Drukowano na papierze kredowym Tow. Akc. J. Franaszek, Warszawa.

ZAKŁADY GRAFICZNE E. I D-RA K. KOZIAŃSKICH W WARSZAWIE, KRAK.-PRZEDM. 66.

Składnica przyborów kreślarskich i zakład wyświetlania rysunków oraz oprawy planów

ALBIN ZABORSKI

WARSZAWA, WIDOK 22
TELEFON 405-09.

WYŁĄCZNA SPRZEDAŻ

papierów światłoczułych, utrwalanych na sucho, jedynej krajowej wytwórni papierów światłoczułych „OZALID“

właśc. OTTON SÖDERSTRÖM, Łódź

GENERALNE PRZEDSTAWICIELSTWO

maszyn do wyświetlania i utrwalania rysunków oraz planów wszechświatowej fabryki

R. REISS W LIEBENWERDA

KATALOGI, CENNIKI, PRÓBKI ORAZ DEMONSTRACJE MASZYN W RUCHU NA KAŻDE ŻĄDANIE

WYDAWNICTWA

„SPÓŁDZIELNI WYDAWNICZEJ ARCHITEKTÓW POLSKICH”

WARSZAWA, UL. WSPÓLNA 40. TELEFON 152-87.

KALENDARZ TECHNICZNO-BUDOWLANY

NA ROK 1930-31. (OD 1. VII. 1930 — 30. VI. 1931.)

ROK WYDAWNICTWA 3-CI. . . . CENA Z PRZESYŁKĄ ZŁ. 15.—

WACŁAW CHYROSZ

„STATYCZNIE OBLICZONE DŹWIGARY STROPOWE I STROPY CEGLANO-BETONOWE (KLEINA) DLA RÓŻNYCH ROZPIĘTOŚCI I OBCIĄŻEŃ“.

Z UWZGL. PRZEP. MIN. ROB. PUBL. CENA Z PRZESYŁKĄ ZŁ. 11,50.

ZESZYT ALBUMOWY „ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA“ POŚWIĘCONY POWSZECHNEJ WYSTAWIE KRAJOWEJ W POZNANIU.

CENA Z PRZESYŁKĄ ZŁ. 14.—

RUCHLIWY KONKURENT — TO NAJWIĘKSZE NIEBEZPIECZEŃSTWO, NIE DAJ SIĘ WYPRZEDZIĆ I OGŁASZAJ SIĘ W NASZYCH WYDAWNICTWACH.